

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Petra Zupančič

**ISLAMISTIČNI EKSTREMIZEM IN TERORIZEM:
Procesi radikalizacije**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Petra Zupančič

Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj

**ISLAMISTIČNI EKSTREMIZEM IN TERORIZEM:
Procesi radikalizacije**

Diplomsko delo

Ljubljana 2008

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila svojemu mentorju dr. Iztoku Prezlju za strokovno svetovanje, potrpežljivost in spodbudo pri nastajanju diplomskega dela.

Hvala tudi tebi Tomaž, ki me sprejemaš tako kot sem.

Iskrena hvala mami in očetu ter sestri za vso podporo in pomoč pri študiju. V vseh mojih vzponih in padcih ste verjeli vame, me optimistično spodbujali ter mi nesebično pomagali.

Hvala tudi vsem ostalim, ki ste mi vsa ta leta stali ob strani.

Islamistični ekstremizem in terorizem: Procesi radikalizacije

V diplomskem delu je obravnavan pojem islamističnega ekstremizma in terorizma, v okviru katerega je podrobneje predstavljen proces radikalizacije. Za razumevanje slednjega, so opredeljeni nekateri pojmi, povezani z islamističnim ekstremizmom in posledično s procesom radikalizacije, pri čemer je ekstremizem najbolj nasilna manifestacija izmed opredeljenih pojmov. Predstavljeni so vzroki in okoliščine za islamistični ekstremizem, pri čemer je nenehno treba imeti v mislih njihovo kompleksnost in individualnost. Zaznavanje osebne, skupinske in širše marginalizacije, skupaj s percepcijo dvojnih standardov zahoda, v okviru njegove (ameriške) zunanje politike, se zelo pogosto pojavlja kot splet, t.i. temeljnih vzrokov, ki vodijo k islamističnemu terorizmu. Procesi radikalizacije, ki so posledica prepleta vzrokov in okoliščin, so mnogovrstni in ne sovpadajo nujno z modelom, ki je predstavljen v pričujočem delu. Gotovo pa je to, da se v procesu radikalizacije stopnjuje nasilje, ki je sprva latentno, v zadnji fazi pa pridobi še preveč izrazno obliko. Z analizo dveh izbranih primerov poskušam prikazati vpliv imamov na proces radikalizacije, ki pa je le eden izmed dejavnikov vpliva.

Ključne besede: islamistični ekstremizem, fundamentalizem, vzroki terorizma, procesi radikalizacije

Islamic extremism and terrorism: Processes of radicalization

The diploma discusses Islamic extremism and terrorism and within this framework, the process of radicalization. For the understanding of the latter, some concepts, related with Islamic extremism and consequently with the process of radicalization, have been defined. Extremism is the most violent manifestation of the presented concepts. In chapter 4 the root causes and circumstances for the occurrence of Islamic extremism are being discussed in detail. One must always bear in mind their complexity and individuality. The perception of personal, group and broader marginalization together with perceived western double standards and within that, its foreign (USA) policy, are most common presented as root causes that lead towards Islamic terrorism. The processes of radicalization as a result of several factors and circumstances do not necessarily coincide with the model of radicalization presented. What is certain, the process of radicalization is a gradation of violence, which is latent at first but becomes even too discernible in the final stage. Through analysis of two selected cases, the influence of imams on the process of radicalization is being discussed.

Key words: Islamic extremism, fundamentalism, causes of terrorism, process of radicalization

KAZALO

1. UVOD	7
2. METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR	9
2.1 Predmet in cilj preučevanja	9
2.2 Raziskovalna vprašanja	9
2.3 Metodološki pristop	10
2.4 Struktura diplomskega dela	10
3. OPREDELITEV ISLAMISTIČNEGA FUNDAMENTALIZMA, EKSTREMIZMA, RADIKALIZMA IN TERORIZMA	12
3.1 Terorizem	12
3.2 Islamistični fundamentalizem	15
3.3 Islamistični revivalizem, reformizem, radikalizem	18
3.3.1 Revivalizem	18
3.3.2 Reformizem	20
3.3.3 Radikalizem	21
3.4 Islamistični ekstremizem	23
4. VZROKI IN OKOLIŠČINE ZA ISLAMISTIČNI EKSTREMIZEM	27
4.1 Stopnje kavzalnosti	28
4.2 Multidimenzionalen pristop	31
4.2.1 Kolektivna raven	32
4.2.2 Individualna raven	42
5. PROCESI RADIKALIZACIJE	47
5.1 Faze radikalizacije	48
5.1.1 Moralno ogorčenje/ pred-radikalizacija	49
5.1.2 Interpretacija (specifična interpretacija sveta)/ samoidentifikacija	51
5.1.3 Ponotranjenje (zavedanje dihotomije zahod- islam)/ indoktrinacija	53
5.1.4 Mobilizacija preko mrež/ džihadizacija	55
5.2 Samoradikalizacija	59
5.3 Dejavniki/akterji spodbujanja procesa radikalizacije	60
5.3.1 Procesi	61
5.3.2 Katalitični dogodki	65
5.3.3 Sorodstvene in prijateljske vezi	67
5.3.4 Radikalizacija v zaporih	68
6. ANALIZA IZBRANIH PRIMEROV PROCESOV RADIKALIZACIJE	70
6.1. Mošeja Finsbury park, London	71
6.2 Radikalizacija hamburške celice	75
6.3. Primerjava procesov radikalizacije	79
7. SKLEP	80
8. VIRI IN LITERATURA	84

KAZALO TABEL, SLIK IN GRAFOV

<i>Tabela 4.1.1: Viri islamistične radikalizacije</i>	30
<i>Slika 4.2.1.1: Formulacija (motivacijskega) vzroka za kolektivno delovanje</i>	32
<i>Graf 4.2.1.1: Dogodki arabskih samomorilskih teroristov v primerjavi z dohodki celotne populacije</i>	36

1. UVOD

»This is now what we ask the Muslims, to do that, to be capable to do that, to bleed the enemies of Allah anywhere by any means.«

(Abu Hamza v O'Neill, McGrory 2006: 235)

Ko smo dobro zakorakali v 21. stoletje se je zgodilo. Za nekatere katastrofa nedoumljivih razsežnosti, za druge le žetev tistega, kar so Evropa in njene stranske veje sejale v preteklosti. Enajsti september predstavlja prelomnico, ki je države prebudila iz nekakšnega sna, v katerem so hotele ubežati pred dejstvom, da terorizem postaja vse pomembnejši dejavnik v mednarodni skupnosti. Slednja se je začela zavedati, da so teroristični napadi manifestacija nezadovoljstva različnih družbenih skupin, ki se za dosego svojih ciljev vse pogosteje zatekajo k uporabi nasilnih sredstev. »Globalna vojna proti terorju«, ki so jo sprožile ZDA, je hotela zadušiti islamske skrajneže, toda zdi se, kot da so le dolili olje na že razvnete plamene. Namesto, da bi oblasti poizkušale doumeti, kaj je tisto kar žene teroriste k ubijanju nedolžnih civilistov, so si zadale cilj, da uničijo njihova zavetišča. Odločile so se torej, da odpravijo posledice kompleksnega družbenega procesa, ki mu rečemo radikalizacija, niso pa posvetile dovolj pozornosti temu, da bi morda odpravile vzroke le-te.

Naraščajoče sovraštvo in nestrpnost razvitih zahodnih držav, ki so bile v zadnjih letih tarča islamskih skrajnežev do islama kot takega, je več kot očitno. Pri tem se je potrebno vprašati ali je res vera sama po sebi zadosten razlog, motiv in okoliščina, da si nekdo okrog pasu ovije eksploziv in se razstreli med množico nič hudega slutečih turistov. To je tudi eden izmed vzgibov in hkrati ciljev moje diplomske naloge, namreč razbiti mit o tem, da islamski teroristi ubijajo zgolj zaradi vere, ki naj bi jih tega učila in jih k temu napeljevala. Islam ni, v primerjavi z drugimi svetovnimi religijami, nič bolj ali manj krvoloč. Torej, zakaj je islamistični ekstremizem v zadnjih letih v porastu? Zakaj povzroča strah med prebivalci zahodno razvitih držav? Dodatno skrb povzroča tudi naraščajoče število priseljencev iz arabskega sveta, pa tudi glede tistih, ki so si v Evropi ali ZDA ustvarili že več generacij potomcev, so prebivalci skeptični. Navsezadnje je le peščica prvih dovolj odločna in dovolj pogumna, da bi v imenu višjih ciljev ubijala nedolžne ljudi. Možnost, da smo žrtev terorističnega napada je zato

majhna, pa vendar pred tem obstaja velik strah. Napada na Madrid in London sta najbolj vidni in šokantni manifestaciji tega strahu in te nove realnosti.

Teroristično dejanje ni posledica nenadne odločitve in ni nepremišljeno. Je rezultat spleta različnih dejavnikov, za katere se zdi, da konsenza ni. Pot od oblikovanja določene zamere ali občutka manjvrednosti, osramočenosti, do izvedbe terorističnega dejanja je ponavadi dolga in polna stranskih rokavov. Na tej poti je posameznik podvržen številnim vplivom, ki lahko uresničitev nasilnega dejanja pospešijo ali pa jo v določenem trenutku zavrejo. Pri tem imam v mislih tako splošne družbene okoliščine ter globalizacijo kot tudi posamezne osebe in institucije. Težko je opisati takšno pot, kajti vsak posameznik je zgodba zase, toda če ne bomo poizkušali te poti razumeti in jo razložiti, ne bomo nikoli mogli ublažiti besa islamističnega terorizma.

2. METODOLOŠKO HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Predmet in cilj preučevanja

Terorizem je praviloma rezultat dolgotrajnejšega procesa radikalizacije, ki pripravi posameznika k izvedbi ekstremnih dejanj. Sam proces je kompleksen in je spodbujen s strani številnih vzrokov in spleta različnih okoliščin. Poleg teh vzrokov, ki jih nekateri poimenujejo kot temeljne, obstaja še vrsta drugih faktorjev, ki islamistični ekstremizem še dodatno vzpodbujajo. Cilji pričujoče naloge so opredeliti islamistični ekstremizem, terorizem, radikalizem in fundamentalizem ter opozoriti na določene razlike med pojmi, kajti mnogokrat so avtorji pri razlagi dejanj islamističnih skrajnežev nedosledni in zgoraj naštete pojme med seboj zamenjujejo, ne razlikujejo oziroma jih enačijo. Nadalje, poiskati vzroke in okoliščine, ki privedejo do terorističnega dejanja, kajti kolikor natančno bom preučila vzroke in okoliščine za radikalizacijo, toliko bolj bom lahko proces radikalizacije razumela in ga opredelila. Kdorkoli poizkuša preprečevati islamistični ekstremizem mora razumeti proces radikalizacije ter odkriti načine, kako to trajektorijo prekiniti ali preusmeriti. Zato je potrebno poznati tudi njene faze, kajti vsaka stopnja višje pomeni večjo možnost, da se dejanje uresniči in manjšo možnost, da bo terorist skrenil iz začrtane poti. Vse teoretične predpostavke bodo aplicirane na primera mošeje v Londonu in Hamburgu, kjer bom poizkušala opisati delovanje akterjev, ki spodbujajo radikalizacijo, na kakšen način to počnejo in kakšen je rezultat njihovega agitiranja in delovanja.

V diplomski nalogi sem si zadala naslednje cilje:

- Opredelitev islamističnega ekstremizma, terorizma, radikalizma in fundamentalizma.
- Opredelitev vzrokov in okoliščin za islamistični ekstremizem.
- Prikazati proces radikalizacije in njegovih posameznih stopenj ter faktorjev, ki spodbujajo/izvajajo ta proces.
- Analizirati nekatere primere procesa radikalizacije.

2.2 Raziskovalna vprašanja

Za izhodišče analize izbrane problematike sem si zastavila naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Ali je islamistični fundamentalizem sam po sebi vzrok za terorizem?
2. Kaj/kdo pospešuje in krepi proces radikalizacije?
3. Kakšen vpliv imajo verski voditelji na posameznika in v kolikšni meri prispevajo k radikalizaciji?

2.3 Metodološki pristop

Za namen preučevanja izbrane problematike je bila uporabljena analiza ter interpretacija sekundarnih virov. Pri definiranju in opredeljevanju temeljnih pojmov sem se posluževala konceptualne analize, pri kateri nas zanima pomen določenega pojma ali koncepta, splošnost njegove rabe, njegovo zgodovinsko spreminjanje pomena, odnosi med posameznimi pojmi ali koncepti ipd. Z metodo analize vsebine pisnih virov sem preučila strokovno literaturo in strokovne članke. Za analizo primerov procesa radikalizacije je bila uporabljena metoda študije primera, s katero sem poizkušala prikazati posamezne elemente teoretično opredeljenega koncepta radikalizacije. Obravnavana primera sem primerjala med seboj z metodo primerjalne analize. Opirala sem se na teoretična in empirična dejstva različnih ved, kot so mednarodni odnosi, obramboslovje in varnostne študije.

2.4 Struktura diplomskega dela

Po uvodni predstavitvi teme sledi v drugem poglavju metodološko hipotetični okvir, ki predstavlja temeljno ogrodje za nadaljnjo analizo. V tretjem poglavju bom definirala ekstremizem, terorizem in radikalizem oz. pojme, ki se frekventno pojavljajo v literaturi, katere predmet sta islamistični ekstremizem in radikalizacija. Četrto poglavje bo namenjeno vpogledu v zgodovinsko, versko in socioekonomsko ozadje posameznikov, torej iskanju temeljnih vzrokov, ki povzročajo islamistični ekstremizem. Pregled okoliščin in razlogov bo služil kot podlaga petemu poglavju, analizi in opisu procesa radikalizacije, v katerem se le malo mladih muslimanov radikalizira do točke, kjer so pripravljeni žrtvovati celo svoje življenje za višji cilj. Pri tem bodo predstavljene posamezne faze, več pozornosti pa bo namenjeno tudi elementom, ki radikalizacijo pospešujejo oz. jo izvajajo. Skozi šesto poglavje bodo predstavljeni koncepti, aplicirani na dva primera. Prvi se bo nanašal na mošejo v parku Finsbury v Londonu, kjer je

obsojeni prodajalec nasilja imam¹ Abu Hamza izrabil svoj položaj in versko ustanovo spremenil v center za novačenje in indoktrinacijo islamističnega ekstremizma. Drugi primer bo zajemal radikalizacijo hamburške celice in vlogo verskih voditeljev pri tem procesu.

¹ Imam je tisti, ki *stoji pred* oziroma vodič in vodja. Za šiite duhovni in posvetni naslednik preroka Mohameda, kateremu naj bi po prerokovi smrti pripadla pravica voditi muslimansko skupnost. Različne šiitske ločine priznavajo različno število imamov. V sunitski veji islama pa se je status imamov dajal kalifom, predvsem prvim štirim »pravilno vodenim kalifom« (Šterbenc 2005:486).

3. OPREDELITEV ISLAMISTIČNEGA² FUNDAMENTALIZMA, EKSTREMIZMA, RADIKALIZMA IN TERORIZMA

»The pen might be mightier than the sword, but wars are not won with dictionaries.«

(Brian Michael Jenkins 2002)

3.1 Terorizem

Zgornji citat nas opozarja, da ne glede na to, kako bomo terorizem in z njim povezane koncepte opredelili, bo prvi še vedno obstajal. Mnogo neuspešnih poizkusov, da bi našli enotno definicijo terorizma, se je izjalovilo predvsem zaradi dejstva, da je s pojmom »terorizem« zajeta široka paleta razmeroma različnih pojavov. »V določeni točki lahko terorizem pomeni samo tisto, kar nekdo, ki določeno definicijo uporablja, želi, da pomeni« (Jenkins v Guelke 1998:1). Zakaj je sploh potrebno oblikovati enotno definicijo terorizma? Ganor (2002: 13) meni, da opredeljevanje terorizma ni stvar teoretične narave. Terorizem že dolgo ni več samo lokalni problem določenih držav ali regij, temveč tema, ki zadeva in vključuje številne mednarodne vidike in akterje. Obstaja velika potreba, zlasti po 11. septembru, da se doseže neka objektivna, sprejemljiva, mednarodna definicija, kajti le tako se bo lahko razvilo učinkovito in pristno mednarodno sodelovanje za boj proti terorizmu³. V nadaljevanju bom poizkušala predstaviti nekaj definicij terorizma in identificirati tiste elemente, ki se pri opredeljevanju najpogosteje pojavljajo.

² Izraz islamističen za označevanje radikalnih skupin, fundamentalistov in ekstremistov je pravilnejši od izraza islamski, kajti prvi označuje koncept, ki je pravzaprav v nasprotju z ideološkimi načeli islama (Masmoud 2007: 293-294).

³ Očiten primer potrebe po univerzalno sprejemljivi definiciji se nanaša na izročitev teroristov. Čeprav imajo mnoge države sklenjene bilateralne in multilateralne sporazume, ki zadevajo celo množico zločinov, pa je izročitev zaradi političnih kaznivih dejanj pogosto v dogovorih eksplicitno izločena. Ozadje terorizma pa je skoraj vedno politično. Ta vrzel omogoča mnogim državam, da se izognejo obvezi izročanja posameznikov, obtoženih terorističnih aktivnosti (Ganor 2002: 13).

Zaradi različnih pojavnih oblik, kompleksnosti⁴, širokega razpona motivov in samih kriterijev opredeljevanja, je skorajda nemogoče podati objektivno definicijo. Pravzaprav do danes še ni bila sprejeta definicija, ki bi bila univerzalno sprejemljiva (Fossati 2005:6, Internacional Military and Defence Encyclopedia 1993: 2724, Bjørgo 2005: 1). Poleg tega se vsebina in konstitutivni elementi samega pojava nenehno spreminjajo tako s političnega, kot pravnega stališča, gre za zelo delikatno temo (Rizman 2004: 617). Če strnemo različna mnenja, pri čemer tvegamo čezmerno poenostavitev pojma terorizem, lahko rečemo, da sta se v iskanju ustrezne opredelitve oblikovali dve stališči: pri prvem gre za obliko vojne, drugo stališče pa obravnava terorizem kot kriminalno dejanje (Fossati 2005:6).

Etimološki izvor besede terorizem izhaja iz latinščine »terror« in francoščine »terreur«. Prvi termin označuje strah in grozo (Latinsko-slovenski slovar 1972: 535), drugega pa definira France Verbinc v Slovarju tujk (1968:771) z dvema pojmom: kot zastraševanje, nasilje, oz. strahovlado, tj. uporabo fizičnega nasilja nad političnimi nasprotniki. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1991 v Žabkar 1992a: 11) je definicija terorja podana deskriptivno. Terorizem je opredeljen kot veliko nasilje, katerega cilj je doseči, da si kdo ne bi upal obnašati tako, kakor je hotel oziroma želel.

Jessica Stern, ki je ugledna predavateljica na harvardski univerzi in znana preučevalka terorizma, podaja eno izmed bolj prepričljivih definicij terorizma: »dejanje oz. grožnja z uporabo sile proti civilistom z namenom maščevanja, ustrahovanja in drugih oblik vplivanja na ciljno publiko« (Rizman 2004:618). Tej definiciji je blizu tudi Cindy Combs, ki definira terorizem kot »sintezo vojne in gledališkega spektakla s političnim motivom, dramatiziranje najhujših oblik nasilja, ki se izvaja na nedolžnih žrtvah pred publiko v upanju, da ustvari občutek strahu« (ibid.).

Prezelj (2006: 20) opredeljuje terorizem kot načrtovanje, organiziranje, izvajanje in podpiranje nasilnih dejavnosti, najpogosteje proti nedolžnim civilnim ciljem v smeri doseganja določenih političnih ciljev (predvsem v smeri vplivanja na oblasti, da sprejmejo ali ne sprejmejo določene ukrepe). Za terorizem lahko štejemo že same grožnje s terorizmom. Terorizem je v vsakem primeru izraz ekstremizma, ki pomeni

⁴ »Terorizem je kompleksna zadeva: njegove korenine so raznolike, kot so raznoliki tisti, ki se k njemu zatekajo.« (Reich v Pettiford 2005:16)

ideologijo maksimiranja uresničitve lastnih ciljev brez oziranja na mnenje večine. Vsaka oblika terorizma je oblika političnega ekstremizma, ni pa vsak politični ekstremizem terorizem. Obstaja veliko ekstremistov, ki gojijo radikalna prepričanja (so tudi člani raznih ekstremističnih gibanj ali organizacij), vendar jih ne uvrščamo med teroriste, ker ne uporabljajo nasilja za uresničevanje lastnih ciljev. Ker je teroristično dejanje odraz ekstremističnega razmišljanja, je potrebno iskati potencialne teroriste ravno med različnimi vrstami ekstremistov.

FBI (Federal Bureau of Investigation 2008) terorizem opredeljuje kot nezakonito uporabo sile ali nasilja zoper osebe ali lastnino z namenom prestrašiti ali priganjati (siliti) vlado, civilno prebivalstvo ali katerikoli segment vlade oz. civilnega prebivalstva, za pospeševanje svojih političnih ali socialnih ciljev .

Ganor (2002: 6) je v svojem članku, kjer razpravlja o dilemi definiranja terorizma, prišel do sinteze, kjer predlaga naslednjo definicijo: »Terorizem je namerna uporaba, ali grožnja z uporabo nasilja proti civilistom ali civilnim tarčam, z namenom doseganja političnih ciljev«. Pravzaprav se mnogo avtorjev ukvarja s preučevanjem definicij terorizma, pri čemer poizkušajo identificirati najpogostejše elemente in na podlagi tega oblikovati univerzalno sprejemljivo opredelitev terorizma. Bjørgo (2005:1-2) navaja, da obstaja definicija, ki počasi pridobiva konsenz tako med raziskovalci, kot med državnimi oblastmi in institucijami glede jedrnega pomena koncepta terorizma. Večina se jih tako strinja, da je terorizem niz metod ali strategij bojevanja, in ne ideologija ali gibanje, s katerim se lahko poistovetiš. Nadalje, terorizem vsebuje preiščeno uporabo nasilja usmerjenega (vsaj primarno) proti ne-borcem z namenom, da bi dosegli psihološki učinek strahu na druge, ne pa neposredno tarčo. To npr. sugestira, da če želijo teroristi doseči določeno politično zahtevo, ne bodo udarili neposredno po državni oblasti, temveč praviloma po nedolžnih civilistih.

V svoji knjigi, z naslovom Politični terorizem, sta Schmidt in Yougman navedla 109 različnih definicij terorizma, ki sta jih pridobila v raziskavi med vodilnimi akademiki na tem področju. Iz teh definicij sta izluščila naslednje najpogosteje pojavljajoče se elemente: nasilje in sila (v 83,5% definicij), politični značaj (65%), izzivanje strahu in groze (51%), grožnje (47%), psihološki učinki in pričakovana reakcija (41,5%), razlikovanje med tarčami in žrtvami (37,5%), namerno, načrtovano, sistematično

organizirano dejanje (32%), uporaba posebnih metod, strategij in taktik bojevanja (30,5%), sledijo izsiljevanje, želja po publiciteti, zastraševanje, nedolžnost žrtev, šele na zadnjem mestu se pojavi kriminalni oz. zločinski značaj (Ganor 2002: 1).

Terorizem je torej načrtno, organizirano in usmerjeno delovanje nedržavnih kot tudi s strani države podprtih akterjev⁵, z uporabo sile ali grožnje z nasiljem, ki je usmerjeno predvsem proti civilnemu prebivalstvu in državam, z namenom zastraševati in vplivati na domačo in mednarodno javnost ter tako doseči politične, verske, socialne in druge specifične cilje.

Na podlagi pregleda nekaterih reprezentativnih pojmovanj oz. definicij terorizma lahko ugotovimo, da so si med seboj dokaj podobne, da imajo veliko skupnega ter da so razlike med njimi bolj v poudarkih. Kadar opredeljujemo terorizem, je predvsem pomembno, da poznamo družbeno-politične okoliščine, torej kontekst, v katerem teroristi delujejo ter da se zavedamo različnih elementov⁶, ki vplivajo na njihove miselne vzorce, obnašanje in dejanja. Hkrati pa moramo imeti v mislih tudi kulturni okvir iz katerega prihajamo mi sami, kajti le-ta določa meje našega presojanja in opredeljevanja.

3.2 Islamistični fundamentalizem

Ob začetku novega tisočletja se zdi, da sta v zahodnem svetu termina islam in fundamentalizem postala globoko povezana. Oxfordov slovar angleškega jezika definira fundamentalizem kot »strogo zagovarjanje in ohranitev starodavnih ali fundamentalnih doktrin katerekoli religije, še posebno islama« (Kramer 2007: 101). Ne glede na to, v kolikšni meri je ta opredelitev problematična, priznava, da je islamistični fundamentalizem v islamu danes najbolj viden in vpliven izmed vseh fundamentalizmov. Sama narava islamističnega fundamentalizma in celo uporaba tega

⁵ Kovšča (1996 v Peterlin 2003: 21) glede na družbeno identiteto nosilcev teroristične dejavnosti kot eno izmed vrst terorizma opredeljuje tudi državni terorizem: »Če družbeni subjekti, ki jim de iure ali de facto pripada legitimiteta državnosti, uporabljajo za izvajanje ali ohranjanje politične oblasti teroristične metode in sredstva, imenujemo njihovo dejavnost državni terorizem.« Državni terorizem je terorizem, ki ga izvaja država navznoter, proti lastnemu prebivalstvu, ali navzven, proti drugim državam (Prezelj 2006: 22).

⁶ Potrebna je identifikacija zgodovinskih, socioloških, etničnih, psiholoških elementov (Rizman 2004: 618).

termina sta predmet vroče razprave. Toda ta debata je razmeroma nepomembna za tiste, ki so predmet tega –izma, te ideologije, obsežne strategije in niza političnih preferenc. Oni se ne upirajo definiciji. Oni se upirajo svetu (ibid.).

Danes se islamski fundamentalizem pojavlja kot nova religioznost, ki se vrača h koreninam vere. Po drugi strani pa je islam militantna ideologija, ki zahteva takojšnjo politično akcijo. V slednji obliki ima obliko populistične stranke, ki lobira za glasove na volitvah. Njeni predstavniki pozivajo k sveti vojni, džihadu⁷, proti zahodu, ter s tem obujajo najgloblje zgodovinske zamere. Spet drugič apelirajo na pomiritev, poudarjajo skupne vrednote. Njeni ekonomski teoretiki v imenu družbene pravičnosti zavračajo kapitalistični materializem, hkrati pa zagovarjajo institut privatne lastnine. Njeni moralisti zaničujejo zahodnjaško potrošniško kulturo, toda obenem s pridom izkoriščajo najnaprednejšo tehnologijo zahoda, s pomočjo katere poizkušajo povrniti islamu njegovo nekdanjo moč in slavo. Soočeni z naštetimi kontradikcijami mnogi analitiki na zahodu menijo, da fundamentalizem kljubuje vsakršni generalizaciji (Kramer 2007:102).

Islamistični fundamentalizem je nedoločen pojem, trenutno pa je v modi kot koncept, ki opisuje militantno ideologijo⁸ sodobnih islamističnih gibanj. Choueiri (1997: xi) z njim označuje miselne šole in politična gibanja znotraj islama, ki so se pojavljajo od 18. stoletja dalje, v državah kot so Saudska Arabija, Indonezija, Nigerija in Indija. Termin fundamentalizem ima svoje korenine v protestantizmu, kjer pomeni dobesečno in hkrati stvariteljsko interpretacijo Biblije. Etienne (2000: 202) podobno trdi, da je treba fundamentalizem razumeti v »smislu popolnega vračanja k svetim spisom kot edinemu temelju vsake kritike in vsake obnove./.../ V tem smislu bi bil fundamentalističen vsak musliman, ki se hoče vrniti h Koranu«.

⁷ Prvotni pomen džihada je v islamskem svetu etično načelo, ponovno moralno oboroževanje. Večina muslimanov ga doumeva kot stremljenje k dobremu, kot pozitivno prizadevanje. Veliki džihad označuje samopremagovanje, samopoboljšanje, oseba, ki ga izvaja pa mudžahid. Mali džihad pa označuje oborožen boj, v primeru, ko vernik pri izpovedovanju svoje vire naleti na ovire. V sedemdesetih letih 20. stol. je nastala nova miselna smer, ki je trdila, da džihad pomeni le poseg po orožju in zahtevo po nadvladi muslimanske vere, muslimanskega gospostva (Pohly, Duran 2001: 19-22).

⁸ Islamistični fundamentalisti vidijo vojskovanje kot obrambo proti modernim sekularnim težnjam, ki grozijo, da bodo uničile njihovo religijo. V odgovor temu, so prvi pripravljeni kršiti zakone države v imenu višjega svetega zakona. Kot nosilci revolucionarne ideologije, so fundamentalisti aktivno vpleteni v rekrutiranje, mobiliziranje in organiziranje ljudi in sredstev za odločilen spopad z njim sovražnimi sistemi (Zeidan 2007: 81).

Večina islamskih avtorjev in intelektualcev, skupaj s številnimi zahodnimi poznavalci, nasprotuje uporabi pojma fundamentalizem kot splošnega termina, kajti mnogi trdijo, da je nepomemben za islam, ali v najboljšem primeru nejasen koncept v okviru dediščine islama. Tako je bil fundamentalizem v historičnem islamu povezan predvsem z učenjaškimi in verskimi aktivnostmi, ki so razlagale načela in verske spise posameznih ločin. Sodobni islamistični fundamentalizem združuje politično akcijo z gorečo željo po odkrivanju prvotnih zapovedi pobožne skupnosti in njenih ideoloških načel. Ne glede na številne teoretične konfiguracije in družbeni kontekst ima fundamentalizem v islamu dolgo zgodovino. Obenem je tudi znamenje islamističnega revivalizma (verske obnove), reformizma in radikalizma, pojmov, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju (Choueiri 1997: xvi-xvii).

Ena izmed značilnosti islamističnega fundamentalizma, katero navaja več avtorjev (Roy 2007: 164, Kelly 1998: 23-24, Rabasa 2004: 14-15, Zeidan 2007: 64), je vzpostavitev prave islamske skupnosti, ne samo preko vzpostavitve šeriatskega prava, temveč tudi skozi politično akcijo. Konkretnější način kako to doseči je ena izmed značilnosti, po katerih lahko različne skupine znotraj fundamentalizma ločimo med seboj (Zeidan 2007: 64).

Dejstvo, da dandanes pogosto vsa radikalna gibanja označujemo kot fundamentalistična, ne drži. Robin Wright trdi celo nasprotno, ko pravi, da »večina islamističnih gibanj danes ni fundamentalističnih«. Fundamentalizem v splošnem zahteva pasivno privrženost dobesednemu branju verskih spisov in se ne zavzema za spremembo družbenega reda, temveč za reformiranje življenja posameznika in družine (Abootalebi 2007: 201). Fundamentalistične skupine tako niso nujno nasilne, toda tudi ne demokratične. Znotraj islamističnega fundamentalizma se nahaja več ločin, katere se razlikujejo med seboj. Toda uvrščanje fundamentalistov v urejene predalčke je kot postavljanje hišice iz kart. Že ob najmanjši spremembi se lahko kategorije porušijo ali pa se oblikujejo celo nove. Zakaj je temu tako? Khatibova odgovarja (2003: 392), da obstajajo tri karakteristike, ki povezujejo različne islamistične fundamentalizme med seboj in zaradi česar lahko prehajajo iz ene kategorije v drugo. Prvič, islamistični fundamentalizem se ne nanaša izključno na verska gibanja, temveč zajema tudi politična, torej tista, ki želijo ustvariti »državo vernikov«. Drugič, islamistični fundamentalisti verjamejo v avtentičnost islama, ki je postavljena poleg hegemonije

zahoda in predstavlja grožnjo avtentičnosti. Zahodnjaška prevlada ni geografsko omejena, temveč se nanaša tudi na posvetne prebivalce v muslimanskem svetu, katere pa slednji smatra še celo kot hujše in bolj pokvarjene od nevernikov iz drugih, nemuslimanskih dežel (Faksh v Khatib 2003: 392), ter kot predstavnike interesov nekdanjih kolonialnih sil (Taheri v Khatib 2003: 392). Zadnjič, zdi se, da so si fundamentalistične skupine enotne glede vodenja svete vojne, s katero bi ohranili in razširili muslimansko skupnost. Toda interpretacija in aplikacija džihada je tisto, po čemer se ločijo med seboj, kajti nekatere ga smatrajo kot nenasilno sredstvo, druge kot uporabo sile (Khatib 2003: 392). Zeidan (2007: 68) k tem značilnostim dodaja še pojav binarnih dihotomij, kot so npr. bog-satan, resnica-krivoverstvo, svetloba-tema in dobro-zlo. Fundamentalisti vidijo človeštvo kot razdeljenega v dva nasprotujoča si tabora vernikov in nevernikov, kjer neopredeljenosti ni. Večina diskurza se tako nanaša na bitko med dobrim in zlim.

V grobem sta se za opredeljevanje islamističnega fundamentalizma izoblikovali dve smeri. Prva ga označuje kot strogo zagovarjanje in ohranjanje starodavnih in temeljnih prvin islama, druga pa kot militantno gibanje, katerega cilj je vzpostavitev enotne islamske skupnosti. Zdi se, da je ta cilj skupen obema, toda način doseganja le-tega se med njima močno razlikuje, saj slednja poseže tudi po nasilnih sredstvih, obe pa imata politično naravo. Ne glede na te opredelitve, pa islamistični fundamentalisti pogosto razmišljajo in delujejo preko teh arbitrarno določenih meja, ki delijo islam in se približujejo drug drugemu.

3.3 Islamistični revivalizem, reformizem, radikalizem

Choueiri (1997) zagovarja tezo, da se je islamistični fundamentalizem razvijal skozi več časovnih obdobjih, pri čemer so nastajala različna gibanja, ki jih poimenuje revivalizem, radikalizem in reformizem. Avtorji, še v večji meri pa laična javnost, pogosto enačijo zgoraj omenjene pojme med seboj ali pa jih uporabljajo celo kot sinonime, zato je še kako pomembno, da jih poizkušamo opredeliti in opozoriti na razlike med njimi.

3.3.1 Revivalizem

Revivalizem označuje islamistična gibanja, ki so se pojavila v 18. in 19. stol. Večinoma so bila omejena na periferna območja, ki so bila izven dosega centralne oblasti, njihova

družbena ureditev pa je bila v veliki meri plemenska⁹ (Choueiri 1997: xi). Njihov cilj je bila ponovna vzpostavitev islama v njegovi čisti in prvotni obliki. Revivalizem v islamu se je pojavil kot odgovor na postopno koncentracijo notranje in zunanje trgovine, s katero so bogateli predvsem trgovci iz evropskih držav. Revivalizem je pomemben zato, ker je eden izmed njegovih prvih duhovnih voditeljev Muhammad b. Abd al-Wahhab (1703-92) pomembno vplival na razvoj sodobnega islamističnega radikalizma (ibid.: 7-8).¹⁰ Znotraj revivalizma se je izoblikovalo več ločin, vsem pa je bilo skupno naslednje:

- Povrnitev k prvotnemu islamu in očiščenje le-tega poganskih navad in »tujih prirastkov«, s čimer so mišljene inovacije in tuje tradicije, posebno čaščenje svetnikov in praksa magije.
- Oddaljiti se od ozemlja¹¹, kjer prevladujejo neverniki, politeisti, pogani in barbari.
- Goreče verovanje v enega voditelja, utelešenega v pravičnem imam ali pričakovanem Mahdiju¹² (Choueiri 1997:11).

Termin islamistični revivalizem se nanaša na pojav, ki je tako specifičen, kot splošen. Po eni strani se nanaša na val verskega preporoda in reform, s čimer vključuje t.i. fundamentalistični pristop. Po drugi strani pa uporaba izrazov kot so revivalizem, preporod, fundamentalizem in islamizem¹³ ne odraža nujno različnih aspektov istega

⁹ Muslimanski imperij je na začetku 18 stol. začel pojemati, kar je bila posledica finančne krize, demografskih premikov in stagniranja agrikulture. Oblast je uvedla oderuški davčni sistem, ter se hkrati soočala z tujimi pomorskimi silami in trgovci ter lokalnimi poglavarji in voditelji, ki so oblikovali lastne administrativne enote, da bi ublažili učinke stagnacije. V tem okolju so vzklila verska revivalistična gibanja (Choueiri 1997: 7).

¹⁰ Vahabiti so sunitsko puritansko gibanje, temelječe na doktrini pravne šole Hanibali in imenovano po Mohamedu Ibn Abd Al Vahabu, strogem pridigarju in reformistu. Vahabizem poudarja predvsem dosledno (rigidno) izpolnjevanje zapovedi monoteizma in prepoveduje vsakršno malikovanje. Posledično šiite zaradi sledenja imamom obtožuje politeizma. V 18. stol. je vahabsko doktrino prevzela dinastija Savdov, ki je leta 1932 vzpostavila Kraljevino Savdsko Arabijo in v njej vahabizem uveljavila kot državno vero (Šterbenc 2005: 504).

¹¹ Praksa preseljevanja je bila prvotni korak proti sprejemanju džihada kot vojne proti sovražnikom islama. Posledično se je svet razdelil na dve medsebojno izključujoči si entiteti: dom nevernikov (*dar al-kufr*) ter Hiša islama (*dar al-Islam*). (Choueiri 1997:11).

¹² Mahdi: »tisti, ki je pravilno voden. V sunitski in šiitski veji islama se s tem izrazom označuje obnovitelj vere in pravičnosti, ki naj bi vladal ob koncu sveta. Verovanje v prihod Mahdija je dobilo še posebej pomembno mesto v šiitski doktrini. Dvanajstniki, pripadniki najštevilčnejše in doktrinarno najbolj uravnotežene šiitske ločine, oznako podeljujejo dvanajstemu, skriteму imam, ki naj bi nastopil ob koncu časa in jih končno odrešil sunitskega zatiranja ter odpravil stanje nepravčnosti (Šterbenc 2005: 478, 492).

¹³ Islamizem je zaščitna znamka modernega političnega fundamentalizma, ki terja ponovno vzpostavitev prave islamske družbe, toda ne samo skozi šeriatsko pravo, temveč najprej skozi oblikovanje islamske države s pomočjo politične akcije. Islamisti ne vidijo islama le kot religijo, ampak tudi kot politično ideologijo, ki bi morala biti integrirana v vse družbene sfere (politika, gospodarstvo, pravo zunanja politika, itd.) Tradicionalna zamisel islama, kot vseobsegajoče religije, je razširjena na stopnjo kompleksnosti moderne družbe (Roy 2007: 164). Islamizem ima poleg politične tudi ekonomsko in

fenomena, temveč različne pojave, ki se dogajajo na različnih področjih, povezani pa so le ohlapno. Revivalizem je z fundamentalizmom povezan preko poudarjanja potrebe po apliciranju temeljnih elementov šeriatskega prava in na podlagi tega osnovanja skupnosti (Bram 2003: 5-6).

Revivalistična gibanja so bila večinoma poražena s strani urbanih političnih sil ali evropske vojaške prevlade nad arabskim svetom. Nekatera so bila izpostavljena temeljitim strukturalnim spremembam, s čimer so prešla v reformistične oz. modernistične entitete. Poraz, počasna dezintegracija in transformacija revivalističnih tokov in političnih struktur so omogočili vzpon islamističnega reformizma, revivalizem pa je bil tako zasenčen kot zastarela reakcija na evropsko trgovsko ekspanzijo, agrikulturno stagnacijo in korupcijske prakse (Choueiri 1997: 18).

3.3.2 Reformizem

Strogo gledano, termin reformizem označuje politično doktrino, katere cilj je preoblikovanje politične, ekonomske in družbene strukture z uporabo legalnih sredstev (Landau 2005). Potemtakem se reformizem konča takoj, ko so uporabljena nasilna sredstva.

Islamistični reformizem se je v obliki gibanja pojavil v 19. stoletju kot odziv na evropsko supremacijo in ekspanzijo. Spodbudilo ga je zavedanje muslimanskih verskih voditeljev in politikov o tem, da je njihova vera, bolje rečeno njihova družba, v zatonu v primerjavi z evropskimi narodi. Od revivalizma se razlikuje po načinih odzivanja na pritiske, ki so prihajali iz mednarodnega okolja, poleg tega pa je reformizem veliko pozornosti posvečal tudi političnim programom. Pravzaprav je ravno zgoraj omenjena transformacija revivalističnih gibanj omogočila vzpon in nastanek islamističnega reformizma (Choueiri 1997: 18-19). V določeni meri reformizem pravzaprav predstavlja antonim revivalizmu, saj so njegovi privrženci divje nasprotovali tradicionalnemu in dobesednemu tolmačenju verskih spisov. Namesto tega so reformisti vodili odprt dialog z evropsko kulturo in filozofijo, s čimer so se spoprijemali z zatonom islama. S preučevanjem predindustrijske dobe evropske civilizacije so upali na odkritje predpogojev za izgradnjo novih političnih struktur in trdnih gospodarskih temeljev

socialno agendo in se zavzema za izobraževanje žensk in njihovo participacijo v političnem življenju (ibid.: 171-172).

(ibid.: xii). Velik poudarek so dali znanosti ter izobraževanju, kar se je nato udejanjilo v napredku in razvoju. Islam kot tak je bil potisnjen na stranski tir, zaradi česar se je kasneje marsikje transformiral v salafizem¹⁴ (ibid.: 24-44).

Reformizmu ni uspelo, da bi se razvil v širše ter uspešnejše politično gibanje. Pojavil se je kot kulturna in izobraževalna reakcija, ki je po eni strani poizkušala reinterpretirati islam pod vplivom zahodnega kapitalizma, hkrati pa je želela v obstoječe domače politične sisteme implementirati ta nova tolmačenja (Choueiri 1997:41).

3.3.3 Radikalizem

Radikalizem se je pojavil kot reakcija na krepitev nacionalnih držav ter kot odziv na posebne okoliščine in probleme¹⁵ nastale v 20. stoletju. Eden izmed očetov islamističnega radikalizma je bil Egipčan Sayyid Qutub, čigar radikalizem je bil v veliki meri posledica reformizma in arabskega nacionalizma (Choueiri 1997: 123). Roy (2007: 171-174) definira tri temeljne značilnosti radikalnih islamističnih skupin:

- Tovrstne skupine združujejo političen in militanten džihad proti zahodu z zelo konzervativno¹⁶ opredelitvijo ter razumevanjem islama.
- Radikalna gibanja so nadnacionalna, ni jim mar za državne meje ali za nacionalne interese.
- Radikalna islamistična gibanja v večini bližnjevzhodnih držav ne uživajo velike podpore javnosti, večja verjetnost za njihov pojav pa obstaja v t.i. malopridnih državah.

¹⁴ Salafizem, se je kot gibanje pojavilo konec 19 stoletja. Salafisti so se zavzemali za očiščenja islama z vrnitvijo k nepokvarjeni obliki njihove vere, za katero so verjeli, da je bila prakticirana za časa preroka Mohameda in njegovih spremljevalcev. Tudi salafisti se lahko močno razlikujejo med seboj. Nekateri se strogo držijo verske, nepolitične agende, drugi podpirajo nekatere modernistične težnje znotraj islama, tretji pa so bili podvrženi procesu radikalizacije, kar je dalo življenje novim terorističnim skupinam. Za salafiste so značilni ekstremna konzervativnost, poudarek zunanjih manifestacij pobožnosti, kot je npr. brada ter stroga segregacija spolov (Rabasa 2004: 15).

¹⁵ Obdobje, ki je prehodilo vzpon radikalizma, je bilo zaznamovano s težnjami in boji za neodvisnost in osvoboditev iz spon kolonialne oblasti. Spreminjati se je začela gospodarska, politična in kulturna podoba islamskih držav, kar je bilo povezano z naraščajočo močjo osrednje oblasti. Vera je postala podrejena nacionalizmu, socializmu, demokraciji in preobilju novih ciljev. Radikalci so začeli zavračati reformizem, ker se je v določeni meri zgledoval po zahodu, bil je glavni akter imperializma in kot omenjeno zgoraj, se je pojavil salafizem, kot edino izmed najbolj vplivnih islamističnih radikalnih gibanj (Choueiri 1997: 44-56).

¹⁶ Najbolj je konzervativnost vidna v odnosu do žensk, pri čemer želijo radikalna gibanja prepovedati vsakršno prisotnost le-teh v javnem življenju. Poleg tega močno nasprotujejo sodobni glasbi, umetnosti in zabavi. V nasprotju z islamisti radikalne skupine nimajo ekonomske in socialne agende in so dediči konzervativne sunistične tradicije fundamentalizma (Roy 2007: 171-172).

Premik od islamizma k radikalnim islamističnim skupinam je bolj znak šibkosti kot znanilec novega vala militantnosti. Slednje je rezultat dejstva, da tovrstna gibanja povečini v sociološkem, verskem in strateškem smislu ostajajo obrobna. Vendar pa v zadnjem času sovražnost muslimanske javnosti do zahoda narašča, kar daje zagon tudi radikalnim združenjem. Roy (2007: 174) poudarja, da »islamistična grožnja« ni ključnega pomena, temveč da je politično odpiranje avtoritarnih režimov tisto, ki bo prineslo k zmanjšanju napetosti.

Na najbolj plodna tla je radikalizem naletel pri mladih muslimanih, ki so odraščali v sekularnem okolju držav, kjer obstajata vladavina prava in delitev oblasti. V tem okolju se islam ne obnavlja ali reformira, temveč ustvarja svoj svet (Choueiri 1997: xii, Tzanetti 2004). Islamistični radikalizem poudarja dve ključni komponenti: suverenost boga, in ne države ter vlogo džihada. Gre za politično-kulturno gibanje, ki terja vrednotno nasprotovanje zahodu, oziroma vodi nenehen boj med zahodno civilizacijo in vero islama. Tako izključuje vse druge vrednostne sisteme in norme ter diktira vzpostavitev normativnega vzorca prepričanj, ki ga čas ni omadeževal (ibid: 123). Po prepričanju radikalcev naj bi bila bistvena vrednost islama zmožnost prevzeti oblastne strukture in vzpostaviti muslimansko vero kot temelj politične moči. Kakršnakoli drugačna interpretacija islama ni sprejemljiva in legitimna¹⁷. Radikalci trdijo, da se vračajo h koreninam religije v sedmo stoletje, vendar je to stališče deviantno, celo heretično za mnoge druge muslimanske vernike in duhovščino (Rubin 1998).

Potrebno je poudariti, da radikalizem sam po sebi ni nujno nasilen, je pa gotovo mnogo bližji temu, kot npr. revivalizem in reformizem. Dejstvo, da si član radikalne skupine še ne vodi nujno v akt terorizma (Tanzanetti 2007, Sageman 2008). Tanzanetti (2007: 45-65) ponuja zanimivo razlago islamističnega radikalizma in sicer v okviru procesa radikalizacije. Tanzanettijeva je preučevala mlade muslimane v Veliki Britaniji in prišla do ugotovitve, da se radikalizem pravzaprav razvije iz revivalizma, pri čemer gre za višjo stopnjo v procesu radikalizacije. Radikalizem je faza, ki je nujna za razvoj terorističnih teženj, oz. faza, v kateri se dokončno oblikuje želja po nasilju, ni pa nujno, da se realizira. Slednje je odvisno tudi od koristi, ki jih ima storilec terorističnega dejanja od tega, da morebiti žrtvuje svoje življenje. »Vera postane instrument

¹⁷ Zanimivo pri tem je, da je, zgodovinsko gledano, islam skozi mnogo stoletij podpiral ravno nasprotno idejo: »Vladar naj bo pobožen, toda država kot taka naj ne bo vodena in oblikovana s strani islama.« (Rubin 1998)

islamističnega radikalizma na dva načina: upravičuje nasilje in zanj ponuja nagrade« (Tanzanetti 2007: 50). Z obljubljenim dobi akt terorizma privlačnejšo podobo.

Ne glede na to, katere izmed zgoraj omenjenih definicij smatramo za pravilnejše, ko preučujemo fundamentalizem, se ena izmed karakteristik pojavlja kot vezni člen med revivalizmom, reformizmom in radikalizmom, t.j. zavračanje sekularizma (Choueiri 1997: xv).

3.4 Islamistični ekstremizem

Ne glede na vero, kulturo, etničnost ali družbeno-ekonomski status, je temelj vsakega ekstremizma dihotomija »mi proti njim« (Tankel 2007:56, Zeidan 2007:68), kar je navsezadnje tudi temeljna značilnost fundamentalizma. Takšno dožemanje stvarnosti je privlačno, ker nudi poenostavljeno sliko kompleksnega sveta. Pogosto se ekstremisti zatečejo v svoj svet, se izolirajo v poizkusu, da bi izoblikovali samo majhen delček svojega idealnega življenjskega prostora. Ker njihove utopije nikoli ne postanejo realnost, se zatečejo k nasilju (Tankel 2007: 56).

V delih številnih avtorjev, kot so Daniel Pipes (19983), Bernard Lewis (1993) in Raphael Israeli (1993, 2000), odkrijemo, da je ideja mednarodne grožnje s strani islamističnih ekstremistov dana, neizbežna. Slednji naj bi verjeli, da lahko le z nasiljem dosežejo svoje politične cilje. V tem smislu ne nasprotujejo samo Izraelu ali skorumpiranim arabskim režimom, temveč komurkoli, ki se ne prilagodi njihovi ozko usmerjeni ideologiji. S tem so velika grožnja tudi zahodnim demokracijam. Navkljub dejstvu, da ekstremistične skupine predstavljajo grožnjo vsakemu, ki ga smatrajo kot »oni drugi«, se zdi, da tovrstna agresivnost ni prisotna samo pri islamu, ampak pri vseh ozkogledih, antagonističnih fanatičnih skupinah, ki se pojavljajo pri svetovnih verstvih. Poleg tega je znotraj koncepta islamistični ekstremizem mnogo nadaljnjih ideoloških fragmentacij, pri čemer so pogosti kriteriji ločevanja legitimnost uporabe nasilja, razmerje z obstoječo oblastjo in z Zahodom, stopnja vpletenosti v politiko itd. Vendar pa so različna gibanja znotraj islamističnega ekstremizma združena okrog ene stvari in to je opozicija izraelski okupaciji delov svete dežele (Mohammad 2005: 106).

Na podlagi zgoraj opisane fragmentacije lahko ekstremistična gibanja opišemo s pomočjo štirih različnih, toda ne izključujočih se, koncentričnih krogov:

- **Al- Kaida.** Najmanjši notranji krog, ki vključuje teroriste prvotne organizacije Al- Kaide; to so člani, ki so bili del organizacije pred 11.9.2001. Njihovo število je nekaj sto pripadnikov. Domnevno delujejo v regiji ob pakistansko-afganistanski meji, od koder še vedno izvajajo nekatere vodstvene funkcije, delno načrtujejo določene aktivnosti, toda njihova glava vloga je ideološko naravnana in služi kot neke vrste inspiracija za mnoga ekstremistična gibanja.
- **Džihadistične skupine**¹⁸. Drugi krog zajema večje število ljudi (več deset tisoč), ki od Al- Kaide prejemajo neposredno podporo. Te skupine so pripravljene v imenu Al- Kaide in ciljev džihada izvajati napade povsod po svetu.
- **Simpatizerji džihada.** Tretji cikel združuje milijone somišljenikov džihadistične ideologije. Nekateri od teh posameznikov imajo za sabo predhodno teroristično urjenje, ali so bili člani določene skupine, večina pa predstavlja moralno podporo islamističnim teroristom, torej zgoraj omenjenima krogoma. Spekter podpornikov se razteza od bivših teroristov do muslimanov, ki si želijo sprememb v svojih pro-zahodnih arabskih oblasteh. Služijo kot bazen za potencialne rekrute formalnih islamističnih skupin.
- **Privrženci/verniki islama.** Zadnji krog oz. skupino predstavlja muslimanska populacija povsod po svetu, ki šteje čez milijardo ljudi, od tega je Arabcev le nekaj odstotkov¹⁹. Podobno kot somišljenike oz. simpatizerje džihada, lahko tudi pripadnike 4. kroga smatramo za potencialne rekrute ekstremistične ideologije, bolj pomembno pa je, da so v tej skupini tudi tisti, ki obsojajo islamistične skrajneže in pomagajo zmanjšati vpliv džihadističnih gibanj (Rice 2006: 5-6).

V predstavljeni klasifikaciji se z oddaljevanjem od prvega kroga ekstremizem zmanjšuje, kar pa ne pomeni, da na naslednjih ravneh ni prisoten, temveč da obstajajo potencialne možnosti, da posameznik preide iz enega kroga v drugega in na ta način stopnjuje ali zmanjšuje svoj ekstremizem. Na nižjih ravneh se torej pojavljajo določeni

¹⁸ Primeri tovrstnih skupin so: Abu Sayyaf (Filipini), Jemaah Islamiya (Indonezija), Salafiya Jihadiya (Maroko), Jama'at al-Tawhid w'al-Jihad (Iraq-Abu Musab al-Zarqawi- jeva skupina) in mnoge druge (Rice 2006: 6).

¹⁹ Indonezija ima največje število muslimanskih vernikov (196 milijonov), sledi ji Indija (134 milijonov), Kitajska (133 milijonov), Pakistan (130 milijonov) itn. (Rice 2006: 6).

faktorji, ki vplivajo na to, da posameznik napreduje ali nazaduje na naslednjo raven. Bistveno je, da se zavedamo, da islamističnih skrajnežev ni na milijone, odmevnost njihovih ravnanj in prepričanj pa je blizu tej številki.

Ekstremizem se je razširil čez večino držav Bližnjega vzhoda²⁰. Njegov začetek ne sega v osemdeseta leta prejšnjega stoletja, kot ugotavlja večina avtorjev, temveč se je pojavil po porazu arabskega sveta leta 1967 in izraelski okupaciji, ki je razblinila arabske pan-nacionalistične sanje. Poraz v šestdnevni vojni nekaterih arabskih držav ni bil samo vojaški, temveč predvsem ideološki in je dovolil pojavitev novih ekstremizmov. Ekstremistične skupine so začele prodirati v politično arena in naslavljati širšo javnost, ki je postajala vedno bolj razočarana nad obstoječo oblastjo. To vrzel so ekstremisti izrabili ter predvsem z uporabo verske retorike postali alternativa vladajočim v regiji. Tako so s pomočjo verzov iz Korana interpretirali realnost in ponujali odgovore na številna pereča vprašanja²¹ (ibid.: 110). Islamistična gibanja so pridobila veliko podporo javnosti tudi s tem, ko so se uspešno uprla dvema svetovnim vojaškima strojema: sovjetski Rdeči armadi v Afganistanu²² in izraelskim silam v južnem Libanonu. Z združitvijo prej omenjene interpretacije politične realnosti z vojaško zmago nad Izraelom in Sovjetsko zvezo, so islamistična gibanja proizvedla ne samo podporo za svojo družbeno-politično ideologijo, temveč tudi povečano pokroviteljstvo za njihove taktične metode, vključno z uporabo nasilja, kot načinom osvoboditve zunanjih in notranjih pritiskov (ibid.: 11).

Definiranje zgoraj naštetih pojmov nas je pripeljalo do zadnje, skrajne, ekstremne stopnje, kjer se radikalne misli dokončno udejanjijo. Za revivalizem je značilna zelo nizka stopnja nasilja oz. se ta sploh ne pojavlja, nadalje je za koncept reformizma značilno podobno, vendar takoj, ko se začnejo porajati nasilne težnje, slednji prestopi

²⁰Res je, da je verski ekstremizem, še posebej islamistični, trenutno najbolj viden izmed vseh, toda tudi druge oblike ekstremizma se pojavljajo v regiji: sekularni ekstremizem, ki je praksa vlad v Tuniziji in vojaške elite v Turčiji, rasizem proti manjšinam (Kurdom, Irancem v Iraku), preganjanje krivovercev itd. (Mohammad 2005: 110).

²¹Eno izmed njih je bilo, kako se je lahko zgodilo, da je Izrael porazil muslimane kljub temu, da je bil prvi v manjšini glede št. prebivalcev in naravnih virov (Mohammad 2005: 110).

²²Ob koncu sedemdesetih je v Afganistanu vladal prosovjetski režim, ki mu je grozila islamska revolucija. Proti njegovi vladavini so se dvignile oborožene skupine mudžehedinov, ki jih je podpiral tudi Pakistan, saj naj bi komunisti v dveh letih pobili 100000 civilistov. Sovjetska zveza je zato 1979 vdrla v Afganistan, da bi ohranila in utrdila svoj režim. Državljska vojna je trajala 10 let, v tem času pa so se okrepile tudi vezi med zahodom, predvsem med ZDA in konzervativnimi pripadniki islama, saj so le-ti predstavljali borce proti komunizmu. (Fouda, Fielding 2003: 41-42).

prag radikalizma. Kot smo videli v prejšnjem poglavju, tudi radikalizem ni nujno nasilen, je pa na dobri poti k temu. Manifestacija terorističnih vzgibov pa se dokončno aktualizira v islamističnem ekstremizmu²³ (Tanzanetti 2007). Podobno razmišlja tudi Paz (2007: 182), ko islamistično teroristično kulturo prikaže v piramidi. Na dnu oz. v temeljih so nenasilne skupine, združenja, institucije in t.i. islamski zmerneži. V sredini se nahajajo različni procesi, ki pretvorijo določene družbene elemente v sovraštvo, maščevanje in zahteve po moči ter nasilju. Na vrhu piramide pa najdemo radikalne in ekstremistične teroristične skupine (ibid.). Omenjene koncepte kot take lahko označimo za posamezne stopnje na poti k terorizmu oz. nasilju v t.i. procesu radikalizacije, kar bo predstavljeno v enem izmed naslednjih poglavij. Zaključimo lahko, da koncepti prehajajo iz enega v drugega pod vplivom številnih dejavnikov, dodatno pa njihovo razumevanje otežuje tudi nedoslednost avtorjev, ki npr. enačijo termina ekstremizem in fundamentalizem, pri čemer je slednji skrajna stopnja prvega.

²³ Nekateri avtorji nasprotujejo tudi temu, da bi bil ekstremizem nujno nasilen. Ye'or (1996) tako npr. trdi, da revivalistična gibanja različnih vrst vsebujejo militantne elemente, pri čemer je militantnost drugačen fenomen od terorizma, saj prvi opisuje psihološko agresivno stanje ali bojevniški karakter. Militantnost je tako behavioristično orientirana, medtem, ko je ekstremizem miselno-spoznavno orientiran. Ekstremizem po njegovem mnenju označuje prepričanja, ki so iracionalna, neopravičljiva ter nesprejemljiva s strani katerekoli civilne družbe. Tako naj bi bilo pravilneje trditi, da lahko znotraj islama najdemo različne stopnje militantnosti in ekstremizma, kot pa zagovarjati tezo, da obstajajo različne stopnje terorizma. Verjetno je le stopnja džihadizma (v smislu vodenja svete vojne) tista, kjer se pojavi terorizem in nasilje (ibid). Ne glede na te opredelitve bo za namen pričujoče diplomske naloge in zaradi prevladujočega mnenja, da je ekstremizem skrajna stopnja v procesu radikalizacije, torej nasilje samo, termin ekstremizem označeval slednji pomen.

4. VZROKI IN OKOLIŠČINE ZA ISLAMISTIČNI EKSTREMIZEM

»Če poskušamo terorizem razumeti in razložiti, to ne pomeni, da ga opravičujemo. A če ne poskušaš ničesar razložiti, se ne boš nikoli ničesar naučil«.

(Howard Zinn v Pettiford, Harding 2005:15)

Po enajstem septembru in razglasitvi vojne proti terorizmu so se pojavila stališča, da je irelevantno raziskovati temeljne vzroke terorizma. Terorizem, pravijo, je potrebno zatreti in izkoreniniti. Drugi trdijo, da osredotočanje izključno na simptome terorizma, brez ugotavljanja pogojev in okoliščin, ki povzročajo in zagotavljajo plodna tla na katerih lahko ekstremizem in terorizem vzklijeta, pospešuje razvoj novih terorističnih celic²⁴ in krepí že obstoječe. Nekateri pa celo izpostavljajo samo določen temeljni vzrok, kot »zibelko vsega terorizma« (Bjørgero 2005: 1). Slednje je dvomljivo iz več razlogov. Prvič, motivi in cilji terorističnih skupin se s časom spreminjajo, kar je posledica spreminjajočih se vzrokov. Drugič, vzroki zatekanja k terorističnemu nasilju so le redko monokavzalni. Tretjič, obstaja več različnih vrst terorizma,²⁵ pri katerih so vzroki za njihov nastanek in delovanje zelo različni. Nenazadnje se terorizem pojavlja v vseh okoljih, bogatih in revnih, avtoritarnih in demokratičnih. Kar se zdi bolj verjetno je, »da so različne oblike terorizma rezultat določene kombinacije faktorjev, od katerih pa so nekateri bolj temeljni od drugih« (ibid.: 2).

²⁴ Najmanjši element na taktični ravni terorističnih organizacij so celice, ki služijo kot opeke, iz katerih je zgrajena teroristična organizacija. To ne pomeni, da se celice medsebojno odvisne, temveč lahko delujejo povsem samostojno. Eden od primarnih vzrokov za takšno celično obliko sodobnih terorističnih skupin je zagotavljanje večje varnosti (in s tem tajnosti delovanja, op. P.Z.), kajti ogrožanje ali izguba ene izmed celic praviloma ne vpliva na identiteto, lokacijo in delovanje druge. Prav tako oblika otežuje vstop in vpogled v celotno organizacijo, kajti pripadniki določene celice pogosto ne poznajo članov drugih celic, niti ne vedo za njihov obstoj. Celice se lahko oblikujejo na podlagi družinskih ali prijateljskih vezi, na podlagi geografske pripadnosti ali pa na podlagi specifičnih funkcij (A Military Guide to Terrorism in the Twenty-first Century 2005: 3-4).

²⁵ Kriterij za ločevanje različnih vrst med seboj so lahko povezanost skupine z državno oblastjo (skupine brez podpore države, skupine s podporo države, državno vodene skupine), prevladujoč motiv (separatistične, etnocentrične, nacionalistične, revolucionarne skupine), delitev glede na ideologijo (politične, verske, sociološke) ter ločevanje na podlagi geografske opredeljenosti (A Military Guide to Terrorism in the Twenty-first Century 2005: 3-7 – 11-7).

Vprašljivo je tudi samo določanje t.i. temeljnih vzrokov (ang. *root cause*), kjer se oblikuje morebiti naivna domneva, da bi ob razrešitvi le-teh odpravili tudi terorizem (Bjørge 2005: 2, Laqueur 2003, Sinai 2005: 216). Temeljni vzroki namreč sčasoma postanejo bolj splošni in zato čedalje manj neposredno povezani s terorizmom²⁶. Povzročajo najrazličnejše odzive v družbi, pri čemer je terorizem le eden izmed njih. Nenazadnje nekaterih vzrokov ali okoliščin, kot npr. modernizacija ali globalizacija, niti ne moremo odstraniti (Bjørge 2005: 2). Nadalje, osredotočanje izključno na »osnovne strukture« zmanjšuje možnosti predvidevanja. Temeljni vzroki imajo lahko večji učinek v nadaljevanju, v razvoju trajektorije terorističnega nasilja, kot pa na začetku, kajti le-ti determinirajo obseg družbene podpore nasilju s tem, ko teroristi naslavljajo določene krivice (Chrenshaw 2005: 11). Bolj kot so cilji teroristov skladni s ciljem družbe, več podpore prvi uživajo. Zato se prvotni cilji lahko kaj hitro spremenijo oz. prilagodijo, ali pa postanejo samo navidezni²⁷.

Omejitev pristopa »temeljnih vzrokov« je tudi, da daje vtis o teroristih, kot da so pasivni objekti, marionete različnih družbenih, ekonomskih in psiholoških sil. Vendar so ravno nasprotno od tega, so racionalni akterji, ki razvijejo namenske strategije, da bi z njimi dosegli svoje cilje. Z usmerjenostjo na izvajalce lahko odkrivamo dinamične (radikalizacijske, op. P.Z.) procese, namesto da se osredotočimo na bolj ali manj statične cilje (Bjørge 2005: 3). Zato je pomembno, da razlikujemo med različnimi stopnjami vzročnosti, ki so nekatere bolj, druge manj povezane s terorizmom.

4.1 Stopnje kavzalnosti

Martha Crenshaw, znana poznavalka terorizma, je že leta 1981 v svojem članku z naslovom »Vzroki terorizma« identificirala širok spekter **predpogojev** (faktorje, pogoje, ki so podlaga terorizmu na dolgi rok) in **specifične dogodke** (ang. *precipitant*), ki se zgodijo neposredno pred začetkom izvajanja terorističnega nasilja in spodbudijo in usmerijo motivacijo teroristov. Naprej je razdelila predpogoje na **dopustne faktorje**

²⁶ Npr., opravljenih je bilo veliko raziskav o povezavi stopnje revščine in terorizma, pri čemer ni bilo moč dokazati neposredne linearne povezanosti. To ne pomeni, da korelacije med njima ni, temveč, da je njuno razmerje dosti bolj kompleksno (Bjørge 2005: 14).

²⁷ To zelo slikovito opiše Radu (2002) z besedami: »Islamistični terorizem je, prav tako kot njegova marksistična ali secesijska verzija na zahodu in v Latinski Ameriki, stvar moči – kdo jo ima ter kako do nje priti – in ne revščine.« Teroristi pogosto prilagodijo svoje cilje samo navidezno z namenom pridobivanja večje podpore, v resnici pa so njihove ambicije pridobiti si čim več moči.

(ang. *permissive factors*), ki priskrbijo priložnosti, da se terorizem zgodi in na **situacije**, ki neposredno navdihujejo in motivirajo teroristično nasilje. Tako zatrjuje, da je modernizacija²⁸ proizvedla številne dejavnike, ki so postali pomembni dopustni faktorji, še posebej skozi nastanek omrežij transportnih in komunikacijskih povezav. Drugi pomembni dopustni faktorji so urbanizacija, obstoj tradicije uporabe nasilja za doseg političnih ciljev in nezmožnost vlade ali njena nepripravljenost preprečiti terorizem (Guelke 1998: 36-37).

Zelo podobno kot M. Crenshaw tudi Bjørgo (2005: 3) deli stopnje vzročnosti na predpogoje in »precipitate«, pri čemer so slednji specifični dogodki ali pojavi, ki sprožijo izbruh terorizma. Nadalje je delitev sledeča:

- *Strukturalni vzroki* (demografska neuravnovešenost, globalizacija, hitra modernizacija, družbe v prehodu, razredna družba itd.) so vzroki, ki zadevajo človeška življenja na način, ki ga slednji lahko ali pa ne razumejo na razmeroma abstraktni makro ravni.
- *Pospeševalni, spodbujevalni vzroki* naredijo terorizem bolj dostopen in bolj privlačen, niso pa bistveno gonilo. Sem sodijo nastanek in napredek sodobnih medijev, transporta, orožarske tehnologije, slaboten državni nadzor ozemlja itd.
- *Motivacijski vzroki* so dejanske krivice, ki jih ljudje občutijo na osebni ravni in jih motivirajo k določenemu ravnanju. Ideologi in politični voditelji so včasih zmožni prevesti vzroke iz strukturalne na motivacijsko stopnjo, s čimer ljudi pripravijo do nekega vedenja in delovanja. Vloga ideologije in retorike je razložiti, kakšne so stvari v resnici ter prepričati posameznike in skupine v določeno ravnanje. Motivacijski vzroki so lahko tudi konkretni simptomi strukturalnih vzrokov.
- *Sprožilni vzroki* so neposredni dogodki, pojavi in situacije pred terorističnim dejanjem. To so lahko le kratki trenutki ali provokativni dogodki, politične zdrahe, nezaslišano dejanje nasprotnika ali drugi dogodki, ki sprožijo željo po maščevanju in akciji²⁹ (Bjørgo 2005: 3-4).

²⁸ Globalizacija in modernizacija nista neposreden vzrok za terorizem, ga pa pospešujeta (Crenshaw 2005: 11). Zelo težko je ločevati med tem, kaj je posredno, kaj je neposredno, kaj je temeljno, kaj je sekundarno. Več o tem v poglavju o procesu radikalizacije.

²⁹ Celotno dogajanje kot so npr. mirovna pogajanja lahko sproži teroristično nasilje, da bi na ta način preprečili proces pogajanja in diskreditirali nasprotnika (Bjørgo 2005: 4).

Nekoliko drugače verigo kavzalnosti predstavitava Rabasa (2004: 36-60) in Rice (2006: 7-8). Podobno, kot večina zgoraj omenjenih avtorjev, trdita, da radikalna in ekstremistična gibanja v okviru islama tvorijo manjšino, njihov učinek pa je glede na to disproportionalen. Dejavnike, ki so odgovorni za pojav radikalnega političnega islama, Rabasa (2004: 36) razdeli v tri velike skupine: pogoji, procesi in katalitični dogodki (glej tabela 4.1.1).

Tabela 4.1.1: Viri islamistične radikalizacije

POGOJI	NESTABILNI REŽIMI IN EKONOMSKI MODELI
	Strukturalno nasprotovanje zahodu
	Decentralizacija verske avtoritete sunističnega islama
PROCESI	Islamistični preporod
	Arabizacija nemuslimanskega sveta
	Zunanja podpora verskemu fundamentalizmu in ekstremizmu
	Konvergenca islamizma in tribalizma
	Porast radikalnih islamističnih mrež
	Pojav množičnih medijev
	Palestinsko-izraelski in kašmirski konflikt
KATALITIČNI DOGODKI	Iranska revolucija
	Vojna v Afganistanu (1979-1989)
	Zalivska vojna 1991
	11.9 in globalna vojna proti terorizmu
	Vojna v Iraku

Vir: prirejeno po Rabasa (2005: 37).

Pogoji so to, kar beseda kot taka sugerira: dejavniki, ki imajo stalen ali kvazi-stalen karakter. V državah, iz katerih islamistični ekstremizem prvotno izvira, je prevladujoča religija islam, zaradi česar slednji definira njihovo versko in do neke mere tudi politično kulturo. To je eden izmed ključnih pogojev. Nadalje so te države pogosto produkt kolonializma in procesa dekolonizacije ter se po osamosvojitvi soočajo s političnimi in gospodarskimi modeli, ki niso uspeli zagotoviti vztrajne gospodarske rasti ali stabilnih in reprezentativnih političnih institucij. Na njihovo mesto so stopila razna islamistična

gibanja. **Procesi** so razvoj dogodkov skozi določeno časovno obdobje in privedejo do določenega stanja ali ravnovesja. Procesi se dogajajo znotraj okvira pogojev neke regije in so lahko spodbujeni s strani **katalitičnih dogodkov**. Slednji tvorijo obsežnejši sklop pomembnih dogodkov, vojn ali revolucij, ki v temeljih spremenijo politično podobo in dinamiko regije (Rabasa 2004: 36-37, Rice 2006: 7-8).

Procesi in katalitični dogodki sami po sebi ne doprinesejo k terorizmu, če ne obstaja eden ali več pogojev, na katerih zrastejo teroristične težnje. Torej lahko pogoje imenujemo tudi temeljne vzroke, saj se iz njih oz. zaradi njih razvije ekstremizem, seveda ob vzpodbudi drugih faktorjev in okoliščin, kar pa je že del procesa radikalizacije.

4.2 Multidimenzionalen pristop

Ideja, da homogeni faktorji (ali specifičen niz lastnosti) vplivajo na pojav terorizma, je privlačna iz več razlogov: v smislu razumevanja terorizma lahko na ta način enostavno razredčimo v realnosti izredno kompleksne procese na bolj abstraktne in obvladljive probleme. Nekateri celo predpostavljajo, da bi z odpravo krivic in stisk, ki domnevno tarejo teroriste, lahko odpravili sam pojav terorizma. Nadalje, nekritično presojeane predstavlja napačno razumevanje same narave terorizma, kot tudi to, kaj ga povzroča in ohranja (Horgan: 2005: 44-45). Namen tega poglavja je razbliniti nekatere mite, ki se pojavljajo v družbi, predvsem pa trditve, da sta zgolj vera (islam)³⁰ in slabo družbeno-ekonomsko stanje posameznikov, glavna vzroka za terorizem ter da so teroristi blazneži in iracionalni akterji.

V večini primerov je terorizem podaljšek in radikalizacija najrazličnejših vrst konfliktov (med različnimi etnonacionalnimi skupinami, med etničnimi manjšinami in vlado, med ideološkimi skupinami in vlado, medsebojno tekmovanje ideoloških skupin itd.). Očitno

³⁰ V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo večino terorističnih dejanj storjenih s strani nacionalistično separatističnih in socialno revolucionarnih teroristov, ki so želeli pritegniti pozornost za »svojo stvar« in so tudi prevzemali odgovornost za svoja dejanja. V desetletjih, ki so sledila, pa je stopnja slednjega upadala na 60%, kar pomeni, da je bilo 40% terorističnih napadov storjenih brez prevzema odgovornosti določene skupine ali posameznika. Post (2005: 57) trdi, da je vzrok temu porast verskega ekstremizma oz. natančneje islamističnega ekstremizma, zaradi česar dandanes pogosto terorizem laično označujemo kot zgolj stvar vere oz. islamskih skrajnežev (ibid.). Ozadje terorizma je mnogo bolj zapleteno.

so temeljni vzroki teh konfliktov hkrati tudi temeljni vzroki terorizma, po drugi strani pa večina konfliktov, tudi oboroženih, ne vodi v terorizem. Potrebno je torej identificirati faktorje, procese in okoliščine, ki proizvedejo radikalizacijo v terorizem (Bjørge 2005: 4, Gurr 2005: 20). Ponovno želim opozoriti, da je pogosto težavno razlikovati med pogoji, zaradi katerih začne terorizem kot seme kaliti, in dejavniki, ki to kaljenje pospešujejo in doprinesejo do točke, ko se razvije v nasilje. Vendar pa je na podlagi raznih študij in raziskav možno oblikovati posplošeno sliko vzrokov, ki se najpogosteje pojavljajo kot temeljni oz. na katere se teroristi kot take sklicujejo.

Na podlagi preučevanja razprav in analiz številnih avtorjev (Sageman 2005, 2008, Rabasa 2004, Mohammad 2005, Malečkova 2005, Khan 2006, Bjørge 2005) lahko razdelimo vzroke in okoliščine za pojav terorizma v dve veliki skupini: *kolektivna* (makro) raven ter *individualna* (mikro) raven.

4.2.1 Kolektivna raven

Preden poiščemo temeljne vzroke na kolektivni ravni je potrebno razvozlati uganko, zakaj ljudje sploh sodelujejo v kolektivnih akcijah?³¹ Gupta (2005: 18) je oblikoval posebno formulo (glej sliko 4.2.1.1) s katero ponuja odgovor. Slednja združuje posameznikovo osebno korist skupaj z željo po večji blaginji družbene(ih) skupin(e), kateri(m) pripada. Posameznik tako maksimizira svojo lastno dobrobit, hkrati pa dojema in razume tudi želje in cilje celotne skupnosti, ki ji pripada.

Slika 4.2.1.1: Formulacija (motivacijskega³²) vzroka za kolektivno delovanje

$$\text{Udeleženeec} = \text{Osebna korist} + \text{korist skupine} - \text{stroški}$$

Vir: Gupta (2005: 18)

³¹ Gupta (2005: 16) definira vsakršno dejanje terorizma kot kolektivno dejanje, za katerega je značilna politična narava in, ki je storjeno v imenu določene nacionalne, etnične, verske ali ideološke skupine. Če terorizma ne bi opredelili na ta način, bi prvi spadal v področje kriminalnega.

³² Obstaja razlika med vzrokom in motivom za terorizem. V grobem lahko rečemo, da motiv označuje nek nagib, spodbudo; vzrok pa nekaj, kar naredi, da kaj nastane, se zgodi (SSKJ). Vendar pa večina avtorjev, z izjemo nekaterih (Crenshaw 2001), enači ta dva pojma. Marta Crenshaw tako trdi, da ima vsaka motivacija tudi svoje ozadje, pri čemer loči med racionalno, kulturno ter psihološko motivacijo za terorizem. Motivi so po njenem mnenju pretežno spodbujevalne narave in niso enaki vzrokom, lahko so gonilna sila teroristične dejavnosti, niso pa prisotni, ko se posameznik odloči za terorizem (Crenshaw 2001: 14-21). Nadalje so vzroki nekaj kar je prisotno v celotni družbi (npr. kulturna, etnična, verska, socialna, ekonomska deprivacija), določeni motivi pa se pojavljajo samo pri tistih, ki se odločijo za terorizem.

Na podlagi sklepanj Gupte o človeškemu ravnanju lahko rečemo, da se racionalni posameznik pridruži kolektivni akciji, četudi so njegove osebne koristi negativne, in dokler je pričakovana korist skupine dovolj velika, da nadomesti njegove lastne izgube. Percepcija dobrobiti skupine je rezultat številnih zunanjih faktorjev, kot so npr. socializacijski proces, verska prepričanja, kultura in morebiti najpomembnejše, vpliv vodje. Slednji združuje zgodovino, vero in mitologijo z namenom oblikovanja določenega okvirja interpretacije, ki je poln arhetipov dobrega in zla. Med procesom radikalizacije posameznika preplavijo kolektivne identitete, zaradi česar ni več prostora za individualne ideje, identitete ter individualne odločevalske procese (Gupta 2005: 18).

Zgoraj predstavljena formula implicira, da je nek faktor, npr. politične krivice, nujno potreben za razvoj terorizma, ni pa edini pogoj. V nadaljevanju bom predstavila tiste faktorje oz. pogoje, ki se na kolektivni ravni najpogosteje pojavljajo.

Navkljub mnogim nasprotujočim dokazom znotraj akademskih krogov eden izmed najpogostejših stereotipov še vedno ostaja, slika o osiromašenem (najpogosteje moškem in muslimanske vere), mladem, neizobraženem, celo nepismenem teroristu (Sageman 2008: 48, Malečkova 2005: 33). Tovrstna prepričanja o **revščini**, kot temeljnem vzroku ožijo naš pogled na sam koncept terorizma in, kar je morebiti še usodnejše, lahko vplivajo in preusmerjajo oblikovanje javne politike. Če v medijih, političnih krogih ter v javnosti obstaja kakšen splošen konsenz glede terorizma, potem je to gotovo ta, da je revščina glavni dejavnik za terorizem. Tovrstno prepričanje ni novo in se pojavlja tudi med priznanimi poznavalci terorizma, še dodatno pa se je okrepilo po 11. septembru³³. Mnogi so tako pozivali in še vedno pozivajo k novemu Marshallovemu planu, ki ne bi samo odpravil revščine, temveč tudi politično tiranijo in netoleranco, kajti »revne in obubožane države v oddaljenih regijah nudijo varno zavetje terorističnih mrež« (Tyson v Malečkova 2005: 33). Slednjemu oporekajo številne (statistične) študije (Sageman 2008, 2005, Krueger in Malečkova 2002, 2003, Pape 2005, Gurr 2005), ki dokazujejo, da se terorizem v najrevnejših državah sveta ne pojavlja oz. se pojavlja zelo redko in še takrat nima mednarodnih razsežnosti.

³³ George W. Bush je skupaj z mnogimi drugimi ameriškimi politikami poudaril, da je potrebno v boju proti terorizmu najprej premagati revščino. Podobno trdi tudi južnokorejski dobitnik Nobelove nagrade za mir iz leta 2000 Kim Dae-Jung (Jai v Malečkova 2005: 33).

Revščina per se torej ni neposreden vzrok za terorizem. Makro študije dokazujejo, da se lahko teroristični napad zgodi kjerkoli, verjetnost za to pa je večja v razvijajočih se državah in ne v revnih ali bogatih. Najpogosteje se pojavi v družbah, za katere je značilna hitra modernizacija (Abadie, Bjørgo v Gurr 2004: 19). Ekonomske spremembe ustvarjajo razmere, ki so nagnjene k nestabilnosti, pojavu militantnih gibanj in ekstremnih ideologij. V muslimanskem svetu tradicionalne segmentne družbe prežemajo temeljite in daljnosežne socio-ekonomske spremembe, zaradi česar je prebivalstvo še posebej dovzetno za razna gibanja, ki krepijo te ogrožene identitete, nudijo svoje interpretacije in dajejo svojim pripadnikom občutek povečanja moči. Faktor tveganja v razvijajočih se državah je predvsem prevladujoča mlajša populacija, pri čemer gre za problem znatnega povečanja mladih moških, ki se soočajo z negotovo prihodnostjo na trgu delovne sile kljub temu, da imajo mnogi dobro izobrazbo (Gurr 2004: 19, Rabasa 2004: 37). Radu (Rizman 2004:619) navaja, da se slednji niso mogli zaposliti na državnih univerzah oz. v drugih javnih sektorjih in jim je bila na ta način ovirana nadaljnja kariera. Sem prišteva tudi neasimilirane ali neprilagojene muslimanske emigrante iz zahodnih držav (ibid.). Lahko torej sklepamo, da je država s svojimi neuspešnimi političnimi in ekonomskimi modeli, ki niso uspeli izpolniti političnih obljub, pripomogla k nezadovoljstvu med mladimi in dolgoročneje, k pojavu terorizma.

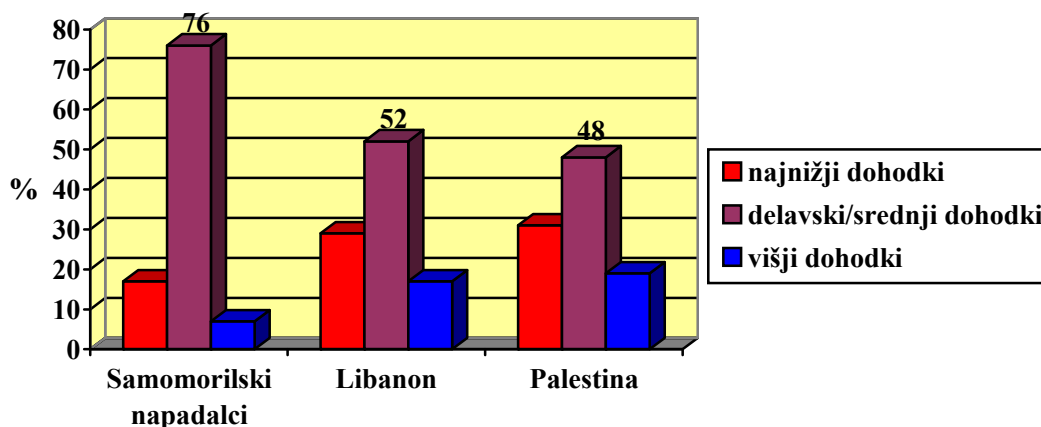
Pregled demografskih značilnosti samomorilskih teroristov, ki ga je izdelal Robert A. Pape, eden največjih poznavalcev samomorilskega terorizma, zavrača tezo o osiromašenem teroristu. Natančno je raziskal prav vsak samomorilski napad od leta 1980 do 2003 ter prišel do ugotovitev, da je dejanski profil teroristov pravzaprav nasprotje predstave zahodne javnosti. Ti napadalci niso prvotno del nekih verskih kultov, niso neizobraženi in asocialni, niti jim fizično škodovanje drugim ne prinese nekega sprevrženega osebnega zadovoljstva. Povprečna izobrazba samomorilskega terorista presega povprečno izobrazbo v državi iz katere prihaja, predvsem to velja za arabske napadalce. S tem povezan je tudi dohodek oz. družbeni sloj. Arabski teroristi so značilni pripadniki delavskega in srednjega razreda in so le redko nezaposleni ali revni. Zastopajo poklice kot so tehniki, mehaniki, natakarji, policisti, in učitelji (glej graf 4.2.1.1) (Pape 2005: 202-216).

Do podobnih zaključkov so v svojih študijah o demografski podobi teroristov prišli tudi Sageman (2008: 48-50), Malečkova (2005: 33-43), Merari (2005: 74-76) in Mohammad (2005: 103-118). Na podlagi socio-ekonomskega ozadja družine iz katere so teroristi izhajali, je Sageman prišel do sklepa, da velika večina teroristov iz njegovega vzorca pripada srednjemu razredu³⁴. Ni revščina tista, ki povzroča terorizem, čeprav mnogi trdijo, da izvršujejo teroristična dejanja v imenu svojih revnih bratov in sester, tako se imajo teroristi pogosto za zastopnike revnih. (Sageman 2008: 48). To je pravzaprav ena izmed najpogostejših kritik sklepanj, da revščina ni temeljni vzrok terorizma, ki nadalje pravi, da teroristi ravnajo iz zaskrbljenosti za svoje sodržavljanke ali druge nepriviligirane družbene skupine in ne iz svojega lastnega obupa. Slednjim trditvam v prid pa govori le malo empiričnih podatkov (Malečkova 2005: 36).

Ne glede na stopnjo ekonomskega blagostanja vse arabske družbe doživljajo določeno stopnjo družbene in ekonomske nepravilnosti. V veliki večini teh držav je občutek neenakosti prisoten med splošno populacijo. Celo v najbogatejših arabskih državah kot je Kuvajt obstaja med prebivalstvom večinska percepcija o ekonomski prikrajšanosti, pri čemer je velik del nacionalnega bogastva v rokah maloštevilne elite na račun večine. Toda, teroristi iz te države niso nikoli opravičevali svoja dejanja z ekonomskim faktorjem. Dejansko so večino terorističnih incidentov povezovali z zunanjo politiko, kot je npr. ameriška vpletenost v Iraku. Podobna situacija je v Egiptu in Saudski Arabiji. Ameriška administracija smatra ekonomski razlog kot ključnega za nastanek mednarodnega terorizma in zato zagovarja dvig gospodarske prosperitete. Dvomljivo je, da bi dvig ekonomskega standarda razrešil resne politične probleme, posebej tiste, povezane z okupacijo arabskih ozemlj in občutkom zatiranja ter viktimizacije muslimanskega naroda, kot neposredne posledice ameriške podpore izraelski okupaciji (Mohammad 2005 : 107-108, Pape 2005: 3-20).

³⁴ Obstajajo manjše razlike v družbeno-ekonomski sestavi teroristov. Sageman je globalne islamistične teroriste razdelil na valove. *Prvi val* sestavljajo borci proti Sovjetski zvezi iz Afganistana, ki so kasneje postali del teroristične mreže Al Kaida in tvorijo jedro te organizacije. Gre za dobro izobražene pripadnike višjih in srednjih družbenih slojev. *Drugi val* je sestavljen iz tistih, ki so se pridružili islamističnemu družbenemu gibanju v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in prihajajo večinoma iz srednjega razreda. Njihov motiv za akcijo je bilo trpljenje muslimanov v Bosni, Čečeniji, Kašmirju in Filipinih, navdušili pa so jih tudi domnevna junaška dejanja pripadnikov prvega vala. Drugi val se je končal z vojaško invazijo na Afganistan po 11.9. 2001, ki je uničila vsa večja vadišča ter zavetja islamističnih borcev. *Tretji val* pa se nanaša na post-iraško invazijsko obdobje. Člani tretje skupine, ki živijo večinoma na zahodu, prihajajo iz druge generacije oz. so otroci muslimanskih imigrantov. Ker njihovi starši večinoma tvorijo del nekvalificirane delovne sile v Evropi, je za tretji val značilna umeščenost v nižje družbeno-ekonomske sloje (Sageman 2008: 48-50).

Graf 4.2.1.1: Dohodki arabskih samomorilskih teroristov v primerjavi z dohodki celotne populacije



Vir: Pape (2005: 216).

Vera kot taka je, podobno kot revščina, že dolgo predmet vročih razprav. Ljudje domnevajo, da so džihadisti dobro izobraženi in poučeni o verskih resnicah njihove vere. Sicer med njimi obstaja nekaj verskih učenjakov, toda le-ti interpretirajo islam na povsem netradicionalen način in prirejajo resnico sebi v prid. Splošna slika teroristov odraža njihovo slabo poznavanje islama, poleg tega pa niti niso globoko verni³⁵. Islamistični teroristi odkrijejo vero kot tako razmeroma pozno, v srednjih dvajsetih letih, zaradi česar nimajo temeljev, na katerih bi gradili svoje interpretacije. Njihova pogosto izkrivljena interpretacija večinoma ni rezultat pranja možganov v *madrasah*³⁶, temveč je njihova vnema rezultat pomanjkanja verske izobrazbe (Sageman 2008: 51, 60).

Člani delovne skupine so se na konferenci Club de Madrid v letu 2005 strinjali okrog dejstva, da je vera pomemben dejavnik v zadnjem obdobju teroristične dejavnosti, vendar je zelo redko edini (Jurgensmeyer 2005: 27). Radikalni fundamentalisti vidijo militantnost kot obrambo proti modernim sekularizacijskim trendom, ki ogrožajo

³⁵ Rezultati Sagemanove empirične študije so pokazali, da je globoko verna le četrtina teroristov, pa še to le v zgodnejših obdobjih njihovega življenja, dve tretjini se jih je opredelilo za posvetne, ostali pa so bili spreobrnjenici iz krščanstva v islam. Spet se teroristi razlikujejo med seboj glede na »val«, ki mu pripadajo. Za pripadnike prvega je značilna velika pobožnost (dve tretjini jih prihaja iz vernih družin), v naslednjem valu se to število zmanjša na tretjino, le manjšina tretjega vala pa je izrazila gorečnost k islamu. Pripadnost veri pa variira tudi glede na geografsko opredeljenost, pri čemer je največjo povezanost vere in terorizma zaslediti na Bližnjem vzhodu, natančneje na arabskem polotoku (Sageman 2008: 51).

³⁶ Madrasa je verska visoka šola, na kateri se poučujejo islamske znanosti. (Šterbenc 2005: 492). Nekatere so postale odlični temelji za rekrutiranje teroristov (Fouda, Fielding 2003: 41-42).

njihovo religijo (Ziedan 2007: 81). Tako so religiozne ideologije, cilji in motivacije pogosto preprejeni s še drugimi ekonomskimi, družbenimi in političnimi vzroki. Kolektivna odločitev zatekanja k nasilju je običajno situacijska in le redko omejena na versko tradicijo, s katero je skupina povezana. Islam kot tak ne povzroča terorizma, niti katero drugo svetovno verstvo, s katerim so terorizem v preteklosti že povezovali. Prevladuje mnenje, da so politične in ekonomske krivice primarni vzroki ali spodbujevalci, vera pa sredstvo legitimiranja in mobilizacije (Jurgensmeyer 2005: 27). Še več, vera je lahko po mnenju Sedgwicka (2004: 806) eden izmed ključnih dejavnikov slednjega. Prav tako iz vere izhajajo koncepti, načela in pravila, ki pa so jih posamezniki ponotranjili že skozi socializacijo in po katerih se morajo ravnati tudi kot člani skupine. Ideje o dolžnosti, asketski predanosti, miloščini in pokorščini so tako izkoriščene v politične namene. Mučeništvo je prav tako pomemben nazor islamske vere, saj naj bi bil vsak mučenik, ki je pripravljen svoje življenje žrtvovati za sveto stvar, nagrajen z življenjem v nebesih³⁷ (Sedgwick 2004: 806).

Čeprav vera ni nujen ali izključni vzrok za islamistični terorizem (Merari 2005: 76), pa lahko poslabša situacijo. Tako je vera pogosto osredotočena na teme, ki so inherentno polarizirajoče oz. svet razdelijo na že omenjene dihotomije, zaradi česar postane kultura nasilja privlačnejša (Jurgensmeyer 2005: 28). Člani zgoraj omenjene skupine so še poudarili, da je potrebno primere terorističnega nasilja obravnavati ločeno in z veliko previdnostjo, posploševanja glede vloge religije pa so pogosto nevarna. Tako se je npr. Al Kaida, katere začetki so vsebovali elemente verskega (Elorza v Jurgensmeyer 2005: 28), razvila v ideologijo, v široko družbeno gibanje (Sageman 2008), ki pogosto z vero nima prav nič skupnega razen tega, da voditelji terorističnih skupin pod njeno pretvezo poizkušajo pridobiti čim več moči, podpore in vpliva.

Rabasa (2004: 39) kot enega izmed temeljnih vzrokov oz. pogojev navaja decentralizacijo verske avtoritete sunističnega islama. S tem nam tudi ponuja odgovor, zakaj se ekstremizem sploh pojavi in kako vpliva na širše množice. Eden izmed faktorjev, ki ustvarja pogoje za manipulacijo znotraj sunističnega islama, je pomanjkanje institucionalnih mehanizmov znotraj verske strukture, ki bi nadzorovali

³⁷ V islamu je *šahidu* (mučenik) obljubljen raj, večna slava in druge nadzemeljske dobrote. Mučenikom je podeljen poseben status in se jih smatra kot žive, čeprav jih dejansko ni več. Postati mučenik je plemenito dejanje, saj uprizarja predanost bogu in nesebičnost. Mučenike častijo in postavljajo za idole, ki so žrtvovali svoje življenje za skupno dobro (Ahmed 2005: 98).

ekstremiste. Šiitska ločina je v 19. stoletju razvila razdelano in temeljito klerikalno hierarhijo, medtem, ko je sunistična avtoriteta ostala decentralizirana, zaradi česar je verska interpretacija prepuščena *ulami*³⁸. Slednji izvršujejo svoje dolžnosti z različno stopnjo avtonomije od političnih oblasti posameznih držav. Verski voditelji izdajajo t.i. *fatve*, ki so formalna pravna mnenja ali odločitve verskega pravnega strokovnjaka (Šterbenc 2005: 480), vendar pa difuzna narava sunistične oblasti dopušča možnosti za subjektivne interpretacije vplivnih posameznikov³⁹. Le-ti zasledujejo svoje politične in osebne cilje v imenu religije (Rabasa 2004: 39).

Najpomembnejše vprašanje ni torej, ali vera per se res povzroča terorizem, kajti nasilje lahko najdemo skorajda v vseh svetovnih verstvih (Jurgensmeyer 2005: 28-29), temveč kakšno vlogo igra vera pri mobilizaciji, legitimaciji in opravičevanju nasilja. Tudi če so teroristi verni, če molijo k svojemu bogu ali bogovom v cerkvah, če so izredno goreči in pobožni v vsakdanjem življenju, je to bolj ali manj nebitveno. Ključnega pomena je, ali uporabljajo verske tekste za upravičevanje in razlago nasilja ter za novačenje novih privržencev. Pri tem ne smemo pozabiti na duhovščino, ki lahko prevzame celo vlogo voditeljev ekstremističnih skupin. Tzantettijeva (2007: 50) poudarja, da v kasnejših fazah procesa radikalizacije, ko je posameznikova predanost skupini ali ideologiji že okrepljena, versko upravičevanje za akcijo in nasilje pridobita na pomenu, vendar pa še vedno ne vodita nujno k terorizmu in samožrtvovanju. Vera postane sredstvo radikalnega islama na dva načina: z opravičevanjem nasilja in z uvedbo nagrad za tiste, ki se prvega lotijo. Tako vera spreminja oceno tveganj in ceno, ki jo mora posameznik ali skupina plačati za dosego partikularnega cilja.

Kot enega najpomembnejših vzrokov za terorizem na kolektivni ravni, pogosto zasledimo tudi pojav **strukturalnega nasprotovanja zahodu**. Radikalni politični islam je v veliki meri prevzel obliko boja proti zahodnjaškim vrednotam, normam in politikam, še posebej proti Združenim državam Amerike. Razloge, zakaj je radikalni muslimanski svet usmeril svojo jezo na omenjene subjektivitete, lahko razdelimo na dva večja analitična in ideološka pola. Na eni strani je razlaga, da so vzrok nasprotovanja zahodu predvsem politike ZDA, še posebej pa njihova podpora Izraelu in avtoritarnim

³⁸ Ulama: učene osebe, duhovščina, oziroma razred duhovnikov. Množinska oblika te besede se uporablja zgolj za verske učenjake (Šterbenc 2005: 503).

³⁹ Osma bin Laden je primer osebe, ki je brez verske izobrazbe ali avtoritete ugrabila verske simbole in retoriko za svojo ekstremistično interpretacijo islama (Rabasa 2004: 39).

režimom ter prisotnost ameriških vojaških sil v Saudski Arabiji, Afganistanu in Iraku (Rabasa 2004: 38, Mohammad 2005: 108). Zanimivo je, da tudi, kadar so ZDA stopile na stran muslimanov (npr. v Bosni, na Kosovem, v Kuvajtu, v podporo mudžahedinom⁴⁰ v Afganistanu), to ni imelo večjega vpliva na muslimanski odnos do te velesile, z izjemo držav, kjer je bila intervencija ZDA zelo uspešna (Kuvajt, Bosna). Alternativni pogled oz. druga razlaga pa zagovarja tezo, da muslimanska jeza izhaja iz političnih in družbenih struktur nekaterih muslimanskih držav, in da opozicija določenim ameriškim politikam zagotavlja zgolj prostor in priložnost za izražanje jeze. S tem zagovorniki slednjega ne trdijo, da muslimani podpirajo odločitve ameriške administracije, temveč, da je izvor njihove jeze globlji od tega. To je pravzaprav tisto, kar Rabasa imenuje pravi strukturalni »anti-amerikanizem«, saj se bistveno razlikuje od vrste nasprotovanja zahodu, ki je zgolj rezultat nestrinjanja s specifičnimi ameriški politikami v tem, da ne dopušča izboljšav preko politike ali sredstev javne diplomacije (Rabasa 2004: 38-39). Skladno s tem pogledom je glavni vir travme muslimanskega sveta soočanje z modernostjo, ekonomskimi in gospodarskimi motnjami in neuspehi ter pomanjkanje ustreznih kanalov, ki bi omogočili izražanje političnega mnenja. Bes je usmerjen na zahod in posebno proti ZDA zato, ker se slednje proglašajo za gonilno silo sprememb in so postavile muslimanske države vis-a-vis zahodnim, zaradi česar je ogrožena integriteta muslimanskih družb in vrednot (ibid.).

Kulturne značilnosti v veliki meri vplivajo na to, kako ljudje doživljajo sebe in druge, pri čemer je ena izmed najpomembnejših kulturnih determinant, ki vpliva na morebitne teroriste, način sprejemanja in odnos do tujcev. Strah pred kulturnim izginotjem lahko sproži nasilje, kar se ostalim, ki niso doživeli podobne izkušnje, zdi iracionalno. Vsi ljudje so namreč občutljivi na grožnje vrednotam, s katerimi se poistovetijo, bodisi da gre za jezik, vero, pripadnost skupini, domovino ali ozemlje, ki mu pripadajo. Možnost izgube teh vrednot lahko sproži najrazličnejše obrambne odzive (Rizman 2004:620-622). Primer slednjih lahko ponazorimo z delovanjem teroristične skupine Al Kaida. Eden izmed razlogov za napade na »ameriške tarče« povesod po svetu in nenazadnje v ZDA samih je, da so skušali oz. poizkušajo teroristi s temi dejanji ameriško vojsko, njihovo diplomacijo, kulturne, trgovinske interese ter vpliv pregnati iz Bližnjega

⁴⁰ Mudžahedin je termin, ki označuje muslimane, ki se borijo v vojni ali katerikoli drugi bitki (Wikipedia the free Encyclopedia 2008).

Vzhoda⁴¹. To lahko impliciramo tudi na napade v Madridu marca 2004, ki so povzročili slabitev zavezanosti španske vlade ameriški politiki v Iraku (Sedgwick 2004: 804). Tudi Robert Pape je v svoji že omenjeni raziskavi matematično dokazal, da je vodilni motiv teroristov samomorilcev zaustavitev okupacije njihovega ozemlja s strani tujih vojakov; vloga islamskega fundamentalizma pri tem je obrobna. Moderne oblike samomorilskih napadov lahko razumemo kot skrajno obliko strategije narodnoosvobodilnega boja proti demokracijam, katerih čete predstavljajo grožnjo ozemlju, ki ga imajo teroristi za svoj dom. Hamas in Al Kaida sta ključna primera povezave tuje okupacije s samomorilskim terorizmom (Pape 2005: 3-20).

Strukturalno nasprotovanje zahodu vključuje več vzrokov za terorizem, ključni izmed njih pa so **nasprotovanje ameriški politiki, kulturni faktorji** ter **politični vzroki**. Slednji so zelo kompleksni, ena izmed ključnih zadev, ki se v zvezi z političnimi razlagami o vzrokih za pojav terorizma pojavlja, pa je odnos med terorizmom in demokracijo. Ali so določeni režimi bolj dovzetni za terorizem kot drugi? Ali režimi, ki ne tolerirajo nasprotovanja, silijo opozicijo k terorizmu? Bo demokracija preprečila terorizem? Malečkova (2005: 33- 43) je v svoji empirični študiji dokazala, da je edina konsistentna variabla povezana s številom teroristov v posamezni državi, indeks političnih pravic in civilnih svoboščin. V državah, kjer so slednje zatirane, je večja verjetnost, da se razvije teroristična dejavnost. Če so možnosti za politično participacijo omejene, postane terorizem za ekstremiste edino sredstvo komunikacije in vpliva. »Paradoks, ki se pri vsem tem pojavlja je, da so ZDA in Zahodna Evropa v zadnjih treh desetletjih sprejele na milijone legalnih in tudi ilegalnih muslimanskih emigrantov, katerim so podelile pravice, ki jih v svojih državah ne bi mogli uživati« (Hill v Rizman 2004: 619). Temu navkljub jih je mnogo (med njimi izstopajo mladi) zavrnilo zahodno, svobodomiselno, demokratično in individualistično okolje. Potemtakem se ni mogoče zanašati na razlago, po kateri je moč islamski terorizem opreti na nepravico, pomanjkanje oz. politično diskriminacijo (ibid).

⁴¹ Ta cilj je Bin Laden omenjal že leta 1995 po bombnih napadih v Riyadu, ko je dejal, da je najpomembnejša posledica tega dejanja dejstvo, da se ljudje še bolj zavedo vpliva ameriške okupacije, ki povzroča propad režima v Saudski Arabiji (Sedgwick 2004: 804).

M. Crenshaw (2005: 14) želi opozoriti, da niso vse demokracije enako vključujoče ali pluralistične in ne spoštujejo v enaki meri pravic manjšin⁴². Kakor koli jih že opredelimo, demokracija ne zagotavlja imunosti pred terorizmom. Demokracija in terorizem nista polarni nasprotji, kar dokazuje tudi dejstvo, da so bile tudi trdne liberalne demokracije z dolgo tradicijo svobode govora in strpnosti do nasprotujočih mnenj, pogosto tarča tako domačega kot mednarodnega terorizma. V primeru, ko se terorizem pojavi znotraj demokratičnega okolja, je ključna variabla stopnja družbene, etnične in politične heterogenosti oz. fragmentacije. Družbe, kjer prevladuje nestrpnost in nasilna politična kultura, so bolj nagnjene k terorizmu, kot tudi k drugim oblikam političnega nasilja. Faktorje, ki neposredno sprožijo politično nasilje je težko opredeliti, saj gre za kompleksno, dinamično enačbo. Države, ki so v demokratičnem prehodu⁴³ ali, ki jih označujemo kot mlade demokracije so posebej ranljive, saj je njihova avtoriteta šibka, zapuščina in spomin zatiranja v preteklosti pa močna.

Od sredine 70. let prejšnjega stoletja so islamistične skupine pomemben del domačih političnih aren (v pretežno nestabilnih režimih), pridobile pa so si tudi podporo javnosti. Ker se obstoječi politični režimi ne zmorejo uspešno odzivati na probleme vsakodnevne politične realnosti, postanejo ekstremistične skupine politična alternativa predvsem za frustrirano večino. Zato islamistične skupine, s pomočjo verske retorike, postajajo vse bolj priljubljene in predstavljajo resno grožnjo mnogim vladam (Mohammad 2005: 110, Crenshaw 2005: 15, Rabasa 2004: 37).

Vzroki za terorizem na kolektivni ravni so med seboj izredno prepleteni in jih zato težko strogo ločeno preučujemo, med drugim tudi zaradi njihove splošnosti in obsežnosti. Revščina je npr. problem, s katerim se sooča prav vsaka država na svetu. Vzroke na makro ravni je zato tudi težko odpraviti, pogosto pa mednarodno pomoč označujejo za neoimperialistične težnje. Poleg tega obstajajo še številni drugi specifični dejavniki v okolju, ki morebiti v veliki meri vplivajo na pojav terorizma, pa jih na prvi pogled ne zaznamo. Razlog za tovrstno kompleksnost leži gotovo tudi v tem, da posameznik na svoj način dojema pogoje in okoliščine, ki so mu dane v določenem trenutku⁴⁴. Zato je

⁴² Mnogo demokracij na svetu je omejenih ali delnih. Zanje je značilna nižja stopnja razvoja, gospodarske prosperitete, hkrati so tudi manj stabilne kot konsolidirane demokracije (Crenshaw 2005: 14).

⁴³ Terorizem ima močan potencial ogroziti države v demokratičnem prehodu. Če upoštevamo samo islamistične ekstremiste, lahko najdemo dober primer v Alžiriji, kjer je bil terorizem prisoten skozi tranzicijski proces (Crenshaw 2005: 14).

⁴⁴ Razkrite teroristične celice v Evropi so običajno dale sliko raznolike skupine posameznikov, ki so pripadali najrazličnejšim nacionalnostim in z pisanimi etničnimi koreninami, starostjo, družinskim

potrebno preučiti vzroke za terorizem tudi na individualni ravni, oz. razumeti kako se širši družbeni problemi navezujejo na manjše, individualne.

4.2.2 Individualna raven

Individualne značilnosti v procesu radikalizacije oz. pri razumevanju pojava terorizma, imajo lahko velik pomen. Če upoštevamo zgoraj omenjene vzroke, ki vplivajo na skorajda vse pripadnike določene regije, zakaj se v končni fazi le neznamenit delež prebivalstva odloči za terorizem? Odgovori na to vprašanje so zelo raznoliki, odvisni od tudi od tega, kaj klasificiramo kot terorizem. Horgan (2005a: 48) ponuja tri možne začetne točke ali trditve, ki jih avtorji uporabljajo za pojasnjevanje zastavljenega problema:

- Oseba, ki izvršuje teroristična dejanja je drugačna od večine oz. posebna.
- Oznaka terorizem, terorist je zavajajoča in ukrivlja našo percepcijo problema, kar se nanaša predvsem na konceptualno širino pojava samega: če razširimo terorizem na več aktivnosti, s tem vključimo vanj tudi več ljudi.
- Ne moremo z gotovostjo trditi, da so temeljni vzroki terorizma povezani z širšimi družbenimi okoliščinami in individualno percepcijo le-teh.

(Pre)veliko opiranje na prvo trditev je vodilo k poskusom identificirati skupne značilnosti teroristov, predvsem v smislu domnevnih notranjih ali mentalnih bolezni. Slednje naj bi imele veliko vlogo pri določevanju »kakšne vrste« osebe so bolj nagnjene k uporabi političnega nasilja, kot tudi terorizma. Predstava o (psihološkem) profilu terorista je lahko zelo privlačna (celo zapeljiva, saj omogoča poenostavitev drugače zelo kompliciranega procesa na zavajajoče in simplificirane odgovore), toda neuporabna. Mnoge osebne karakteristike, ki jih poizkušamo pri teroristih izločiti kot njim lastne, niso niti specifične niti ne služijo kot kriterij za razlikovanje med posameznimi vrstami teroristov. Prav tako se način včlanitve v teroristično skupino, v psihološkem smislu, drastično ne razlikuje od včlanitve v kakšno drugo družbeno skupino, ni pa ta pot med terorističnimi organizacijami popolnoma homogena. Apriori ne obstajajo določene kvalitete in osebnostne lastnosti, na podlagi katerih bi lahko predvidevali, katere osebe

ozadjem, poklicem in osebnostjo. Zaradi te raznolikosti je težko vzpostaviti stopnjo, do katere variable socialnega ozadja vplivajo na proces rekrutiranja (Nesser 2006: 11).

ali družbene skupine predstavljajo tveganje včlanitve v teroristično organizacijo (Horgan 2005a: 48-49).

V literaturi zasledimo analize različnih avtorjev (O, Ballance, Hacker v Rizman 2004: 619, Sageman 2008, Post 2005a, Post 2005b), katerih študije dajejo podobne rezultate. Tako ugotavljajo, da večina teroristov ne kaže večjih psihopatoloških motenj, izredno težko pa je opredeliti skupne karakteristike, ki bi ustrezale tipičnemu teroristu. Ugotovitve strokovnjakov navajajo, da se v določenem odstotku med njimi pojavljajo osebe, ki so agresivne, imajo bojevit značaj in so bolj, kot je to sicer običajno pri ljudeh, nagnjene k izključenosti iz svojega okolja. Ti ljudje imajo tudi težave s svojo samopodobo, valijo krivdo na druge ter so v svojem življenju pogosto neuspešni. (Whittaker v Rizman 2004:619) Kljub vsemu pa predstavlja skupno izstopajočo značilnost teroristov prav njihova normalnost, kar pa ne pomeni, da določenih patologij v terorističnem vedenju ni, temveč, da se stopnja diagnosticirane patologije med teroristi statistično ne razlikuje od tiste, ki so jo identificirali v kontrolnih skupinah, v katerih so testirali pripadnike iz enakih starostnih skupin ter enakega ozadja (Horgan 2005b: 63). Zanimiv in predvsem preprost argument, zakaj teroristi niso abnormalni psihopati je ta, da bi v primeru slednjega predstavljali resno varnostno grožnjo organizaciji, katere člani so in jih zato le-ta ne sprejme v svoje vrste (Post 2005b).

Na individualni ravni, podobno kot na kolektivni, obstaja cela paleta razlogov, zakaj se posameznik zateče k terorizmu. Za nekatere to predstavlja občutek pridobivanja moči, za druge željo po maščevanju, spet za tretje pridobivanje na ugledu in pomembnosti. Tudi znotraj vsake skupine se pojavljajo vzročne nianse med člani, pri čemer gre hkrati tudi za različne stopnje interesa po doseganju ciljev skupine in svojih lastnih aspiracij (Post 2005b: 7). Slednje je dobro ilustriral Gupta v že predstavljeni formulaciji. Obstaja konsenz, da ni individualna psihologija, temveč so skupine, organizacijska in socialna psihologija, tiste, ki zagotavljajo največjo analitično moč pri razumevanju kompleksnega pojava terorizma. Teroristi so namreč podredili svoje identitete kolektivnemu in zato primarno služijo skupini, organizaciji ali mreži⁴⁵. Slednjemu zatrjuje tudi Borun (2004: 24), ko pravi, da ni vzrok za terorizem posameznikova želja spremeniti svoj osebni status, kajti le redko obstaja zavestna odločitev razreševati težave

⁴⁵ Pri nekaterih skupinah se kolektivna identiteta ustvari že zelo zgodaj, kar le še poudarja socio-kulturni kontekst, ki determinira ravnovesje med kolektivno in individualno identiteto (Post 2005b: 7-8).

z terorističnim nasiljem. Terorizem je rezultat postopne izpostavljenosti in socializacije k ekstremnemu vedenju.

Med ključnimi psihološkimi dejavniki pri razumevanju ali kako in kateri posamezniki bodo v danem okolju vstopili v proces(e) postati terorist, sta **motiv** in **ranljivost**. Po definiciji je motiv, kot že omenjeno, čustvo, želja, psihološka potreba ali podoben impulz, ki deluje kot spodbuda, ranljivost pa se nanaša na dovzetnost ali nagnjenost k temu, da posameznik kloni pred prepričevanjem ali zapeljevanjem ter skušnjava⁴⁶. V povezavi z ranljivostjo posameznika Borun (2004: 24-26) razlikuje tri vzročne teme: nepravilnost, identiteto in pripadanje.

- Domnevne **nepravilnosti** oz. krivice so bile dolgo smatrane kot osrednji vzrok pri razumevanju terorizma (Borun 2004, Khan 2006, Nesser 2006, Bokhari 2006), še posebej v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja⁴⁷. Želja po maščevanju oz. povračilu je pogost odziv, s katerim želi posameznik popraviti oz. odpraviti krivico. Lahko je osredotočena ali razpršena, vsekakor pa je močno gonilo nasilja proti drugim, posebej tistim, ki naj bi bili za nepravilnost odgovorni (Borun 2004: 25). Do podobnih zaključkov je prišel tudi Khan (2006) v svoji študiji preučevanja islamistične militantnosti, le da jih uporablja na kolektivni ravni. Konstruiral je t.i. trikotnik terorja, pri čemer stičišča predstavljajo prizadete entitete, zatiralne entitete in subjekte, ki podpirajo interese zatiranih⁴⁸. Slednjim so lahko bile več deset let ali celo stoletja zanikane pravice na politični, družbeni, ekonomski, ideološki ali verski ravni, zaradi česar se začnejo oblikovati zamere in občutki krivice (Khan 2006: 17). Slednje poizkušajo zatirana skupina konkretizirati z uporabo kompleksnih strategij. Na ta način se rodijo teroristična gibanja (ibid.: 39).

⁴⁶ Horgan (v Borun 2004: 24) je morebiti na najbolj jasen in uporaben način identificiral koncept ranljivosti, kot faktorje, ki kažejo kateri posamezniki so v večji meri zaobljubljeni k in odprti za določen način ravnanja.

⁴⁷ Sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja je Hacker (v Borun 2004: 24) zatrjeval, da je posameznikovo doživetje in doživljanje krivice temeljni vzrok za terorizem. Tudi danes med mnogimi avtorji prevladuje mnenje, da so prvi temeljni vzrok terorizma krivice, ki vključujejo politične, zgodovinske nepravilnosti, odtujitev in ponižanje. Lahko jih smatramo kot strukturalne izzive, ki se nanašajo na pomanjkanje ustreznih (demokratskih) institucij, tujo okupacijo, korumpirane režime, nerešene konflikte, diskriminacijo in grozodejstva proti muslimanom (Bokhari 2006: 32).

⁴⁸ V svojem delu Khan (2005) omenja predvsem Palestince, Čečene in Kašmirce kot zatirane entitete. V primeru prvih, je vodilni subjekt zatiranja Izrael, vsi, ki palestinsko osvobodilno gibanje podpirajo, pa so podpirajoči subjekti. Slednje nadalje deli na pravico do oboroženega upora in neodvisnosti, podporo držav in mednarodnih organizacij ter podporo skupin in posameznikov (Khan 2005: 53-92).

- Psihološka **identiteta** posameznika je razvit, stabilen občutek lastnega in preišljenega zaupanja ter verovanja v osebne temeljne vrednote, vedenja in prepričanja. Razvojno gledano se identiteta formira skozi krizo adolescence ali v zgodnji odrasli dobi ter je čustveno naporna. Uspešen razvoj posameznikove identitete je ključnega pomena za integriteto in kontinuiteto njegove osebnosti (Crenshaw v Borun 2004: 25). Iskanje lastne biti in pomena lahko posameznika pritegne k ekstremističnim ali terorističnim organizacijam na najrazličnejše načine⁴⁹. Najpogostejši izmed njih je definiranje lastne identitete skozi članstvo oz. pripadnost določeni skupini. Bistveno je, da se posameznikova identiteta združi s skupinsko, pri čemer želja po individualnosti ali edinstvenosti izgine. Pripadnost teroristični skupini postane najpomembnejša komponenta posameznikove psihosocialne identitete (Borun 2004: 25, Sageman 2008: 83).
- V radikalnih ekstremističnih skupinah mnogi morebitni teroristi ne pridobijo samo občutka smisla, temveč tudi **občutek pripadnosti**, povezanosti in članstva, celo sorodstva. To čustvo je bistvenega pomena za pridružitve, privlačen razlog za vztrajanje v skupini ter močan vpliv za delovanje (Baumeister v Borun 2004: 26). Ugotovitve o rekrutiranju članov terorističnih skupin kažejo, da se veliko ljudi pridruži v želji po iskanju solidarnosti in vzajemnosti z družino, prijatelji ali znanci (Della Porta v Borun 2004: 26, Sageman 2008: 66) ter da posameznika prvotno privlači skupina kot taka in ne neka abstraktna ideologija ali nasilje (Crenshaw v Borun 2004: 6).

Pravkar naštetih oz. opisanih trije faktorji (nepravičnost, identiteta in pripadnost) se pri teroristih pogosto pojavljajo skupaj in močno vplivajo na odločitev za vstop v teroristično organizacijo in uporabo terorističnega nasilja. Nekateri analitiki⁵⁰ celo

⁴⁹ Eden izmed načinov je t.i. izključitev identitete, kjer so ideje in vrednote privzete brez osebne, kritične presoje. Črno-bela narava večine ekstremističnih ideologij je pogosto privlačna za tiste, ki se počutijo preplavljene od kompleksnosti in stresa zapletenega sveta (Borun 2004: 25).

⁵⁰ Luckabaugh in drugi (v Borun 2004: 26) so prišli do sklepa, da je pravi vzrok ali psihološka motivacija za pridružitve teroristični skupini, velika potreba po občutku pripadnosti ter konsolidiranju posameznikove identitete. Želja pripadati je skupaj z nekončano/pomanjkljivo osebno identiteto pogost vzrok, ki posameznika privede do tega, da se pridruži ekstremistični organizaciji. Jerrold Post (v Borun 2004: 26) je podobno opredelil potrebo po občutku pripadnosti, stabilni identiteti, željo po razrešitvi razkola med posameznikom in družbo, kot pomembne premostitvene koncepte, ki pomagajo razumeti podobnosti med teroristi, katerih motivi in značaj se sicer med seboj zelo razlikujejo.

sklepajo, da je vzajemen efekt teh dejavnikov pravi temeljni vzrok terorizma, ne glede na ideologijo (Borun 2004: 26).

Vzroke na individualni ravni težko preučujemo ločeno od vzrokov na kolektivni ravni, saj gre med njima za razmerje vzajemnosti, pri čemer pa ima lahko okolje precej večji vpliv na posameznika, kot pa vice versa. Na individualni ravni se kot pogosti vzroki omenjajo nepravičnost, želja po maščevanju, iskanje identitete, občutek pripadnosti ter nenazadnje motnje v duševnem razvoju. Kljub temu, da je naštetu pri posamezniku morebiti resda razlog za vstop v teroristično organizacijo, pa se lahko cilji in motivi pod vplivom kolektivnega, torej skupine, zelo spremenijo.

Pogoji ali temeljni vzroki so osnova za začetek procesa radikalizacije. Po drugi strani prve težko štejemo kot del slednjega, saj se pojavljajo v mnogih državah, kjer pa ni zaznati nobenih terorističnih teženj. »Če enaki socialni, ekonomski, politični in kulturni faktorji delujejo na milijone ljudi, zakaj vsak izmed njih ne postane terorist« (Sageman 2008:21)? Da bi odgovorili na to vprašanje, moramo najprej poiskati rešitev na drugo, in sicer, kaj je specifičnega pri tistih posameznikih, ki storijo teroristično dejanje. Pri tem moramo imeti v mislih, da iste sile in okoliščine, na podlagi katerih so postali teroristi, vplivajo na celotno populacijo katere del so, pa vendar je odstotek teroristov v slednji zelo majhen. Sageman (2008: 22) razrešuje to dilemo in ponuja način raziskovanja terorizma, ki povezuje zgoraj omenjena mikro in makro pristopa. T.i. analiza srednje poti (ang. *middel-range analysis*) preučuje teroriste skupaj z njihovim okoljem in se osredotoča, kako se posameznik razvije v terorista, kakšna so medsebojna vplivanja v skupini in izven nje, kako se pridruži teroristični organizaciji, kako postane motiviran za izvršitev grozovitih dejanj, kako nanj vplivajo razne ideje ter kako sledi in izvršuje odločitve s strani voditeljev, ki so razmeroma (geografsko) oddaljeni od njega (ibid.). Da bi torej razrešili uganko, »kako ljudje postanejo teroristi«, moramo preučiti proces oz. procese radikalizacije, še posebej pa odnose med posamezniki in njihovim okoljem.

5. PROCESI RADIKALIZACIJE

V tretjem poglavju so bili opredeljeni koncepti, ki se v povezavi z islamističnim terorizmom in ekstremizmom najpogosteje pojavljajo (KAJ). V naslednjem poglavju sem poizkušala poiskati odgovor na vprašanje ZAKAJ pride do pojava islamističnega terorizma in ekstremizma, sedaj pa bom predstavila še pot, ki jo posameznik ali skupina prehodi od odločitve za včlanitev v teroristično skupino (KAKO) in kateri so glavni spodbujevalni elementi ali subjekti pri tem. Preden nadaljujem bi rada opozorila, da se bom v tem poglavju osredotočala predvsem na t.i. »foot soldierje«, torej na tiste, ki izvajajo nasilna teroristična dejanja in ne na vodilne figure islamističnega ekstremizma. Motivi in sprožilni elementi za nasilno delovanje se namreč med tema dvema ravnema lahko zelo razlikujejo⁵¹. Poleg tega, voditelji običajno predstavljajo strateški vrh in sami ne izvajajo terorističnih napadov⁵². Poudarek bo na radikalizaciji, ki smo ji priča v Evropi in ZDA, čeprav je terorizem izjemno težko geografsko omejiti.

Termin (nasilna) radikalizacija pomeni proces privzemanja ali promoviranja ekstremističnega vrednostnega sistema z namenom pospeševanja ideološko osnovanega nasilja za dosego političnih, verskih in socialnih ciljev ter sprememb (H.R. 1955: Violent Radicalization and Homegrown Terrorism Prevention Act of 2007). Radikalizacija je stopnjujoč, osebni razvoj posameznika, od zakona boječega muslimana do militantnega islamista⁵³ (Taarnby 2005: 6). Terorizem je končna posledica procesa radikalizacije. Posamezniki postopoma prevzamejo ekstremistično versko/politično držo, kar legitimira terorizem kot orodje s pomočjo katerega se doseže sprememba v družbi. Celoten proces je pod vplivom številnih dejavnikov, ki ga

⁵¹ Pogosto npr. voditelji zasledujejo specifične politične cilje ali celo skozi organizacijo uresničujejo osebne interese in želje po moči. Pripadnike svojih gibanj pa mobilizirajo pod pretvezo boja proti neoimperializmu, revščini, boja za vero, etničnih zahtev itn.

⁵² Vloga voditeljev je ključna pri novačenju odtujenih, frustriranih individuumov v koherentno organizacijo. Voditelji osmislijo ravnanje, tvorijo nekakšno združevalno sporočilo, ki izraža verske, politične ali ideološke cilje skupine kot celote. Poleg tega vodja identificira zunanega sovražnika, ki simbolizira vzrok nasilja. S tem se oblikuje kolektivna identiteta skupine, katere pripadniki bi brez prisotnosti vodje ostali izolirani in bi krivice doživljali na individualni ravni (Post 2005b: 8). Temu nekoliko nasprotno Sageman v svojem najnovjšem delu z naslovom *Leaderless Jihad* (2008) ugotavlja, da se je struktura terorističnih organizacij v novem tisočletju zelo spremenila, pri čemer so vodje izgubili na pomenu. Oseba Osama bin Ladena je prisotna v obliki ideologije, inspiracije in ne kot nekoga, ki izdaja neposredne ukaze.

⁵³ Proces radikalizacije zadeva vse teroriste, ne le muslimane. Ker je predmet preučevanja islamistični ekstremizem, pa je ožja definicija ustrežna.

spodbujajo ali zavirajo. Adaptacija in razvoj ekstremističnega sistema vrednot pripeljeta do točke, kjer slednji deluje kot katalizator za teroristično dejanje. Samo skozi poglobljeno razumevanje in presojo družbenih in behaviorističnih indikatorjev, ki definirajo različne stopnje procesa radikalizacije, se lahko odgovorne oblasti učinkovito odzovejo na teroristično grožnjo (Silber, Bhatt 2007: 16).

5.1 Faze radikalizacije

Proces radikalizacije je sorazmerno dolgotrajen pojav. Težko je posploševati in oblikovati neke splošne trende na podlagi empiričnih dejstev, kajti vsak primer je zgodba zase, zato govorimo o mnogovrstnih procesih radikalizacije. Vendar pa je moč na podlagi opravljenih študij (Sageman 2008, Silber, Bhatt 2007, Tzanetti 2007, Merari 2005) opredeliti določene ponavljajoče se vzorce in s tem faze procesa radikalizacije. Pri tem je potrebno opozoriti, da so bile raziskave opravljene v različnih okoljih, tako na zahodu (ZDA, Velika Britanija, nekatere druge evropske države) kot na Bližjem vzhodu, kjer so faktorji vplivanja in kontekst dogajanja zelo raznoliki in bi bilo potrebno študije obravnavati ločeno. Za namen pričujočega dela bo na podlagi teh raziskav v nadaljevanju predstavljen skupen model procesa radikalizacije, bralec pa naj ima vseskozi v mislih zgoraj navedeno omejitvev.

Sageman (2008: 71-88), Silber in Bhatt (2007: 19) razlikujejo med 4 fazami radikalizacije:

1. Moralno ogorčenje/ pred-radikalizacija.
2. Interpretacija (specifična interpretacija sveta)/ samoidentifikacija.
3. Ponotranjenje (zavedanje dihotomije zahod- islam)/ indoktrinacija.
4. Mobilizacija preko mrež/ džihadizacija⁵⁴.

Posamezne faze si ne sledijo nujno v zgoraj napisanem zaporedju. Kar je pomembneje, vsaka dimenzija procesa radikalizacije se lahko odvija s svojim lastnim tempom in vzporedno z ostalimi dimenzijami, prav tako pa med slednjimi obstajajo številne interakcije (Sageman 2008: 72). Vsaka izmed faz je edinstvena in ima specifične

⁵⁴ Izraz džihadizacija bo v nadaljevanju uporabljen v smislu prizadevanj za doseg cilja z uporabo sile, torej v neposredni povezavi s terorizmom. Ponovno pa opozarjam, da izraz džihad ni primerno enačiti s sveto vojno.

značilnosti. Posamezniki, ki so del procesa, ne prehodijo nujno vseh ravni, za tiste, ki so del celotnega procesa, pa obstaja velika verjetnost, da bodo v prihodnosti vpleteni v teroristično dejanje (Silber, Bhatt 2007:19). Ločevanje procesa na posamezne stopnje je potrebno zaradi analitične jasnosti in preglednosti, očitno pa je, da stroge meje med njimi v realnosti ni ter da je čistih tipov zelo malo.

5.1.1 Moralno ogorčenje/ pred-radikalizacija

Faza pred-radikalizacije opisuje svet posameznika - njegovo poreklo, življenjski slog, veroizpoved, družbeni status, soseščino in izobrazbo (Silber, Bhatt: 2007: 22). Gre torej za okoliščine in vzroke, ki privedejo do terorizma, kar je bilo podrobneje predstavljeno v prejšnjem poglavju. Sageman (2008: 72) za to prvo fazo že oblikuje malenkost bolj specifične značilnosti. Posameznik doživi moralno ogorčenje, ki ga sproži nek specifičen dogodek. Sem Sageman uvršča umore, telesne poškodbe, posilstva ali odvzem prostosti, torej očitne fizične⁵⁵ krivice. Kadar so ljudje dojeti kot vzrok nezaslišane tragedije, takrat se sproži moralno ogorčenje. Slednjega še dodatno okrepijo mediji, ki s skrajšanimi zgodbami prikažejo igro dobrega proti zlu in v dnevne sobe muslimanov prinašajo novice o krivicah, ki se dogajajo povsod po svetu. Četudi so tovrstne krivice nujen pogoj za proces radikalizacije, pa zagotovo niso zadosten razlog (Sageman 2008: 83).

O moralnem ogorčenju, kot o začetni fazi, lahko govorimo tudi širše, kot o nenadnem občutju jeze in želje po maščevanju, zaradi občutka krivičnosti. Quintan Wiktorowitz (v Bokhari 2006: 33) to imenuje »kriza, ki proizvede kognitivno odprtost in s tem zamaja obstoječe vrednote in prepričanja ter naredi posameznike bolj dovzetne za alternativne poglede in norme«. To je pravzaprav tisto, kar mnogi smatrajo za temeljne vzroke.

Tzanetti (2007) je preučevala proces radikalizacije med mladimi Britanci. Kot začetno fazo opisuje pojav islamističnega revivalizma. Prva generacija priseljencev iz muslimanskih držav v Evropo je sicer ostala zvesta svojim verskim in kulturnim vzorcem, toda ostale so prikrite znotraj zasebnega življenja ali skupnosti. Ko so zapustili svoje domove v iskanju boljše prihodnosti so se zavedali cene, ki so jih morali

⁵⁵ Krivice, kot so korupcija, ponižanje in diskriminacija nimajo tolikšne moči kot fizične nepravilnosti. Teroristi sicer govorijo o ponižanju kot vzroku za moralno ogorčenje, toda slednje se nanaša na celotno muslimansko prebivalstvo in ne individualno izkušnjo. Tovrstne krivice pogosto služijo kot opravičilo že strojenega terorističnega dejanja, kot pa vzrok za slednje (Sageman 2008: 72-72).

v zameno za to plačati. Njihovi otroci⁵⁶, ki so odraščali v Evropi, pa imajo razmeroma malo izkušenj ter slabo predstavo o svojih koreninah. Pogosto se zato znajdejo razpeti med dvema svetovoma in so zato bolj dovzetni za radikalne interpretacije (Taarnby 2006: 33, Tzanetti 2007: 48, Silber, Bhatt 2007: 82). Potrebno je poudariti, da je tovrsten proces izjemno individualiziran in je zato težko napovedovati njegove posledice in učinke. Raziskave iz leta 2001 so v Veliki Britaniji pokazale, da je vera eden izmed ključnih družbenih glasnikov med mladimi muslimani, toda ne primarno kot posledica starševskega vpliva ali vpliva skupnosti, temveč je pomanjkanje trdne in zadostne alternative tisto, kar dela islamsko identiteto (kot jo definira vsak posameznik) privlačno za mnoge muslimane. Islam predstavlja občutek pripadnosti, solidarnosti in sredstvo politične mobilizacije. Po naravi je prvi nadnacionalen, zaradi česar postanejo etnične meje ter meje držav irelevantne (Tzanetti 2007: 48). »Problem« priseljencev druge generacije je v svoji študiji odkril tudi Sageman (2008: 83). Slednji se primerjajo z vrstniki, ki pripadajo večinskemu narodu v državi. V evropskih državah statistike kažejo, da otroci priseljencev v šoli in tudi kasneje v življenju dosegajo slabše rezultate⁵⁷. To zaznajo kot diskriminacijo interpretirajo v kontekstu moralnih kršitev proti muslimanom drugje po svetu in ideja, da so njihove lokalne nepravice del splošnega sovraštva proti islamu, postaja čedalje bolj privlačna.

V začetni fazi posameznik postane bolj pozoren na dogajanja okrog sebe, kar po mnenju Sagemana najverjetneje sproži dogodek fizičnega zatiranja med muslimanskim prebivalstvom. Po drugi strani pa stopijo v proces radikalizacije tudi tisti posamezniki, ki se znajdejo v precepu med dvema svetovoma, v iskanju potrditve v družbi in občutka pripadnosti.

⁵⁶ Teroristične skupine v Evropi so etnično zelo heterogene, vendar v vsaki skupini običajno prevladuje ena etničnost ali nacionalnost. Le malo etničnih Evropejcev je bilo v preteklosti vpletenih v islamistični ekstremizem, v teroristične aktivnosti pa je bilo vpletenih največ priseljencev prve in druge generacije. Po letu 2003 pa dominirajo priseljenci druge generacije (Nesser 2006: 12).

⁵⁷ Problem se je pojavil že ob priseljevanju v Evropo po koncu druge svetovne vojne, ko so migrantje prispevali predvsem moč mišic in ne uma pri rekonstrukciji povojne Evrope. Sredi sedemdesetih je Evropa zaradi gospodarske krize zaostala migracijsko politiko, toda ta ni dosegla želenega učinka. Tuji delavci se niso želeli vrniti domov, ker je bila v njihovi domovini situacija še slabša, stopnje nezaposlenosti pa veliko višje. Tako so priseljenci opravljali predvsem manualna dela. Poleg tega je za evropski trg delovne sile značilen način zaposlovanja po načelu »vez in poznanstva«, trg je rahlo diskriminatoren. Mladi, pa četudi z univerzitetno izobrazbo, težko dobijo zaposlitev, še težje pa tisti, katerih korenine segajo izven Evrope (Sageman 2008: 99-101).

5.1.2 Interpretacija (specifična interpretacija sveta)/ samoidentifikacija

Samoidentifikacija je faza, kjer posamezniki pod vplivom zunanjih in notranjih faktorjev začno podrobneje preučevati islam (pogosto salafizem), kar jih postopno odnaša stran od njihove stare identitete in povezuje s podobno mislečimi posamezniki, dokler ne sprejmejo nove ideologije za svojo. Pobudnik⁵⁸ za »iskanje religije« je kognitivna odprtost ali kriza, ki zamaja posameznikovo gotovost v prejšnji sistem vrednot in ga pripravi za sprejem novih svetovnih nazorov. Po Silberju in Bhattu posameznik v tej fazi doživi pravo moralno ogorčenje, medtem, ko Sageman to trdi že za začetno raven. (Silber, Bhatt 2007: 6). Ključnega pomena za to fazo so prijateljske in družinske vezi, vloga verskih voditeljev, literature in interneta (ibid.).

Vendar moralno ogorčenje samo po sebi ni zadosten razlog za teroristično nasilje, zato do njega v tej fazi pravilom še ne pride. Ogorčenje mora biti uvrščeno v prostor moralnega na način, ki se ujema z osebno izkušnjo in se dodatno okrepi pod vplivom skupine, da bi lahko doseglo stopnjo na kateri prispeva k formaciji islamističnega terorista. Da se slednje zgodi, mora posameznik osebno občutiti določene kršitve, nepravilnosti in jih postaviti v kontekst, ki vodi v osebno vpletenost (Sageman 2008: 75). Pri tem pogosto pripisujejo veliko vlogo interpretom (voditelji, imami, politične osebnosti) vendar pa le-ti nimajo nujno odločilne vloge, še več, ni nujno, da se sploh pojavijo v procesu radikalizacije kot pomembni akterji (Sageman 2008: 75, Tzanetti 2007: 49). Zavednost, kot npr. solidarnost in kolektivna identiteta ne prehodita vedno nasilne akcije in se lahko pojavita šele med samim izvajanjem le-te. To so procesi, ki se razvijajo simultano, vplivajo ter krepijo drug drugega. Ljudje oblikujejo prepričanja, pogosto na podlagi kulturnih vzorcev družbe, ki ji pripadajo, zato se velikokrat niti ne zavedajo glavnih razlogov svojega delovanja (Sageman 2008: 76).

V nasprotju s Sagemanom, Silberjem in Bhattom je Nesser (2006: 12) mnenja, da so teroristi vendarle v tej fazi pod velikim vplivom voditeljev, ter da dejansko obstajajo osebe, ki jim lahko rečemo »rekruterji«. Silber in Bhatt (2007: 36) sicer priznavata

⁵⁸ Faktor spodbude na individualni ravni je lahko kriza na ekonomskem področju (izguba službe, ovirana mobilnost), socialnem (odtujitev, diskriminacija, rasizem- resničen ali zaznan, kulturna šibkost), političnem (mednarodni konflikti, v katere so vpleteni muslimani, korupcija, marginalizacija, mučenje) ali osebna tragedija (smrt bližnjega družinskega člana, žrtev hujšega kaznivega dejanja) (Silber, Bhatt 2007: 6, Bokhari 2006: 33).

njihovo pomembnost, toda šele v naslednji fazi. To so običajno interpreti (politični ideologi), ki igrajo ključno vlogo pri vzpostavitvi in ohranjanju teroristične celice. Nadalje, Al Kaida in druge podobne skupine ponujajo in objavljajo splošne smernice za rekrutiranje (preko spleta ali posebnih knjižic), se poslužujejo propagande in celo ustanavljajo tabore za novačenje in usposabljanje svetih bojevnikov. Rekruti terorističnih celic so v tej fazi prvič v neposredni interakciji s pripadniki islamističnih ekstremistov ali pa stopijo v stik z džihadom preko skrivnega militantnega okolja evropskih urbanih središč. Mnogi izmed njih se udeležujejo pridig radikalnih imamov v Londonu, Parizu itd. Preden postanejo teroristi, pogosto pripadajo prevladujočim nepolitičnim in nenasilnim fundamentalističnim gibanjem. Vloga slednjih je v procesu radikalizacije razmeroma nejasna. V splošnem se poslužujejo ostrega političnega diskurza, a se praviloma vzdržijo nasilja (Nesser 2006: 12-13).

Eden izmed ključnih elementov na tej stopnji je interakcija med tistim, ki rekrutira in rekrutom ter diskusije, ki v končni fazi prepričajo subjekt, da se pridruži džihadu (Taarnby 2005: 38). Lažje je pridobiti informacije o tem, zakaj je posameznik vstopil v proces rekrutiranja, kot pa, kako se dejansko proces odvija, kar je posledica dejstva, da je na empirični mikro-ravni na voljo le malo informacij o komunikacijskih in prepričevalnih tehnikah tistega, ki rekrutira (Nesser 2006: 13).

Kot že rečeno, teroristi, še posebno pripadniki 3. vala, nimajo ustreznih znanj iz verskega področja, kar je rezultat dejstva, da so mnogi izmed njih pravzaprav spreobrnjenci⁵⁹ v islam. Slednji pogosto v svoji želji po dokazovanju v novi skupnosti sprejmejo besede najrazličnejših arabskih govorcev, ki se proglašajo za poznavalce in legitimne glasnike islama. Pri tem je potrebno poudariti, da so teroristi bolj dovzetni za politične interpretacije, kot pa verske. V tej fazi se oblikujejo dihotomije, delitev sveta na zahod proti islamu. Ekstremisti začnejo obtoževati druge za svoj neuspeh, moralne razvrate (glasba, oblačila, zabava, enakopravnost med spoloma) in se smatrajo za zadnje branilce islama (Sageman 2008: 80).

⁵⁹ Posamezniki, ki se spreobrnejo k islamu, tvorijo manjšino v vrstah militantnih islamistov, vendar pa so potencialno zelo dovzetni za teroristične nazore. Težko je oblikovati splošne predstave o konvertiranih, toda zdi se, da prihajajo iz obrobja družbe oz. iz skupin, ki so marginalne. Nekaj je tudi izjem, zaradi česar enoten profil ne obstaja (Taarnby 2006: 34).

5.1.3 Ponotranjenje (zavedanje dihotomije zahod- islam)/ indoktrinacija

Indoktrinacija je stopnja, v kateri posameznik postopoma intenzivira svoja prepričanja, v celoti prevzame ekstremistično (salafi) ideologijo in sklone, da dani pogoji in okoliščine terjajo podporo in nadgradnjo ekstremističnim ciljem. Tovrstne akcije že lahko uvrstimo v militanten džihad. V tej fazi radikalizacije igra »duhovni podpornik⁶⁰« ključno vlogo (Silber, Bhatt 2007: 36). Ključen aspekt te ravni je sprejem versko-političnega nazora, ki opravičuje, legitimira in spodbuja nasilje proti vsem⁶¹, ne samo odgovornim. Ko posamezniki prevzamejo novo doktrino v popolnosti, na novo opredelijo svoje cilje, ki postanejo neosebni in osredotočeni na doseganje višjega, skupnega dobrega. (ibid.).

V tej fazi se pojavita dva indikatorja, ki dokazujeta, da posameznik napreduje k terorizmu:

- **Umik iz mošeje.** Ko posameznik dojema militantni džihad kot cilj, se umakne iz mošeje, ki ne služi samo kot inkubator v začetnih fazah, temveč tudi kot kraj, kjer se posamezniki srečujejo s podobno mislečimi. Ta umik včasih izzove dejstvo, da so posameznikovi nazori postali bolj ekstremni od tistih, o katerih se pridiga v mošeji. To gre lahko celo tako daleč, da posameznik smatra mošejo kot grožnjo njegovim interesom in namenom.
- **Politično obravnavanje novih nazorov.** Ko posameznik oblikuje novo identiteto, ki sloni na ekstremistični ideologiji, začne prenašati radikalno vizijo in nazor v realen svet. Globalne dogodke sedaj presoja skozi novo oblikovan ekstremističen okvir. Od konflikta v Kašmirju do invazije v Iraku, povsod se dogajajo zarote nevernikov proti islamu in muslimanskemu svetu (Silber, Bhatt 2007: 36).

Kar je bila nekdanj le ideologija, sedaj dobi zelo osebno konotacijo in se sprevrže v osebno stvar. Posameznikov svet postane razdeljen na dve strani: razsvetljeni verniki

⁶⁰ Dramatična sprememba v življenjskem slogu in sledeča izolacija ustvarita vakuum, ki zahteva vedenje o tem, kako si ustvariti novo življenje, ki bi odražalo in sovpadalo z novo ideologijo. Ljudje, ki jim pri tem uspe odigrati vlogo voditelja, so ključni akterji te faze. Posledično so te osebe (duhovni podporniki) kritičen element v nadaljnjem odvijanju procesa radikalizacije. Pojavijo se že med fazo samoidentifikacije, najpomembnejši pa so na ravni indoktrinacije (Silber, Bhatt 2007: 38).

⁶¹ Pojem znotraj islama *kufir*-neverniki, pogosto označuje sovražnike islamskih ekstremistov. Ti vključujejo ne-muslimane, zahod in njegove zaveznike ter muslimane, katerih agende so v nasprotju z ekstremističnimi nazori (Silber, Bhatt 2007: 36).

(oni sami) in neverniki (vsi ostali). Neverniki postanejo sovražniki. Ključni pečati povezani s to stopnjo so:

- Pridružitve skupini enako mislečih ekstremistov prispeva k pospežitvi posameznikovega nadaljnjega razhoda s sekularnim svetom in z vsemi stvarmi, ki ga slednji predstavlja⁶². Skupina postane njegov novi svet, člani skupine pa njegova družina, kar nadomesti potrebo po interakciji z zunanjim svetom.
- Odvijanje sestankov, srečanj in diskusij, ki vsebujejo naraščajočo radikalno agendo v zasebnejših prostorih in krajih, kot so npr. domovi članov skupine, kofički znotraj knjigarn ali osamelih molilnic.

Ko posamezniki napredujejo skozi fazo indoktrinacije se posledično čustveno zblížajo s podobno mislečimi. Tovrstna sprva ohlapno spletena, toda kohezivna skupina tvori grozd-zavezništvo, ki temelji na socialnih, psiholoških, ideoloških in etničnih skupnostih (Silber, Bhatt 2007: 36-37). V nasprotju s tem, Tzanettijeva (2007: 49) in Nesser (2006: 9) navajata, da ni nujno, da radikalizacija prevzame obliko bližnje interakcije z radikalnim duhovnikom ali radikalno skupino⁶³, kajti lahko poteka individualno. Tzanettijeva (2007: 49) se strinja, da je v tej fazi ključen pogovor med člani določenega kroga, ne nujno skupine, lahko gre celo za razmišljanje posameznika o tem, kako biti zgleden musliman, kakšne so možnosti slednjih za vzpon po družbeni lestvici, kako se izogniti drogam, alkoholu in kriminalu itd. Postopno se ideje o tem, kako to doseči pod vplivom številnih dejavnikov radikalizirajo, s čimer postane ekstremizem edina alternativa, ki omogoča posameznikom vplivati na strukture moči. (ibid.).

Obstajata torej najmanj dve poti, ki ju posameznik lahko izbere na tej stopnji radikalizacije. Obstajajo »rekruterji«, ki dobesečno novačijo nove člane (to je t.i. »top

⁶² Zavračanje modernizacije sodobnega sveta je svojevrsten paradoks. Po eni strani jo teroristi obsojajo in nanjo valijo krivdo za zaton pravih vrednot islama, po drugi strani pa s pridom uporabljajo njene pridobitve. Množični mediji so jim tako omogočili, da vest o napadu preide celotno zemeljsko oblo v nekaj urah ali se celo prenaša v živo, čemur smo bili priča 11.9.2001. S tem dosežejo odmevnost in sejejo strah med ljudi, kar je tudi eden izmed njihovih ciljev. Mediji so tudi sredstvo širjenja propagande in ekstremistične ideologije. Pojav svetovnega spleta je omogočil še en medij več, preko katerega lahko verski skrajneži krepijo svojo podporo in nenazadnje načrtujejo in izvajajo teroristične napade. Nadalje, vsesplošen napredek je »skrčil svet«, kar pomeni, da smo lahko v razmeroma kratkem času praktično kjerkoli. Razvoj orožja in druge tehnike znotraj vojaške industrije nudi neslutne možnosti tudi za teroriste.

⁶³ To je morebiti tudi posledica poostrelega nadzora obveščevalnih služb in policije, katerim se ekstremisti skušajo izogniti in zato uporabljajo osebne mentorje ali pisne in avdio-vizualne vire, da bi karseda prikrili svoje namere (Tzanetti 2007: 49).

down« radikalizacija), da bi se borili za njihovo stvar, vedno več pa je v Evropi terorističnih celic, ki dokazujejo, da postati član slednjih ni izključno skupinski fenomen. Nesser (2006: 9-10) tako v svoji empirični študiji ugotavlja, da obstajajo primeri individualizma (t.i. samoradikalizacija); ljudje se pridružijo skupini sami, brez neposrednega »rekruterja« ter se lotijo »terorističnih projektov« na lastno pest. Na drugi strani pa obstaja t.i. »kultura za rekrutacijo«, za katero so značilni horizontalni vzorci novačenja, kjer odločujoča manjšina, večinoma politično motivirana ter povezana z znanimi džihadističnimi skupinami, skozi svoje socialne mreže dokaj agresivno novači potencialne rekrute. S tehniko političnih in verskih diskusij spreobrnejo in resocializirajo prijatelje in družinske člane do te mere, da sprejmejo doktrino globalnega džihada in novo dolžnost boja proti agresijam, ki ogrožajo islam. S tem postanejo del teroristične celice.

Mnogo ljudi je podvrženih ekstremnim interpretacijam, toda velika večina teh nazorov ne ponotranji. Kaj je torej drugačnega pri tisti manjšini, ki vendarle privzame tovrstne ideje za svoje? Sageman (2008: 83) odgovarja, da obstaja večja verjetnost za ponotranjenje pri tistih, kjer ideja, da poteka vojna proti islamu (in ne samo proti verskim skrajnežem) odmeva v vsakdanjem življenju. Če je temu tako, postanejo moralne krivice in kršitve na globalni ravni močno povezane z lokalnimi težavami. S povezavo teh ravni, torej globalnega in lokalnega, pridobi moralno ogorčenje na svetovni ravni novo relevantnost in sproži potrebo po nemudnosti ukrepanja. Podobno pridobijo ekstremistične interpretacije večji pomen skozi posameznikovo osebno izkušnjo. Globalna, lokalna in osebna raven krepijo druga drugo, zaradi česar postanejo vse krivice del ene zarote, zarote proti islamu. Mladi muslimani se zato čutijo osebno vpletene in odgovorne in se posledično želijo pridružiti boju.

5.1.4 Mobilizacija preko mrež/ džihadizacija

V zadnji fazi, v kateri člani skupine sprejmejo svojo individualno dolžnost participacije v džihadu, se posamezniki označujejo za svete bojevnike. Ko je posameznik enkrat član skupine, je njegov izstop praktično nemogoč, predvsem zaradi lojalnosti, ki jo razvije do skupine in ne zaradi strahu (Sageman 2008: 87). Skupina se loti operativnega načrtovanja terorističnega napada, nato izvede pripravo in izvršitev. V tej fazi igra

dinamika skupine ključno vlogo. Če so bili na zgodnjih ravneh radikalizacije člani skupine le bežni znanci, se na stopnji džihadizacije njihov odnos okrepi, skupina kot celota pa se konsolidira. Posamezniki se smatrajo kot del gibanja, lojalnost skupini pa postane najvažnejša vrednota. »Skupinsko mišljenje« (ang. *group think*) pospešuje proces radikalizacije in vztrajno tlakuje pot k neposredni akciji, ki postane skupen cilj. Posameznik se zato osebno zaveže k džihadu, kar je osebna, notranja odločitev, ki navzven ni vidna. In to je ena izmed največjih težav, s katero se soočajo ne samo raziskovalci, temveč tudi tisti, ki želijo terorizem preprečiti. Da je posameznik sprejel tovrstno odločitev je razvidno šele iz njegovih ravnanj⁶⁴ (Silber, Bhatt 2007: 43).

Če je napad cilj skupine kot celote, potem naslednji korak vključuje izbiro neposredne tarče in operativno načrtovanje. Vrsta tarče, ki jo skupina ali posamezna celica izbere ter njen modus operandi, variirata od skupine do skupine, niti ni nujno da posamezna celica izbira vedno iste metode toda cilj je vedno enak⁶⁵. Pomembno je opozoriti, da medtem, ko druge faze radikalizacije potekajo postopno dve ali tri leta, je faza džihadizacije - kjer se definira dejanski napad - običajno bistveno krajša, traja lahko le nekaj tednov. Zadnja stopnja zaobjema več pod faz, ki pa se ne odvijajo nujno zaporedno. Za vsako izmed njih so značilni specifični indikatorji:

1. **Sprejemanje džihada/Odločitev za izvajanje (nasilnega) džihada.** Ko član skupine sprejeme džihad oz. terorizem, pogosto potuje v tujino, kjer išče sprožilec, ki nato vodi do dokončnega sprejema ali celo že predstavlja možnost za njegovo realizacijo. Pogosto to potovanje vključuje obisk militantnih centrov za urjenje, pri čemer so pogoste destinacije Pakistan, Afganistan, Irak, Kašmir in Somalija. Večinoma se teh potovanj udeležujejo vodje terorističnih celic, vendar to ni pravilo. Ta izkušnja je pogosto zadnji katalizator za skupinsko akcijo.

⁶⁴ Težava zgodnjega odkrivanja terorizma zaposluje večino obveščevalno-varnostnih služb. Od strogosti zakonodaje in zgodovinskih dejstev je odvisno, na kakšen način se država sooča s tem problemom. V zvezi s tem je Sageman (2008: 106-108) prišel do zelo zanimivih ugotovitev. V ZDA naj bi bilo tako mnogo manj teroristov kot v Evropi oziroma jih odkrijejo preden izvedejo teroristično dejanje. Vzroki za to so različni: strožji nadzor, omejitve nekaterih pravic in svoboščin, povečanje sumničavosti samih prebivalcev po 11.9.2001, zaprtost (v smislu državnih meja; v nasprotju s tem Evropa promovira prost pretok ljudi, blaga in storitev), povečana koordinacija varnostno-obveščevalnih struktur, adaptacija ameriških muslimanov na ameriške vrednote in norme, drugačen odnos do vere kot v Evropi, razlike med celinama v pristopu k integraciji pripadnikov tujih narodnosti, socialnih politikah itd.

⁶⁵ Cilji se lahko spreminjajo, toda to je običajno dolgoročneje narave in je močno povezano z splošno družbeno klimo, njenimi politično-gospodarskimi značilnostmi in nenazadnje tehnološkimi spremembami. Član tako skozi svoje članstvo v skupini zasleduje splošen cilj (npr.: kaznovati zahod, ustanoviti islamsko skupnost skozi širiatsko pravo itd.), vendar pa je za dosego le-tega potrebno doseči mnogo specifičnih ciljev na nižji hierarhični stopnji. Z uresničevanjem le-teh se (naj bi) postopno uresničuje tudi splošen cilj.

Mnogi se odločijo za tovrstna potovanja v iskanju nadaljnje »justifikacije« za svoje nove džihadistične nazore, ali pa so se že zavezali k džihadu in iščejo le še priložnosti za uresničitev svojih idej v praksi. Namen slednjih je pogosto postati mudžahedin in se boriti za specifičen cilj, vendar pa veliko prostovoljcev v taborih za urjenje zavrnejo zaradi njihovih slabših bojnih sposobnosti⁶⁶. Nekatere napotijo nazaj domov, kjer naj naprej sledijo svojim ciljem in vršijo teroristična dejanja.

2. **Urjenje/Priprave.** Ko se člani celice ali skupine odločijo za vodenje džihada, postanejo vse bolj izolirani od okolja zunaj skupine. Med njimi se spletejo močne čustvene vezi, zaradi česar preživijo skupaj vse več časa. Na ta način se dodatno krepí kohezivnost skupine in »esprit-de-corps« ali enotnost duha, kar je izrednega pomena za uspešno koordiniran napad. Pred samim napadom se člani skupine pogosto udeležujejo skupnega urjenja, ki vključuje:

- Aktivnosti za krepitev zunanje povezanosti (kampiranje, »paintball«, rafting, streljanje tarč, celo simulacije vojaških manevrov) pripomorejo k nadaljnji krepitvi želje po izvršitvi terorističnega dejanja.
- Aktivnosti za krepitev duševnega stanja. Člani se pogosto zatečejo k uporabi spleta in drugih medijev, da bi okrepili svojo namero. To je še posebej značilno za samomorilske teroriste. Le-ti se pogosto poslužujejo tudi pisanja oporok, poslovnih pisem ali celo snemanja poslednjih videov. Ti mehanizmi omogočajo samomorilcu, da obnovi svoje ekstremistične zaobljube in mu nudijo zagotovilo, da bo njegova smrt imela pomen in požela občudovanje in ponos v njegovi družini.

3. **Načrtovanje napada.** Ko se skupina ali celica odloči izvesti napad, začnejo člani raziskovati, vzporedno pa potekajo tajne taktične diskusije glede neposrednih tarč, načina oz. metode napada, izdelajo operativni scenarij (datum, kraj, ura) in opredelijo vlogo vsakega člana. Ta pod faza vključuje več indikatorjev:

- Raziskovanje preko spleta.

⁶⁶ Posameznikom, ki so odrasli v zahodnih urbanih okoljih, običajno primanjkuje fizičnih in psihičnih trdnosti in vzdržljivosti, da bi lahko preživeli ali se celo borili v nerazvitem in neprizanesljivem okolju, kakršni so Afganistan, Kašmir, Irak ali Somalija. Problem pa predstavlja tudi slabo poznavanje jezika, kar lahko omeji posameznikovo vrednost in sprejemljivost v družbi ostalih mudžahedinov (Silber, Bhatt 2007: 44).

- Poizvedovanje in nadzor (oblikovanje zemljevidov, spremljanje, opazovanje in snemanje tarč, ogledovanje kraja akcije).
- Pridobivanje sredstev in/ali oblikovanje naprav⁶⁷ (Silber Bhatt 2007: 43-45).

Končna faza džihadizacije je dejanski napad. Teroristi so zagotovili vsa sredstva in utemeljili svoje namene, da obveščevalne službe in policija preprečijo ali odkrijejo napad v tem momentu radikalizacije, možnosti za to, pa so izjemno nizke (Silber, Bhatt 2007: 45).

Fenomen radikalizacije na zahodu je v veliki meri funkcija ljudi in okolja v katerem živijo. Zelo se razlikuje npr. od izraelsko-palestinskega primera, kajti radikalizacija je v prvem primeru sprožena predvsem zaradi iskanja identitete, bistva, ki ga posameznik nato odkrije v radikalnem islamu in ne toliko zaradi teptanja pravic, trpljenja, maščevanja ali obupa. Nesser (2006: 19) je v svoji študiji primerov radikalizacije v Evropi ugotovil, da tu poteka mnogo različnih vzorcev radikalizacije. Nekateri se zavestno pridružijo teroristični skupini, drugi preko lojalnosti prijateljem in družini, tretje v skupino »zvabijo« vzorniki, četrta se odločijo na ta način soočiti s slabim družbenim statusom itn., obstajajo pa celo džihadistične družine, ki so obdane z lokalnimi ekstermističnimi skupinami. Rekrutiranje v Evropi je pogosto razmeroma sistematično in organizirano. Čeprav Nesser ne odkrije dokazov o klasični rekrutaciji z vrha pa trdi, da obstajajo skorajda brez izjeme povezave med celicami in organizirano teroristično mrežo (ibid.: 20).

Ena glavnih tez Sagemanove študije (2008: 84-85) je, da v procesu radikalizacije prihaja le malo organizacijske spodbude od zgoraj, kar se razmeroma opazno razlikuje od ugotovitev študije, ki sta jo izvedla Silber in Bhatt (2007) in delno tudi od Nesserjeve (2007)⁶⁸. Namesto tega Sageman trdi, da spodbuda za začetek procesa prihaja od spodaj, v smislu, da simpatizerji globalnega džihada aktivno vstopajo v militantno okolje in se mu želijo pridružiti. Naslednja posebnost pridružitve džihadu je,

⁶⁷ Večino naprav, ki so jih uporabili teroristi v napadih, je bilo komercialno dostopnih ali razmeroma lahko dosegljivih. Naprave na podlagi gnojil, komercialna eksploziva, mobilni telefoni in vžigalna telesa, so bila pridobljena brez večjega truda (Silber, Bhatt 2007: 45).

⁶⁸ Zelo verjetno je, da te razlike izhajajo iz različnih vzorcev preučevanja. Nesser, Silber in Bhatt so se osredotočili le na teroriste v Evropi in ZDA (t.i. »*homegrown terrorism*«) Sageman, pa je v svoj vzorec vključil tudi Egipt, Maroko, Turčijo, Pakistan, Avstralijo in Indonezijo. Ker je terorizem v veliki meri pogojen z okoljem, razlike v ugotovitvah izhajajo tudi iz tega.

da se posamezniki skupini pogosteje pridružijo v obliki skupine (več hkrati) kot pa individualno, kar pripomore k rasti gibanja oz. organizacije. Tipičen vzorec rekrutiranja vsebuje skupino prijateljev, ki razvijejo zanimanje za džihad. Sami prevzamejo iniciativo in poiščejo radikalna okolja in se udeležujejo maš radikalnih duhovnikov. Večina posameznikov iz vzorca Sagemanove študije se je pridružilo skupini v drugi državi in ne v tisti, v kateri so bili rojeni. Ugotovil je, da so mošeje najbolj pogost kraj za vključitev v radikalno okolje. Ob obisku mošeje skupina prijateljev pride v stik s t.i. varuhi vrat, najpogosteje so to ljudje, ki imajo izkušnje iz boja v Afganistanu, Čečeniji ali drugih »deželah džihada«. Slednji imajo stike z bolj organiziranimi skupinami in lahko posredujejo mladim ekstremistom informacije o tem, kje se lahko posameznik izuri za džihad, s kom naj stopi v stik ter kako poteka rekrutacija v militantno skupino.

Procesov radikalizacije je ravno toliko, kot je različnih terorizmov oziroma če smo izjemno natančni, toliko kolikor je teroristov. V iskanju generalizacij o procesu radikalizacije so se v grobem izoblikovale tri smeri: radikalizacija od zgoraj, radikalizacija od spodaj in samoradikalizacija, ki jo lahko uvrstimo tudi znotraj koncepta radikalizacije od spodaj. Čistih tipov v praksi skorajda ne najdemo, najverjetneje pa je, da posameznik v večini primerov doživi delček vsakega izmed zgoraj naštetih procesov radikalizacije oz. nanj delujejo dejavniki značilni zanje.

5.2 Samoradikalizacija

Evolucija k manjšim, avtonomnejšim in decentraliziranim strukturam je bila identificirana kot ključen trend islamističnega terorizma v zadnjih nekaj letih (Sageman 2008: 143, Brynjar 2007: 1). Soočanje s spreminjajočimi se strukturami in mrežami, ki so brez jasno opredeljene strukture in v katerih sta samoradikalizacija in samorekrutiranje ključna elementa, predstavlja velik izziv za varnostno-obveščevalne službe. Decentralizacija se naj bi v veliki meri pojavila zaradi uspehov proti-teroristične dejavnosti. Evolucija strukture globalne islamistične teroristične mreže⁶⁹ je privedla do pojava »džihada brez vodstva« (ang. *leaderless jihad*). Proces radikalizacije, ki ustvarja majhne, lokalne, samoorganizirane skupine v sovražnem okolju, povezane med seboj preko spleta, vodi do globalne mreže, ki pa ni več povezana v klasičnem smislu temveč

⁶⁹ Več faktorjev dokazuje evolucijo islamističnih terorističnih mrež: razpad globalne mreže, sovražno okolje, zaostritev nadzora pretoka ljudi (predvsem na mejah držav), dostopnost, pri čemer je v ospredju uporaba svetovnega spleta (Sageman 2008: 143).

preko virtualnih svetov. To je rezultat mehanizma radikalizacije od spodaj navzgor v specifičnem okolju, za katerega je značilna protiteroristična strategija od zgoraj navzdol. Če se okolje spremeni, se na to prilagodijo tudi teroristične mreže (Sageman 2008: 143). Hierarhično zgrajene teroristične organizacije so lahek plen varnostno-obveščevalnih služb. Da bi to pomanjkljivost odpravile, so se začele preoblikovati v majhne, neodvisne skupinice, ki bodo nadaljevale boj brez kakršnekoli povezave z vodstvom skupine, kajti ravno te povezave so eden izmed najšibkejših členov teroristične organizacije. Tretji val globalnega islamističnega terorizma se je torej razgradil v džihad brez vodstva, kjer lokalne celice izvršujejo napade brez ukazov iz vrha. Primanjkuje jim skupne in trdne strategije, toda še vedno jih povezuje agenda, ki jo določajo smernice ekstremističnih spletnih strani. Slednje delujejo kot nekakšno virtualno lepilo, ki ohranja šibko povezanost med skupinami (Sageman 2008: 144).

Fenomen samoradikalizacije se začne s prebiranjem knjig z radikalnejšo vsebino, obiskovanjem temu podobnih spletnih strani in klepetalnic, druženje s podobno mislečimi prijatelji itd. Vsebine teh razprav in branj niso nujno pod vplivom ekstremistične mreže. Posamezniki lahko pot radikalizacije začno sami ali v okviru majhne skupine prijateljev v lokalih športnih društvih, mladinskih centrih, v šoli ali na univerzi. Poleg radikalizacije z vrha (ang. *top-down*) in indoktrinacijskega procesa, se pojavlja čedalje več procesov od spodaj navzgor (ang. *bottom up*) (Tzanetti 2007:49). Mladi muslimani lahko odkrijejo in raziskujejo ekstremizem znotraj islama korak za korakom samostojno ali skupaj z izbrano, običajno manjšo skupino, kjer pa je proces radikalizacije še dodatno okrepljen (Tzanetti 2008: 49, Sageman 2008: 66).

5.3 Dejavniki/akterji spodbujanja procesa radikalizacije

Čeprav so procesi radikalizacije mnogovrstni, pa je moč identificirati faktorje, ki jih sicer načeloma ne označujemo kot primarne vzroke za radikalizacijo, igrajo pa vlogo spodbujevalca in/ali pospeševalca. Slednji so zelo raznovrstni, kakor je raznovrstna tudi narava terorizma. Z ozirom na predmet preučevanja se je potrebno omejiti na tiste elemente, ki se najpogosteje pojavljajo v procesu islamistične radikalizacije oz. lahko na njih sklepamo iz raznih empiričnih študij.

5.3.1 Procesi

Pri obravnavi temeljnih vzrokov za pojav terorizma so bili poleg t.i. pogojev omenjeni tudi procesi, ki niso neposreden vzrok, imajo pa velik vpliv na procese radikalizacije. Rabasa (2004: 40-46) identificira naslednje procese, kot dejavnike pospeševanja radikalizacije:

- **Islamistični preporod.** Sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja se je večina muslimanskega sveta soočalo s pojavom »islamizacije« oz. islamističnim preporodom. To je pomenilo večjo religioznost, večji pomen se je dajalo tudi zunanji manifestaciji pobožnosti, večale so se družbene razlike med spoloma, netolerantnost do drugačnih, izključujoča politika itd. Proces preporoda znotraj islama je imel torej zelo škodljive posledice⁷⁰, med katerimi pa je zagotovo najbolj usoden porast versko-političnega ekstremizma in nagnjenost k nasilju znotraj različnih islamskih ločin.
- **Arabizacija nemuslimanskega sveta.** V državah zunaj arabskega Bližnjega vzhoda je islamistični preporod pomenil »uvoz« ideologije arabskega izvora, verskih praks, terminologije in celo mošej oz. arhitekture, kar z enim izrazom imenujemo arabizacija. Proces arabizacije je imel izven meja Bližnjega vzhoda polarizacijski učinek. Ustvaril je prepad med muslimani, ki so prevzeli elemente arabske kulture in s tem izkazovali večjo pobožnost ter ne-muslimani in muslimani, ki so ostali zvesti lokalnim navadam in verskim praksam. Proces arabizacije ni potekal v vseh državah z enako intenzivnostjo⁷¹, najbolj pa je bil prodoren v Pakistanu.
- **Zunanja podpora verskemu fundamentalizmu in ekstremizmu.** Nemogoče je zanikati, da finančna, logistična ter teritorialna (nudenje zatočišča) podpora teroristom s strani držav, ne pospešuje smrtonosnega potenciala ekstremističnih skupin, kot tudi ni moč zanikati, da je s tem otežena tudi proti-teroristična dejavnost (Richardson 2005: 197). Saudsko financiranje in izvoz vahabistične ideologije je imelo v preteklih treh desetletjih velik vpliv na porast verskega ekstremizma, ni pa ta država edini primer podpornice terorističnim

⁷⁰ Obstaja tudi zmerna različica preporoda znotraj islama, ki poudarja zdrave aspekte islamizacije, kot so npr. večja pozornost etičnim naukom religije, bolj intenzivne razprave ter notranja kritika stanja islama (Rabasa 2004: 40).

⁷¹ Vpliv arabizacije na določeno regijo je odvisen od več dejavnikov: ekonomsko stanje države, stopnja politične in kulturne odpornosti in sorodnost ali naklonjenost lokalnega prebivalstva arabski veri in politični kulturi (Rabasa 2004: 41).

organizacijam, kajti uporaba ali podpora terorizma ni bila nikoli omejena na muslimanske, komunistične ali odpadniške države⁷².

- **Konvergenca islamizma in tribalizma.** Plemenska kultura in sorodstvene vezi lahko v nekaterih regijah Bližnjega vzhoda in Južne Azije igrajo pomembno vlogo pri obsegu in razvoju radikalizacije. Čeprav povezava med plemenstvom in radikalizacijo še ni dovolj raziskana⁷³, pa podatki iz nekaterih regij dokazujejo, da ekstremistične težnje v plemenskih družbah, pogosteje kot sicer, padejo na plodna tla.
- **Porast radikalnih islamističnih mrež.** Mreže so lahko raznovrstne: eksplicitno muslimanske ali preprosto skupnost posameznikov, ki jih družijo skupno versko ozadje, lahko so finančne, humanitarne, kriminalne itd. Bistveno je, da so med seboj povezane preko etnične sorodnosti, družbenih razredov, plemenskih ter družinskih vezi, kot tudi preko zaznavanja krivic, ki se pojavljajo v muslimanskem svetu. Podporne mreže v muslimanskih diasporah, posebno v Evropi, predstavljajo ključno stičišče za financiranje in operacije ekstremistov in terorističnih skupin.
- **Pojav novih množičnih medijev.** Islamistični radikalizem je postal okrepljen s pojavom satelitskih regionalnih medijev, katerih najbolj vidna manifestacija je dobro poznana Al- Jazeera. Slednja odraža politično linijo Muslimanske bratovščine. Novi mediji so spremenili vzorce širjenja vesti s tem, ko so prekinili informacijski monopol državno nadzorovanih medijev. Vsebine, ki jih predvajajo, so polne zgodb z anti-ameriško propagando in kritiko nekaterih arabskih oblasti. Mediji hkrati izkoriščajo in spodbujajo obstoječo jezo med prebivalstvom ter dejanske in zaznane krivice (Rabasa 2004: 46). Pojav množičnih medijev nasploh, ne samo novih, je omogočil oddajanje vizualnih podob in političnih interpretacij terorističnih napadov milijonom ljudi sočasno, kar med drugim pomeni, da lahko teroristi izražajo svoja mnenja samostojno,

⁷² Žabkar (1992b: 15-16) tako izpostavi dogodke druge svetovne vojne, kjer so sile trojnega pakta uporabile namerno delovanje proti civilnim ciljem in civilnemu prebivalstvu. Terorizem se je pojavljal tudi v državljanskih vojnah (Španija, Rusija, Jugoslavija), ZDA so se ga posluževale v Vietnamski vojni (bombardiranje mest, katerega cilj je bilo uničenje prebivalstva), jugoslovansko armado pa Žabkar imenuje celo »inovator terorizma«, saj naj bi prva uporabila nove oblike terorizma: ekološki terorizem, kulturni terorizem, minski terorizem, strelski terorizem. Tu gre v prvi vrsti za državni terorizem in ne islamistični.

⁷³ Najdemo veliko islamističnih skupin, kjer ni moč zaznati vidnejše povezave s plemensko ureditvijo. Po drugi strani pa obstaja veliko držav, kjer so plemena integrirana v močne politične strukture (Jordanija), vendar pa ekstremnih oblik islamizma ali terorizma ni (Rabasa 2004: 44).

brez posredovanja tretje strani. Napredek v komunikacijski tehnologiji je omogočil teroristom, da kar najhitreje in najceneje dosežejo širšo javnost, pri tem pa se sami ne izpostavljajo tveganju. Dobro se zavedajo vrednosti razpršitve njihovega sporočila globalnemu občinstvu, zato pozorno izbirajo taktike manipuliranja z moderno informacijsko tehnologijo v svojo korist in si na ta način pridobivajo vedno nove privržence.

- **Palestinsko-izraelski in kašmirski konflikt.** Oba procesa sta pravzaprav kronični stanji, ki oblikujeta politični diskurz Bližnjega vzhoda in indijskega polotoka, hkrati pa imata nevralgičen učinek na mnoge muslimane povsod po svetu. Ob hkratnem vplivu drugih dejavnikov se lahko posameznik ali skupina začneja čutiti odgovornega in poklicanega k zaustavitvi krivic, ki se dogajajo na omenjenih kriznih območjih. Pogosto se to manifestira v obliki demonstracij, lahko pa privede do skrajne točke radikalizacije. Ne glede na to, da do slednjega pride razmeroma redko, pa omenjena procesa, ki trajata že desetletja, služita (najmanj) kot dokaza krivičnosti nad muslimanskim prebivalstvom in posledično spodbujata proces radikalizacije.

K procesom, ki jih navaja Rabasa (2004), gotovo lahko štejemo tudi pojav **globalizacije in modernizacije**. Ena izmed nenamernih posledic »sploščenega sveta⁷⁴« je, da izpostavlja družbe in kulture mnogo večjemu neposrednemu stiku kot nekoč. Nekatere izmed njih uspešno izrabljajo priložnosti za sodelovanje in povezovanje ter se zato razvijajo in uspevajo. Druge se počutijo ogrožene, razočarane, celo ponižane, ko so postavljene ob bok uspešnejšim družbam. To nam pomaga razumeti pojav islamističnih skrajnežev (Friedman 2006: 479). Sile, ki so poenostavile življenje in omogočile povezovanje vseh kotičkov našega planeta, so hkrati dale neslutene možnosti tudi teroristom. Tukaj ne gre samo za tehnologijo in znanje, ki lajšata delovanje ekstremistov, temveč tudi za politično in ekonomsko integracijo, ki sta ustvarili novo polje manevriranja predvsem za mednarodni islamistični ekstremizem. Iz navedenega je razvidno, da ima globalizacija najmanj dva učinka: po eni strani prispeva k povečevanju krivic in nestrpnosti med različnimi etničnimi ali verskimi skupinami, po drugi strani pa

⁷⁴ Thomas Friedman v svojem delu z naslovom *The world is flat* označuje tretje obdobje globalizacije v katerem smo sedaj, kot sploščen svet, ki omogoča posameznikom in skupinam, da delujejo globalno (Friedman 2006: 10).

omogoča lažje in predvsem odmevnejše delovanje ekstremističnih organizacij. V obeh primerih je dejavnik pospeševanja procesa radikalizacije.

Pojav **svetovnega spleta** se pogosto omenja kot močno orožje pospeševanja procesa radikalizacije (Weimann 2004, Silber in Bhatt 2007, Drennan in Black 2007). Moč in vpliv interneta ležita v njegovem prirojenem potencialu, da olajšuje takojšen, anonimen in kvalitativen stik med različnimi in drugače nepovezanimi posamezniki. Skozi raztegljivo (praktično neskončno op. P.Z.) mrežo udeležencev, je svetovni splet postal neke vrste prižnica, knjižnica, forum in bojišče znotraj mednarodnega džihadističnega gibanja. Internet je kot mehanizem vključevanja zagotovil sredstva, s pomočjo katerih vodje terorističnih skupin združujejo geografsko razpršene posameznike med seboj in sodelujejo z njimi v operacijah. Na poti radikalizacije ekstremistične skupine ali posameznika internet vse intenzivneje služi kot eno izmed primarnih gonil atomizacije globalnega džihadističnega gibanja. V tem procesu ima internet dvojno vlogo: je sredstvo preko katerega rekruterji in ideološki zanesenci prenašajo radikalna sporočila na simpatizerje njihovega gibanja, hkrati pa bodočim rekrutom zagotavlja bogastvo informacij, ki so na dosegu konic njihovih prstov. Internet je učinkovito preoblikoval rekrutiranje iz organizacijskega, ki je temeljilo na osebnem stiku, k individualiziranemu novačenju, kar je posledica virtualne radikalizacije (radikalizacija »on-line«) (Drennan, Black 2007).

Sageman sicer ne oporeka dejstvu, da ima medmrežje pomembno vlogo pri radikalizaciji, toda trdi, da o njegovem vplivu pogosto pretiravajo⁷⁵. Proces transformacije od odtujenega posameznika k predanemu aktivistu običajno zahteva investiranje v intenzivne in dolgotrajne osebne interakcije in zato sporočila, ki jih prenaša internet niso dovolj. Branje in pošiljanje sporočil o džihadu preko spleta pripomore k povečevanju njegove privlačnosti, toda neposredna vpletenost zahteva interakcijo (Sageman v Taarnby 2005: 39). Slednja je preko spletnih klepetalnic, blogov in elektronske pošte brezosebna in zato običajno nima tolikšnega učinka, kot fizični stik. Internet se tako v veliki meri uporablja predvsem pri širjenju propagande,

⁷⁵ Sageman nekoliko več pomena internetu pripisuje v okviru tretjega vala, ki ga označuje kot brezvodstveni džihad. Internet tako služi kot lepilo, ki združuje družbeno gibanje in pravzaprav omogoča tovrstno obliko džihada, toda brez usmeritve se ne more razviti v politično organizacijo, ki bi lahko vodila državo. Zato je brezvodstveni džihad lahko samo teroristična mreža in nič več (2008: 144).

ekstremističnih sporočil, načrtovanju in izvrševanju terorističnih napadov, za pridobivanje podpore javnosti, zbiranje finančnih sredstev, vse to pa je del širšega procesa radikalizacije. (Silber, Bhatt 2007: 45, Weimann 2004: 5-10). Potrebno je opozoriti, da vloga medmrežja variira tako med posameznimi teorističnimi organizacijami, kot tudi med regijami, kar je po svoje razumljivo, saj se slednje med seboj lahko zelo razlikujejo po tehnološki razvitosti in s tem dostopnosti do medmrežja.

5.3.2 Katalitični dogodki

Naslednja kategorija, ki jo navaja Rabasa (2004: 46-60) so katalitični dogodki, ki spreminjajo politično dinamiko regije, države ali celo sveta v njegovih temeljih:

- **Revolucija v Iranu.** Revolucija je dokazala, da so verski fundamentalisti sposobni strmoglaviti relativno močno posvetno oblast, ki jo podpirajo ZDA, in namesto tega vzpostaviti državo z izključno islamsko identiteto. Na arabskem Bližnjem vzhodu je vpliv iranske revolucije zelo viden v islamizaciji palestinskega in libanonskega konflikta. Iranska duhovščina je vzpostavila vezi s fundamentalističnimi skupinami v perzijskih in zalivskih državah, Severni Afriki ter Jugovzhodni Aziji (Rabasa 2004: 47) in na ta način razširila njihov vpliv. Etienne opozarja, da je odgovor na vprašanje o vplivu islamske revolucije na politične razrede, elite in množice v arabskem svetu zelo zapleten. Dejstvo, da v Iranu vladajo šiiti, ki so manjšina znotraj islama, še dodatno otežuje generalizacijo⁷⁶. Mnogi so proti iranski praksi, vendar pa se sklicujejo na dobrodejnost religije, kot revolucionarnega potenciala. Posledično sklicevanje islamizma na Iran je prej kot ne posledica amalgama, ki ga ustvarjajo zahodni mediji, ko izničujejo posebnost šiizma, arabski muslimani pa na to gledajo drugače. Z drugimi besedami, za Zahod je vse skupaj muslimanski fanatizem, brez razlik (2000:198-199). Ne glede na to, pa je Iran gotovo prispeval svoj delež k radikalizaciji, če ne prek ideoloških premis in zgleda, pa preko državnega sponzoriranja terorističnih skrajnežev⁷⁷ (Richardson 2005: 193).

⁷⁶ Ali oklevanje islamistov glede šiizma upravičuje njihovo zadržanost glede iranske revolucije same (Etienne 2000: 198)?

⁷⁷ Iran oskrbuje libanonski Hezbollah in palestinske skrajneže, predvsem Hamas in Palestinski Islamistični džihad, z denarnimi sredstvi, orožjem, urjenjem in nudenjem zavetišča. To ne pomeni, da so ekstremistične skupine produkt iranske revolucije; Iran s svojimi sredstvi povečuje njihove možnosti delovanja, ni pa temeljni vzrok terorizma (Richardson 2005: 193).

- **Vojna v Afganistanu.** Vojna proti Sovjetski zvezi je v Afganistan privabila bojevnike iz vsega sveta. Čeprav so bili afganistanski borci pobožni muslimani, pa so sami trdili, da je njihov boj primarno usmerjen k nacionalni osvoboditvi. Na začetku radikalni fundamentalisti v mudžahedinskem gibanju niso prevladovali, toda ob podpori Saudske Arabije radikalnim skupinam se je moč slednjih okrepila. Radikalizacija in rekrutiranje sta se izvajala v pakistanskih *madrakah*, katerih diplomanti so tvorili hrbtnico talibanskega gibanja in kašmirskih terorističnih organizacij. Bojevniki afganistanske vojne so boj po koncu vojne prenesli na druga prizorišča v muslimanskem svetu. Mnogi izmed njih igrajo ključne vloge v ekstremističnih terorističnih organizacijah. Vojna v Afganistanu med leti 1979 in 1989 ni služila samo kot vadišče za današnje islamistične teroriste in radikalneže, temveč je ustvarila kontekst za nastanek transnacionalnih mrež, ki služijo kot kanal radikalizacije in terorističnih operacij.
- **Zalivska vojna (1991)**⁷⁸. Ta vojna je poglobila vrzel med Saudsko Arabijo in njenimi zavezniki v muslimanskem svetu. Tudi v očeh ekstremističnih skupin je država izgubila svoj apel, predvsem zaradi politike saudske oblasti, ki je bila preveč pro-ameriško usmerjena, dodatno pa so se razmere zaostriale ob njenem nasprotovanju tedanji iraški politiki. To je vodilo v nastanek novih ekstremističnih gibanj, stara pa so se dodatno okrepila (Rabasa 2004: 48). Zalivsko vojno je spremljal skorajda cel svet iz udobnih naslonjačev pred televizijskimi sprejemniki. Pri nekaterih je tako vzbudila občutke ogorčenja, ko so spremljali bitko, zanje podobno tisti med Davidom in Goljatom. Tako ni imela implikacij le v Saudski Arabiji in Perzijskem zalivu, temveč povsod po svetu.
- **11.9.2001.** Brez dvoma lahko trdimo, da so napadi na ameriških tleh jeseni leta 2001 med muslimani ponovno oživili interes za globalni džihad, tega pa ne gre zamenjevati z naklonjenostjo slednjemu. Medtem, ko je velika večina evropskih muslimanov razpravljala o dogodkih in obsojala to ali ono stran, ali celo obe, je vzporedno potekal proces radikalizacije, ki se je odvijal med majhnim segmentom znotraj muslimanske mladine. Nekateri so svoja čustva in poglede

⁷⁸ V zvezi z zalivsko vojno je Robert Pape (2005) prišel do zanimive ugotovitve in sicer, da med prisotnostjo ameriških sil v Perzijskem zalivu od leta 1991 in islamističnim terorizmom obstaja pozitivna korelacija.

izrazili preko napadov na židovske tarče, drugi pa so odprto branili bojevito akcijo in terorizem. Skupina slednjih je z veliko verjetnostjo potencialni plen za rekrutiranje novih teroristov. Eksplozivna mešanica političnih realnosti in negativne socio-kulturne izkušnje naredijo zgodbo o terorizmu privlačno za evropske muslimane (Taarnby 2005: 39). Zanimivo je, da v muslimanskem svetu samo dogajanje 11.9. ni služilo kot katalitični dogodek, kajti večina muslimanov je skrajneže obsodila, potihoma pa se jih je mnogo strinjalo, da so si ZDA to na nek način zaslužile. Tega pa ne moremo trditi za vojno proti terorizmu, ki jo je sprožila Bushova administracija. Na eni strani so se znašle muslimanske države, ki so se na nek način spravile z ZDA ravno zaradi boja proti terorističnim skrajnežem, na drugi pa se je v notranjih politikah teh držav povečal razkorak med zmerneži in ekstremisti (Rabasa 2004: 51-52).

- **Vojna v Iraku.** Vojna v Iraku je skupaj z okupacijo te države s strani koalicijskih sil v preteklih petdesetih letih najpomembnejši dogodek za odnos med ZDA in državami razširjenega Bližnjega vzhoda. Učinek vojne lahko opazujemo na treh ravneh: prva je učinek na razvoj iraške države v prihodnje, druga je učinek na razširjeni Bližnji vzhod, zadnja raven pa se nanaša na učinke, ki jih ima vojna v Iraku na celoten muslimanski svet. Večino začetnega zagona, katerega cilj je demokratična sprememba razširjenega Bližnjega vzhoda, je na žalost izginilo. K temu je v veliki meri prispeval nasilni odpor koalicijskim silam sunitjskih delov Iraka, ki se je manifestiral v obliki upornišva. Negativna reakcija muslimanskega sveta na okupacijo zavezniških sil, število žrtev med civilisti in mučenja v Abu Graibu so ameriško agendo o širjenju demokracije na Bližnjem vzhodu za nekaj časa postavile na stranski tir, hkrati pa je tovrsten kontekst omogočil nastanek novih ekstremizmov in okrepitev že obstoječih (Rabasa 2004: 52-60, Taarnby 2005: 39).

5.3.3 Sorodstvene in prijateljske vezi

Po mnenju mnogih avtorjev enega izmed ključnih vplivov (Sageman 2008, Tzanetti 2007, Silber in Bhatt 2007, Bokhari 2006) predstavljajo močne vezi med posamezniki, najsi bo to v okviru prijateljev ali družine. Tovrstni dejavnik povečuje možnosti za vzpostavitev vezi z džihadističnimi skupinami, kajti ljudje smo pod razmeroma velikim vplivom tistih, ki jim zaupamo, se zgledujemo po njih in so del našega vsakdana. Sageman (2008: 66-70) je v svoji empirični študiji prišel do sklepa, da je imelo

približno dve tretjini ljudi v njegovem vzorcu pred vključitvijo v teroristično skupino, predhodne stike z terorizmom oz. teroristi. Pri tem je definiral dva večja načina rekrutacije. Prvega je poimenoval »gruča fantov« (ang. *bunch of guys*), ki se kolektivno odločijo za članstvo v ekstremistični organizaciji. Posameznike združuje podoben interes in pogled na svet, zaradi česar se med njimi postopoma oblikujejo močne vezi, radikalizacija pa je pod vplivom tega dodatno okrepljena. Druga najpogostejša pot pa je preko dolgotrajnejših prijateljstev iz otroštva in sorodstvenih vezi⁷⁹. To so ljudje, ki jim posameznik zaupa in po katerih se zgleduje.

5.3.4 Radikalizacija v zaporih

Nenamerna posledica boja proti nasilnim islamskim ekstremistom je povečana uporaba zaporov, kot osrednjih točk rekrutacije in radikalizacije. Zapori so polni ljudi, ki doživljajo osebne stiske, ne samo zaradi dejstva, da je njihova svoboda omejena, temveč tudi zato, ker gre pogosto za posameznike, ki ne verjamejo v svetlo prihodnost, so brez večjih ciljev. Posledično, so idealna tarča islamističnih skrajnežev, ki so jim oblasti odvzele prostost⁸⁰. V Franciji spreobrnitev mnogih zapornikov k islamu predstavlja v mnogih ozirih večji problem, kot npr. vpliv radikalnih mošej v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, kajti islamistični skrajneži v zaporih imajo pred seboj publiko mladih, razmeroma nevarnih mož, ki že imajo preddispozicije nasilnega oz. kaznivega vedenja. Tako nastajajo islamski ekvivalenti zaporniških tolpe (Rosenthal 2007). Zaskrbljujoče je dejstvo, da gre za ljudi, ki so do neke mere že radikalizirani in imajo kriminalno preteklost, zaradi česar proces islamistične radikalizacije poteka hitreje in intenzivneje, tudi zavoljo tega, ker so zaporniki praktično konstantno v stiku med seboj. Cikel radikalizacije zapornikov je vzel pod drobnogled španski raziskovalec Fernando Reinares (v Rosenthal 2007), katerega študije so pokazale, da je bilo od 200 ljudi, ki so bili aretirani v okviru terorističnih preiskav po 11.9.2001, najmanj 20 odstotkov ljudi že obsojenih zaradi kaznivih dejanj, ki s terorizmom niso bili v nikakršni povezavi. Spreobrnjenje zapornikov k radikalnemu islamu nadalje povzroča in spodbuja potencialne združitve kriminalnih združb in terorističnih mrež.

⁷⁹ Približno petina vzorca je imelo med člani skupine bližnje sorodnike (Sageman 2008: 67).

⁸⁰ Precedens tega trenda je skrajno nasilna teroristična organizacija GIA, ki je začela z rekrutacijo v alžirskih zaporih. Eden izmed njenih članov, Jose Padilla, je odraščal v Chicagu in naj bi se spreobrnil k islamu v zaporu (Rosenthal 2007).

Na podlagi študije, ki so jo izvedli v ZDA, so identificirali 4 vrste radikalizacijskih procesov, ki jih je moč zaslediti v ameriških zaporih:

- Individualna radikalizacija je rezultat izpostavljenosti radikalnemu verskemu vplivu s strani karizmatičnega sojetnika.
- Organizirana radikalizacija je produkt sil zunaj zaporniških zidov. Skupine poizkušajo v zapore pripeljati radikalne pridigarje in preko njih vplivati na ranljive zapornike.
- Radikalizacija v okviru tolpa izkorišča pojav že obstoječih združb znotraj zapora⁸¹.
- Para-radikalizacija je proces, kjer ne-radikalizirani posamezniki znotraj zapora pomagajo ali podpirajo obstoj ekstremističnih mrež (Jane's Islamic Affairs Analyst 2006).

Vpliv procesov, dogodkov, karizmatičnih voditeljev in nenazadnje krajev (univerz, športnih klubov, mošej itd.) je potrebno razumeti v okviru širšega družbenega konteksta in politične klime okolja, v katerem se nahaja posameznik ali organizacija. Elementi spodbujanja radikalizacije so prisotni skozi celoten proces, pri čemer se medsebojno ne izključujejo, temveč pogosto krepijo drug drugega. Težko je posploševati in sklepati na dejavnike, ki v največji meri spodbujajo nastanek in razvoj terorističnih teženj, kajti proces radikalizacije je v veliki meri notranji proces v posamezniku, čigar psiholoških karakteristik običajno ne poznamo. Iz tega sledi, da se vsak na sebi lasten način odziva na vplive okolja, zaradi česar je potrebno dejavnike procesa radikalizacije obravnavati na individualni ravni. Kljub temu, je vsaj nekaj elementov iz zgornjega seznama moč aplicirati skorajda na vsakega posameznika, ki zaide na pot radikalizacije.

⁸¹ Sicer je težje vplivati na celotno skupino kot na posameznika, toda ko enkrat pridobiš na svojo stran najbolj vplivne člane, bodo ostali kaj hitro sledili.

6. ANALIZA IZBRANIH PRIMEROV PROCESOV RADIKALIZACIJE

Pred 11.9.2001 so ekstremistični islamisti v Evropi delovali bolj ali manj odprto preko mošej, islamskih centrov, šol ter dobrodelnih organizacij. Njihova odkrita, kot tudi tajna podpora, se je raztezala v Čečenijo in Afganistan ter druga območja, kjer se je smatralo, da se muslimanom godijo velike krivice. Primere radikalnih mošej, ki so postale pomembne v procesih spoznavanja z nasilnim džihadom in ga nadalje krepile, lahko najdemo v večini velikih evropskih prestolnic⁸². V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so služile kot vrata, skozi katera so posamezniki stopili na pot procesa radikalizacije in jih nadalje usmerjala v centre za urjenje ali na frontne linije v Bosni ter Čečeniji (Taarnby 2005: 40).

Brez dvoma lahko trdimo, da so mošeje in njim podobne institucije pomembne za evropsko mrežo militantnih islamistov, neprimerno pa jih je označevati kot centre za novačenje. Njihova vloga je v procesu rekrutiranja nemalokrat *doumna*(*dvoumna*), gotovo pa so tovrstne institucije svojevrsten agens radikalizacije. Pogosto se sklepa, da so bili teroristi radikalizirani v mošejah, kar gotovo drži v nekaterih primerih, toda pomembnejše je, da se zavedamo, da je bilo socialno okolje mošeje ali druge verske institucije tisto, kar je preoblikovalo mlade in odtujene muslimane v teroriste (Sageman 2008: 86, Taarnby 2005: 40). Tako mesta, kot so London, Hamburg, Milan in Madrid, še vedno ostajajo pomembne točke na zemljevidu evropskega džihada, le da so skrajneži spremenili svoj modus operandi na način, ki je bolj prikrit širši javnosti in oblastem.

Novačenje oz. vpliv mošej na procese radikalizacije se danes še vedno odvija, vendar je vloga radikalne duhovščine spremenjena. Zaradi povečanega nadzora oblasti, rekrutiranje ne poteka več odprto. Namesto tega se imami poslužujejo množične propagande, ki povzdiguje vrline džihada in mudžahedinov, spretno pa se izogibajo neposredni vpletenosti. Zloglasne mošeje so zamenjali z ilegalnimi, skrivnimi

⁸² Najbolj znane mošeje, ki so (bile) kraj in sredstvo radikalizacije: mošeja Finsbury Park v Londonu, islamski kulturni center v Milanu, mošeja Abu Bakr v Madridu in mošeja Al-Quds v Hamburgu (Taarnby 2006: 40).

mošejami, kar pomeni, da obstaja dovolj veliko število islamističnih skrajnežev, ki vzdržujejo alternativno okolje, v katerem se oblikujejo novi teroristi (Taarnby 2005: 40).

V nadaljevanju bo predstavljeno delovanje radikalnega imama Abu Hamze, ki je širil ideologijo islamističnega nasilja in terorizma v Veliki Britaniji in drugod po svetu. Predstavljen bo tudi primer procesa radikalizacije Hamburške celice, pri čemer bom poizkušala ugotoviti kakšen vpliv je pri tem imela radikalna muslimanska duhovščina.

6.1. Mošaja Finsbury park, London

Že leta je mošaja na severu Londona smatrana kot središče evropskih teroristov⁸³. Abu Hamza al-Masri je ustavil organizacijo imenovano Podporniki šeriata (islamskega prava), ki je izrabljala mošajo za svojo bazo, obiskovali pa naj bi jo vsi, ki v evropskih krogih islamističnega ekstremizma nekaj pomenijo. Leta 1998 so verniki začeli opazati, da mladi možje ostajajo v mošaji skozi noč. Mnogi so bili alžirskega porekla in rekrutirani s strani Djamelja Beghala, kateremu je bila preko Al Kaide dodeljena naloga ustanovitve terorističnih celic po Evropi. Beghal je v Veliko Britanijo prišel iz Francije in hitro postal figura, ki je krožila med klateži in iskalci azila namenjenimi proti mošaji v Finsbury parku, kamor so jih usmerjali ekstremisti, željni nove moči in podpore. Beghal je le eden izmed mnogih, ki so obiskovali mošajo Abu Hamze in bili deležni njegovega pokroviteljstva (Taarnby 2005: 41), hkrati pa je bil tudi on sam eden izmed ključnih rekruterjev, ne samo v Veliki Britaniji, temveč tudi v Evropi (Corera 2002). Spomladi 1998 je Beghal skupaj s tremi domnevnimi samomorilskimi teroristi živel v mošaji finsburskega parka - Zacariasom Moussaouijem⁸⁴, Richardom Reidom and Nizarjem Trabelsijem (Shameen v Taarnby 2005: 41). Feroz Abbasi, mladi Britanec, kasneje obtožen in obsojen terorističnih zločinov, je razkril, da so mu ljudje iz te mošaje pomagali organizirati njegovo teroristično urjenje in usposabljanje v

⁸³ Islamistični teroristi v Evropi še vedno smatrajo prestolnico Velike Britanije kot odskočno desko za novačenje novih rekrutov (Corera 2002). Slednje je podprto z britanskimi imigracijskimi zakoni, privrženostjo posameznikovi pravici do zasebnosti in pooblastili ter omejitvami britanskih varnostno-obveščevalnih služb (Fighel v Taarnby 2005: 41). Velika Britanija je zato dosti bolj privlačno okolje za islamistične skrajneže, zlasti po 11.9. V ZDA so npr. zelo zaostriili nekatere varnostne ukrepe in omejili svobodo državljanov, poleg tega pa Sageman (2008: 94-98) navaja vrsto zgodovinskih in družbenih dejstev, ki dokazujejo, da je klima za teroristične organizacije v ZDA manj ugodna, oz. je prisotnih manj pogojev, zaradi katerih bi do pojava (domačega) terorizma sploh prišlo.

⁸⁴ Zacarias Moussaoui je domnevni 20. terorist, ki naj bi bil v načrtih del napadov 11.9.2001, toda oblasti so ga aretirale 4 tedne pred usodnim dogodkom. Moussaoui se je udeleževal pridig Abu Hamze, potem pa je odšel tudi v Afganistan, kjer se je izpopolnjeval za izvedbo terorističnih napadov (Corera 2002).

Afganistanu, Abu Hamza pa je bil izbran kot njegov mentor. Med drugimi, so mošejo obiskovali tudi Ahmed Ressay, Anas Al-Liby, Abu Doha, Earnest James Ujaama in več drugih Britancev, ki sedaj prestajajo kazen v Gvantanamu (Leikenv Taarnby 2005: 41). Beghala so aretirali v Dubaju 2001, malo preden je nameraval začeti z organizacijo terorističnih napadov na ameriške tarče v Evropi. Njegovi rekruti iz Londona pa so bili osrednji operativci njegovih načrtov (Bright v Taarnby 2005: 41).

Na kakšen način in v kakšnih okoliščinah je deloval Abu Hamza, da so se pod njegovim vplivom mladi muslimani spreminjali v islamistične ekstremiste in potencialne teroriste? Abu Hamza je pridigal in verjel, da za razrešitev krivic, ki se dogajajo muslimanom, obstaja ena sama rešitev - džihad. Muslimani naj se dvignejo in borijo proti silam, ki jih zatirajo. Ko bo agresor poražen, se bo džihad nadaljeval, dokler ne bo prišlo do vzpostavitve islamske države. Muslimani bi na ta način lahko zapustili dekadencen zahod⁸⁵ in se vrnili v svojo domovino. Ta cilj pa je lahko dosežen samo, če bodo muslimani prijeli za orožje in okrepili džihad (O'Neill, McGrory 2006: 56). Njegov repertoar ni bil omejen samo na pridiganje o džihadu. Želja vzpostaviti njemu lasten fundamentalizem je obsegala vse aspekte življenja. Širil je homofobijo in sovraštvo do žensk, katerih glavna naloga je v vseh pogledih slediti volji moža. Najostreje je govoril o Židih, ki naj bi bili največji sovražnik muslimanov, holokavst nad njimi med drugo svetovno vojno pa je bil zanj popolnoma upravičen. Pod nadzorom naj bi imeli množične medije in izsiljevali naj bi politike, zaradi česar so si pridobili velik vpliv na javnost⁸⁶ (ibid. : 56-63). Njegova filozofija je bila dokaj preprosta, zato pa toliko bolj vplivna⁸⁷. Sredi Londona je govoril v tekoči arabščini, kar je dalo še dodaten apel njegovim besedam. Poveličeval je samomorilske teroriste oz. v skladu z njegovim prepričanjem, mučenike, in jim obljubljal večni raj. Britanske oblasti so ga avgusta leta 2004 aretirale na zahtevo in na podlagi obtožnice ZDA, vendar je bil po nekaj dneh izpuščen iz zapora. Oktobra, istega leta, je bil obtožen 16 zločinov, med

⁸⁵ Abu Hamza je obsojal mnogo dosežkov moderne dobe in jih označeval za legitimne tarče, med njimi turizem, množične medije, zabavo, glasbo itd. (O'Neill, McGrory 2006: 62-63).

⁸⁶ Palestina je za Abu Hamzo predstavljala poslednje bojišče, največje židovsko pokopališče (O'Neill, McGrory 2006: 64).

⁸⁷ Njegove pridige so tudi snemali na video trakove in jih distribuirali po celotni Evropi (O'Neill, McGrory 2006: 57).

drugim spodbujanja k umorom pripadnikov nemuslimanske vere in namere izzivanja rasnega sovraštva⁸⁸.

Abu Hamza je potoval po celotni Angliji in širil ekstremistično misel na raznih zborovanjih ter spodbujal k urjenju v borilnih veččinah, vzdržljivosti ter predanosti verskim resnicam in naukom. Nedolgo po obisku mesta Burnley, kjer je Abu Hamza nagovarjal mlade muslimane, je sedem fantov odšlo iz mesta; namenjeni so bili v Pakistan, kjer naj bi se po dogovoru s starši izobraževali o islamski veri v tamkajšnjih *madrasah*. Nekaj mesecev pozneje je v Burnley prispela vest, da dva izmed fantov nista več med živimi. Domnevno sta bila v mošeji sredi Kabula, kamor naj bi priletel kos artilerije koalicijskih sil. Oba mladeniča sta bila izobražena in pobožna muslimana, ki sta se strogo držala verskih načel. Abu Hamzi je bilo po tem dogodku prepovedano pridigati v burnleyski mošeji, toda s svojo turnejo je nadaljeval in širil svojo domnevno edino resnico (O'Neill, McGrory 2006: 59-60).

Policisti, ki so vodili preiskavo proti Abu Hamzi in ga pripeljali pred sodišče zaradi hujskanja, napeljevanja k umorom in rasni nestrpnosti, so dejali, da so pri fanatičnem islamistu zaznali pojav dvojne osebnosti. Iz njegovih pridig in video posnetkov je bilo razvidno njegovo sovraštvo in očitno napeljevanje k nasilju, z uradniki in vsemi, s katerimi se je srečeval med svojim sojenjem, pa je bil nadvse prijazen in strpen (ibid.:64-65). V teoretičnem delu diplomskega dela je bilo govora o psiholoških abnormalnostih, kot vzroku za radikalizacijo in terorizem, ki pa jim večina teoretikov in raziskovalcev ne pripisuje večjega pomena. V primeru Abu Hamze je bilo moč zaznati kar nekaj indicev, ki dokazujejo obstoj shizofrenične osebnosti, torej potrjujejo nekatere psihološke razlage za obstoj islamističnega ekstremizma, vendar pa na podlagi enega samega primera ne moremo delati generalizacij.

Mošeja Finsbury park v Londonu ni služila samo kot kraj radikalizacije in spodbujanja le-te, temveč je pod upraviteljstvom Abu Hamze predstavljala središče, kamor so se

⁸⁸ Proces se naj bi začel 5. julija 2005, vendar je bil odložen na 11. januar 2006. 7. februarja istega leta je bil Abu Hamza obtožen za 11 zločinov, katerih ga je bremenila obtožnica, za ostale štiri zločine pa ga niso obsodili (O'Neill, McGrory 2006: 297-309).

stekala finančna sredstva, kjer so se izvajale oz. organizirale prevare in goljufije⁸⁹. Vse to je ključnega pomena za delovanje radikalnih islamističnih skupin, kajti brez zadostnih finančnih sredstev bi mnogo težje delovale. Tako je Abu Hamza odkrito spodbujal tudi h kriminalnim dejavnostim, s katerimi bi v imenu vere in višjih ciljev pripomogli k zmagi muslimanov nad neverniki. Reda Hassaine, tajni agent, ki je mošejo pod krinko obiskoval 5 let, je bil priča številnim ilegalnim aktivnostim, ki so se tam odvijale. Od preprodaje ponarejenih potnih listov, ukradenih kreditnih kartic, do usposabljanja hotelskih delavcev, trgovcev in gostincev, ki so jih poučevali o načinih goljufanja svojih strank (O'Neill, McGrory 2006: 70-74).

Natančnejše informacije o tem, koliko teroristov je proizvedla mošeja v Londonu, je pravzaprav nemogoče pridobiti; ocene se gibljejo med dvesto in dva tisoč posameznikov. V to število so vključeni tudi tisti posamezniki, ki so bili preko mošeje poslani na razna urjenja in bojna območja povsod po svetu (ibid.). Med najbolj zloglasnimi rekrutiranci mošeje Finsbury parka naj bi bili teroristi, ki so izvedli napade 7. julija 2005 na londonsko podzemno železnico. Med bolj znanimi pa je tudi skupina štirih teroristov, ki je le dva tedna kasneje poizkušala detonirati bombe na treh londonskih postajah podzemne železnice in na avtobusu. Vodja celice, ki je poizkušala izvesti teroristični napad, Ibrahim Muktar Said, se je že kot najstnik, ki je odraščal na severozahodu Londona, izkazal za problematičnega. Zaradi tatvine, ropa in pretepanja je bil obsojen na zaporno kazen. V zaporu je bil podvržen radikalizaciji, po izpustu na prostost, pa je postal privrženec Abu Hamze. Obsojeni terorist naj bi se v letu 2003 pod pokroviteljstvom slednjega udeležil vojaškega urjenja v Sudanu, leto kasneje pa je odpotoval v Pakistan, kjer naj bi se učil rokovanja z eksplozivom. To znanje je leto kasneje tudi poizkušal unovčiti (Jane's Terrorism and security monitor 2007: 10-11).

Vse to dokazuje, da je vloga Abu Hamze v svetovni teroristični mreži velikega pomena. Pod njegovim vodstvom je mošeja v Finsbury parku ne samo zagotavljala materialna in finančna sredstva taborom v Afganistanu in terorističnim mrežam, temveč tudi skrbela za stalen dotok rekrutov, izmed katerih so bili nekateri pripravljene za samomorilске akcije. Od tod tudi zgovoren naziv mošeji: tovarna samomorilcev. Nedvomno je bil tu

⁸⁹ Upravljanje z denarnimi sredstvi in vodenje ilegalnih finančnih mrež je Abu Hamza prepustil svojim pomočnikom v mošeji, ki so imeli določena znanja s področja financ, računovodstva in ekonomije (O'Neill, McGrory 2006: 71).

prisoten islamistični ekstremizem, ki je razpredal svoje lovke po celotnem svetu. Rezultat režima rekrutiranja Abu Hamze in drugih fundamentalističnih skupin, ki so naredile London za glavno prestolnico političnega islama, je bilo število samomorilcev iz Velike Britanije, ki je presegalo vsoto vseh samomorilcev iz ostalih evropskih držav (O'Neill, McGrory 2006: 102).

6.2 Radikalizacija hamburške celice

Transformacija skupine mladih muslimanov iz Bližnjega vzhoda v ekstremiste smrtonosne hamburške celice in njihovo obiskovanje mošeje si prav gotovo zasluži mesto pri obravnavi islamističnih procesov radikalizacije. Mošeja Al Quds v Hamburgu je v primeru slednjih igrala kritično, toda posredno vlogo. Vsi osrednji člani omenjene celice so se redno udeleževali verskih obredov v mošeji, kjer so intenzivno poslušali ognjevite pridige. Po 11.9. 2001 so se pojavila ugibanja o prisotnosti rekruterja, ki naj bi jih pripeljal do tega, da so izvedli samomorilske napade. Nekateri trdijo (Kean, Hamilton v Taarnby 2005: 40), da za obstoj osebe, ki bi kasnejše samomorilske napadalce napeljevala k terorizmu, ni dovolj dokazov. Šlo naj bi bolj za spontan razvoj izven okolja radikalne mošeje, ki je trajal nekaj časa in dozorel do točke izvedbe terorističnega napada (ibid.). V mošeji Al Quds so člani hamburške celice srečevali podobno misleče ljudi, s katerimi so delili svoja razmišljanja in stiske, česar pa ne moremo imenovati strukturirano novačenje, kljub pomembni funkciji, ki jo je pri tem imela mošeja.

FBI je tehnični univerzi v Hamburgu posredoval seznam 13 imen domnevnih osumljencev. Dekan omenjene univerze je potrdil, da je sedem izmed njih obiskovalo njihova predavanja, štirje pa so še vedno vpisani kot študentje. Nemški preiskovalci so prvotno identificirali 4 arabske študente, ki so obiskovali univerzo v Hamburgu in so imeli rezervacije sedežev na kasneje ugrabljenih letalih 11.9.2001. Koordinator nemške tajne službe je podal izjavo, da so njihove aktivnosti nosile pečat Osame bin Ladna (Bluth 2001).

Dva od pilotov odgovornih za napade 11.9. 2001, sta živela v Hamburgu do junija 2000. Marwan Jussuf Mohammed al-Shahi in Mohammed Atta sta predstavljala jedro celice, njihuni podporniki in sodelavci pa so ju redno obiskovali v njihovih stanovanjih. Oba sta

imela povezave s sirskim poslovnežem, ki je imel pooblastilo za upravljanje bančnega računa v Nemčiji v imenu moža, ki naj bi bil po nekaterih ameriških virih vodja finančnih zadev Al Kaide (ibid.).

Marwan al-Shahi, prvotno iz Združenih arabskih emiratov, je v Nemčiji živel več let. Po pričevanju njegovega profesorja na Getejevem inštitutu, je bil sramežljiv, z malo finančnih sredstev ter brez ciljev v življenju. Zelo verjetno je, da je do njegovega začetka procesa radikalizacije prišlo v Nemčiji. V letih 1997-98 je obiskoval Univerzo v Bonnu, pod lažnim imenom Marwan Lekrab in končal eno izmed zunanjih smeri študija. Leta 1999 se je preselil v Hamburg, kjer je študiral elektrotehniko na tamkajšnji tehnični univerzi. Ko sta Atta in al-Shahi rezervirala sedeže na usodnem letalu, sta podala isti naslov prebivališča in telefonske številke. Policija je opravila tudi dve preiskavi stanovanj v Bochunu. Slednjemu je botrovalo dejstvo, da je tam stanovalo dekle enega izmed teroristov Ziada Samirja Jarraha, ki je rezerviral sedež na letalu, katero je strmoglavilo nad Pensilvanijo. Slednji je bil študent Univerze v Hamburgu, njegovo dekle pa je prijavilo njegovo izginotje, pogrešan naj bi bil od 11.9.2001. V njenem stanovanju je policija odkrila kovček, ki je pripadal Jarrahu in je vseboval dokumente in informacije o letalih. Jerrah je prvič prišel v Nemčijo leta 1996 in leta 1997 študiral aeronavtiko in transport (ibid.).

Četrty študent, ki je bil vpisan na Univerzo v Hamburgu, je bil Said Bahaji. Domnevno naj bi bil zadolžen za logistiko teroristične celice, preskrbovanje viz itd. Bahaji, nemški državljani maroškega izvora, je 3. septembra 1999 v okviru nemškega obveznega služenja vojaškega roka odpotoval v Pakistan, kjer je služil v motoriziranem bataljonu, dokler ga niso iz zdravstvenih razlogov predčasno odpustili. Njegova žena je živela v Nemčiji in ni vedela, kam je odšel po odpustu iz vojske. V njegovem stanovanju so našli različne dokumente, ki so odražali njegov interes za islamistične ekstremistične voditelje, vključno z Osamo bin Ladnom. Naslednji član celice je bil 29 letni državljani Jemna, Ramzi Binalshibh. Podobno kot njegovi družabniki se je nameraval vpisati na šolo letenja v ZDA, vendar mu viza ni bila odobrena (ibid.).

Mohammed Atta je za potrebe rekrutiranja teroristov preko univerzitetne študentske vlade ustanovil Islamsko akcijsko skupino. Atta je za njene potrebe oblikoval seznam pravil, ki so navajala, da »kdorkoli moli neredno, mora biti usmrčen in kdorkoli

zanemarja boga bo kaznovan«, obsojal pa je tudi Žide in njihovo domnevno nadzorstvo nad celotnim svetom (Finn 2002). Domnevno naj bi imel Atta stike z družabniki bin Ladna preko osebnih sestankov ali skupnega članstva v islamskih društvih. Julija 2001 je potoval preko Severne Afrike v špansko turistično letovišče Salou. Policijski viri pravijo, da so bili tam v istem času prisotni tudi ostali člani teroristične celice. Zanimivo je dejstvo, da je v mestnem hotelu Salouja 18. avgusta istega leta prišlo do bombnega napada, za katerega je odgovornost prevzela baskovska teroristična organizacija ETA. Na podlagi teh dejstev je zvezni tožilec, Kay Nehm, zaključil, da se je celica formirala v Hamburgu v začetku 2001, njeni člani pa so napad na ameriške tarče, ki se je zgodil 11.9.2001 načrtovali že leta pred tem (Finn 2002, Bluth 2001).

Veliko število islamskih organizacij v Nemčiji gotovo pripomore in vpliva na proces radikalizacije. Daleč najštevilčnejša je Islamska skupnost Milli Görös, ki šteje 27 000 članov. Sledi ji Država Kalifata, ustanovljena 1985. Slednja ima okrog 1000 pripadnikov, njen cilj pa je ustanovitev pan-islamske države pod vodstvom enega kalifa. Zavrača demokracijo in pluralizem. Njen voditelj Metin Kaplan je bil obsojen na štiri leta zapora zaradi napeljevanja k umoru nekega nasprotnika. Po podatkih nemških oblasti je Kaplan več let vzdrževal stike z bin Ladnom in ga leta 1997 tudi obiskal v Afganistanu. Leta 1998 se je Kaplan udeležil sestanka z vodstvom talibskega gibanja (ibid.). Slednje je odraz dejstva, da je Država kalifata gotovo ena izmed radikalnejših islamističnih organizacij, s čimer jo lahko štejemo za dejavnik vplivanja na proces radikalizacije.

V Nordenstadtu blizu Weisbadna so po 11.9. odkrili teroristično celico⁹⁰ in aretirali štiri ljudi, ki so posedovali podrobne informacije in podatke o urbanističnih načrtih in imeli pri sebi fizične zemljevide nemških mest. Odkrili so tudi orožje, denar, letalske vozovnice, ponarejene potne liste, kreditne kartice in vozniška dovoljenja. Tesnejših povezav z Al Kaido pri tej celici niso zaznali. Zanimivo je, da so celico odkrili preko njihove uporabe spletne strani, ki je bila oblikovana z namenom pridobivanja novih članov in pospeševanja procesa radikalizacije. Spletna stran je vsebovala povezave do drugih spletnih strani z ekstremistično vsebino, ki so pozivala k džihadu in dajala

⁹⁰ Glede na podatke nemškega ministrstva za notranje zadeve, nemške obveščevalne službe ocenjujejo (za leto 2001), da v Nemčiji obstaja okrog 100 t.i. spečih terorističnih celic oz. agentov, ki so se urili v Afganistanu.(Bluth 2001).

podrobnejša navodila o rokovanju⁹¹ z orožjem ter nudila kontaktne naslove radikalnih islamističnih skupin. Oblasti so odkrile, da je eden izmed članov hamburške celice, Said Bahaji, redno prejemal informacije iz zgoraj omenjene spletne strani (ibid.).

Na primeru hamburške celice lahko spremljamo razvoj procesa radikalizacije ter na podlagi sicer omejenih informacij sklepamo na dejavnike, ki so v največji meri vplivali na ta proces. Najprej lahko identificiramo pogoje, v katerih se je radikalizacija začela odvijati. Vsi so bili pripadniki drugih narodnosti, ki so živeli in se izražali v Nemčiji. Nekateri so se zaradi novega okolja počutili odtujene in so iskali nove načine potrditve lastnega obstoja in identitete. Vsi so bili dobro izobraženi in povprečni, nevpadljivi posamezniki, imeli so stalne partnerje in živeli hedonistično. Slednje se je skozi proces radikalizacije spremenilo, način življenja je postal podrejen ekstremistični ideologiji, ki obsoja mnoge pridobitve, ki olajšujejo naše življenje. Tudi diskusije v okviru skupine so postajale vedno bolj jedke in sovražne, pogosto uperjene proti ZDA. Poraz ZDA je bil eden izmed glavnih ciljev njihovega džihada, izpolnitev, ki bi jim prinesla večno srečo v raju (Finn 2002).

Vpliv radikalnih imamov je po nekaterih virih (Taarnby 2005: 40) igral pomembno vlogo, drugi (Kean, Hamilton v Taarnby 2005: 40) pa temu oporekajo in dodajajo, da je bila njihova vloga le posredna. Finn (2002) v svojem članku ugotavlja, da je bila povezava med radikalnim imamom mošeje Al Quds Zammarjem vendarle očitna. Najverjetneje naj bi se Zammar in Atta spoznala leta 1998. Že pred tem je bil Atta več kot štiri leta reden udeleženec verskih obredov, kot tudi študijskih skupin, ki jih je vodil lokalni ekstremist Mohammed bin Nasser Belfas. Atta je obiskoval tudi Attawhidovo knjigarno, kjer je iz sobe, ki ni bila na voljo vsem, kupoval literaturo in videe o džihadu. Ti kraji so služili kot prvo stičišče hamburške celice. Ramzi Binalshibh, že omenjeni iskalec zaposlitve iz Jemna, je skupino spoznal ravno prek mošeje Al Quds. Skozi prijateljstvo, prepričanja in ambicije, se je sedem posameznikov kristaliziralo v eno. Poleg tega naj bi Atta posedoval dobre organizacijske sposobnosti in znal prepričevati ter voditi. Stiki celice z imamom Zammarjem so bili pogosti, cenili pa so ga predvsem zaradi njegovih povezav z mednarodno teroristično mrežo.

⁹¹ Al Kaida izdaja spletno publikacijo imenovano AL Battar, ki muslimanom zagotavlja možnost za rekrutiranje v svete bojevnike preko spleta ("Al Battar": Al Qaeda's Leading Online Publication On Terrorist Techniques).

Na podlagi razvoja dogodkov je očitno, da je bil eden izmed ključnih dejavnikov radikalizacije vpliv skupine oz. prijateljskih vezi, pa tudi ostalih islamističnih skupin v Hamburgu in bližnji okolici. Vez med posameznimi člani celice se je tekom procesa radikalizacije poglobljala in krepila njihova ekstremistična prepričanja, tudi pod vplivom islamske duhovščine.

6.3. Primerjava procesov radikalizacije

Ko primerjamo procese radikalizacije med seboj moramo pred tem nujno preučiti kontekst, v katerem se radikalizacija odvija. Ravno iz tega razloga procese, ki se odvijajo v različnih okoljih, težko primerjamo med seboj. V obravnavanih primerih sta okolji radikalizacije dokaj podobni. V primeru londonske mošeje je bil vpliv imama Abu Hamze večji oziroma je dosegel večje število ljudi že iz razloga, da je potoval tudi v kraje izven Londona, kjer je vodil pridige. Deloval je bolj odkrito in izredno usmerjevalno. Tudi imam iz hamburške mošeje je vršil pomemben vpliv na člane teroristične organizacije, le da je bil njegov vpliv osredotočen na manjše število ljudi. Oba imama sta teroristom nudila ideološko vodstvo, Abu Hamza pa je v Londonu ustvaril pravo administrativno (teroristično-kriminalno) mošejo, ki je z denarjem in drugimi sredstvi preskrbovala teroriste in tabore za urjenje novih rekrutov. Slednje je tudi sprejemala in jih nadalje usmerjala na poti k džihadu. Imama sta zaradi mednarodnih povezav s terorističnimi mrežami nudila vernikom kontakte terorističnih skupin in njihovih vodij po celem svetu, zaradi česar je terorizem postal le še bolj globalen.

Sam proces radikalizacije posameznika ali skupine je zaradi vpliva radikalnih subjektov in podobnih ciljev v obeh primerih podoben in ga lahko označujemo kot delen proces rekrutacije od zgoraj. Delnost je še posebej očitna na primeru hamburške celice, kjer je proces potekal delno tudi od spodaj, saj so bili posamezniki v veliki meri radikalizirani tudi znotraj skupine majhnega kroga ljudi.

7. SKLEP

»Omnia in numero et mensura.« (Nič ni resnično, vse je dovoljeno.)

(vrhovni rek izmailcev⁹²)

Vrhovni rek izmailcev nas opozarja na dve izmed bistvenih značilnosti terorizma: na njegovo brezmejnost in nediskriminatornost. Zaradi tovrstne narave je slednjega razmeroma težavno preučevati, dodatno pa stvari zapleta poplava literature na temo terorizma, ki smo ji priča v zadnjih nekaj letih. V štirih letih študija na katedri za obramboslovje, sem posvetila kar precej časa temi terorizma in si na ta način že izoblikovala neko lastno sliko o tem pojavu. Pri pisanju pričujočega dela sem zato le težko ostala objektivna in sem se bolj nagibala k avtorjem in teorijam, ki so mi blizu, ki sem jih že srečala. To je tudi ena izmed glavnih pomanjkljivosti, s katero se srečuje raziskovalec, ki se loti raziskovanja teme s področja terorizma. Vsak namreč izhaja iz določenega družbeno-političnega okolja, katerega temelj so prikriti ideološki okvirji. Najtežje je dvigniti se nad te okvirje in presojeti ter sklepati brez vsakršnih vnaprejšnjih sodb. Tako se dandanes v nič kolikokrat slišnemu klišeju »za nekoga borec za svobodo, za drugega terorist« skriva ne malo resnice.

Druga težava na katero naleti raziskovalec, je pomanjkanje objektivne definicije, ne samo terorizma, temveč skorajda vseh pojavov, ki ga spremljajo. Ne glede na to, kako jih definiramo, bodo slednji še vedno obstajali, vendar pa teženj po iskanju opredelitev, ki bi bile univerzalno sprejemljive, zato ne smemo opuščati ali zanemarjati. Pomemben del mojega diplomskega dela je tako zajemal opredelitev konceptov, ki so relevantni za razumevanje predmeta preučevanja (islamističnega terorizma in ekstremizma), kajti brez ustreznega razlikovanja med pojmi kot so fundamentalizem, reformizem, revivalizem, radikalizem in ekstremizem ne moremo preučevati pojava procesa radikalizacije, ki ga tvorijo zgoraj omenjeni pojmi. Termine sem poizkušala razvrstiti v nekakšno zaporedje, ki bi v določeni meri sovpadalo s procesom radikalizacije, pri čemer je bil kriterij razvrščanja stopnja nasilja. Tako je za revivalizem značilna najnižja

⁹² Izmailci so pripadniki druge najštevilčnejše in skozi zgodovino najbolj revolucionarne šiitske ločine, ki je nastala leta 765, ko je zaradi spora glede nasledstva imamata prišlo do velikega razcepa v šiitski veji islama na dvanajstnike in izmailce/ismalite. Zaradi svoje revolucionarnosti so bili šiitska ločina, ki so jo sunitski muslimani najbolj preganjali. (Šterbenc 2005: 487)

stopnja nasilja, pri ekstremizmu pa je slednje ena izmed ključnih karakteristik. Pogosto se dogaja, da avtorji, še v večji meri pa širša javnost, zamenjujejo pojme in jih uporabljajo kot sopomenke, kar dodatno zaostreže že tako napete odnose med razvitimi zahodnimi državami in muslimanskim svetom. Zato bi ponovno rada poudarila ključne značilnosti islamističnega ekstremizma kot pojava, ki je na kontinuumu zgoraj omenjenih pojmov najbolj nasilen in ga najpogosteje povezujemo s terorizmom:

- Ekstremizem zagovarja strogo sledenje verskim dogmam, ki bi jih bilo potrebno vpeljati v politično in družbeno življenje.
- Islam je razumljen kot superiorna religija.
- Vlada in javne figure vero pogosto označujejo kot marginalistično, zato so v očeh islamističnih ekstremistov glavni krivec za marginalizacijo islama.
- Verske in politične elite pogosto kolaborirajo z zahodom, zaradi česar jih označujejo za izdajalce.
- Prisoten je občutek urgentnosti ukrepanja.
- Končni cilj islamističnih ekstremistov je oblikovanje utopije, pan-islamske države, kjer bo vladalo šeriatsko pravo.
- Prisotnost dihotomije »mi proti drugim«.
- Legitimizacija lastne bitke in pri tem nediskriminatorna uporaba vseh potrebnih sredstev.

Na začetku sem si zastavila tri raziskovalna vprašanja, na katera sem poizkušala podati odgovore skozi vsebino pričujočega diplomskega dela. Na prvo raziskovalno vprašanje lahko z veliko gotovostjo odgovorim, da vera oz. islamistični fundamentalizem per se ni temeljni vzrok za terorizem. Islamistični fundamentalizem označuje pojav, ki ni nujno nasilen. Skozi poglavje o temeljnih vzrokih so bili predstavljeni številni razlogi oz. pogoji, ki najpogosteje vodijo v terorizem in za katerimi stojijo številne empirične študije. Zaznavanje osebne, skupinske in širše družbene marginalizacije, skupaj s percepcijo dvojnih standardov zahoda v okviru njegove (ameriške) zunanje politike, se zelo pogosto pojavlja kot splet temeljnih vzrokov, ki vodijo k islamističnemu terorizmu. Posamezniki se nemalokrat pridružijo radikalnim skupinam iz političnih in verskih razlogov, predvsem v želji povečati lastne moči, pogosto tudi zaradi občutka pripadnosti in prijateljstva. Kljub temu, je potrebno opozoriti, da podana opredelitev temeljnih vzrokov ni dokončna ali omejena. Če želimo poiskati odgovor na vprašanje, zakaj se

posameznik ali skupina zateče k terorizmu, moramo primere radikalizacije obravnavati ločeno od primera do primera. Posploševanje pa je koristno predvsem za tiste, ki želijo terorizem preprečiti ne pa ga popolnoma razumeti.

V okviru drugega raziskovalnega vprašanja sem poizkušala opredeliti dejavnike oz. elemente pospeševanja procesa radikalizacije. Pri tem sem prišla do ugotovitve, da so slednji lahko izredno raznovrstni ter se medsebojno krepijo, hkrati pa so zveze med njimi pogosto zelo kompleksne, kot to velja tudi za temeljne vzroke. Najpogostejši spodbujevalni elementi so procesi in katalitični dogodki, ki so bili v 5. poglavju podrobno opisani. Poleg njih imajo velik vpliv tudi sorodstvene in prijateljske vezi, pojav svetovnega spleta, globalizacija, modernizacija, razna islamistična gibanja, v zadnjem času pa je zaznati tudi velik vpliv zaporniške klime in sojetnikov na proces radikalizacije.

Čeprav so procesi radikalizacije mnogovrstni, lahko na podlagi empiričnih študij povzamemo nekaj splošnih trendov ter obenem identificiramo stopnje na poti h končni fazi, izvedbi terorističnega dejanja. Čistih tipov v praksi seveda ni, posamezne stopnje pa se med seboj lahko zamenjujejo in celo izpuščajo. Zadnje raziskovalno vprašanje se je v povezavi s procesi radikalizacije nanašalo na vlogo, ki jih imajo radikalni imami pri le-teh. Pred 11.9.2001 so ekstremistični islamisti v Evropi delovali bolj ali manj odprto preko mošej, islamskih centrov, šol ter dobredelnih organizacij. Primere radikalnih mošej, ki so postale pomembne v procesih spoznavanja z nasilnim džihadom in ga nadalje krepile, lahko najdemo v večini velikih evropskih prestolnic. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so služile kot vrata, skozi katera so posamezniki stopili na pot procesa radikalizacije in jih nadalje usmerjala v centre za urjenje ali na frontne linije v Bosni ter Čečeniji. Danes se vpliv radikalnih imamov spreminja tudi zaradi vpliva protiterorističnih strategij, ki se jih poslužujejo varnostno-obveščevalne službe. Imami namesto odkritega spodbujanja k radikalizaciji raje uporabljajo propagando in druga sredstva za prenos svojih sporočil, kot so svetovni splet in množični mediji. Njihovega vpliva nikakor ne gre zanemarjati, dobil je le drugo izrazno obliko.

Kljub mnogim raziskavam in empiričnim študijam, mnoga vprašanja v zvezi z radikalizacijskimi procesi in islamističnim terorizmom ostajajo nerešena. Objektivnost znotraj terorizma se zdi kot iluzija, ki bo, vsaj tako se zdi v tem trenutku, zaposlovala še

prihodnje generacije. Da bi zmagali v vojni s terorizmom, moramo odkriti nov koncept zmage. Ključ do trajnega miru ne leži v uničenju sedanjih teroristov, temveč v preprečevanju naslednjim, potencialno večjim generacijam, da se ne rekrutirajo.

8. VIRI IN LITERATURA

1. Abootalebi, Ali R. (2007): Islam, Islamists and democracy. V Barry Rubin (ur.): *Political Islam. Critical Concepts in Islamic Studies*, 200-212. London and New York: Routledge.
2. Ahmed, Hisham M. (2005): Palestinian resistance and 'suicide bombing': causes and consequences. V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways forward*, 87-102. London in New York: Routledge.
3. "Al Battar": *Al Qaeda's Leading Online Publication On Terrorist Techniques* (2008). Dostopno na http://www.camerairaq.com/2004/07/al_battar_al_qa.html (7. julij . 2008).
4. Bjørgo, Tore (2005): Introduction. V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways forward*, 1-15. London in New York: Routledge.
5. Bluth, Christoph (2001): *War against terrorism: the Hamburg connection*. Dostopno na http://www8.janes.com/Search/documentView.do?docId=/content1/janesdata/mags/jir/history/jir2001/jir00466.htm@current&pageSelected=allJanes&keyword=kaplan&backPath=http://search.janes.com/Search&Prod_Name=JIR& (16. junij 2008).
6. Bokhari, Laila (2007): *Paths to jihad-faces to terrorism: interviews within radical islamist movements in Pakistan*. Dostopno na http://www.mil.no/multimedia/archive/00077/Paths_to_global_jiha_77735a.pdf (3. junij 2008).
7. Borum, R. (2004): *Psychology of terrorism*. Tampa: University of South Florida. Dostopno na <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/208552.pdf> (1. junij 2008).
8. Bradač, Fran (1972): *Latinsko-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.
9. Bram, Chen (2003): *Muslim revivalism and the Emergence of civic society. A case study of an Israeli-Circassian community*. Dostopno na http://www.circassianworld.com/CCAS_ChenBRAM.pdf (3. junij 2008).
10. Brynjar, Lia (2007): *The Al-Quaida strategist Abu Mus'ab Al-Suri: A Profile*. Dostopno na http://www.mil.no/multimedia/archive/00077/Paths_to_global_jiha_77735a.pdf (3. junij 2008).
11. Choueiri, Youssef M. (1997): *Islamic Fundamentalism*. London: Pinter.

12. Corera, Gordon (2002): *Hoe militant islam found home in London*. Dostopno na http://www8.janes.com/Search/documentView.do?docId=/content1/janesdata/mags/jir/history/jir2002/jir00340.htm@current&pageSelected=allJanes&keyword=finsbury%20park%20mosque&backPath=http://search.janes.com/Search&Prod_Name=JIR& (3. junij 2008).
13. Crenshaw, Marta (2005): Political explanations. V Peter R. Neumann (ur.): *Addressing the Causes of Terrorism. The Club da Madrid Series on Democracy and Terrorism*, 13-18. Madrid: Club de Madrid.
14. Crenshaw, Marta (2001): Motivation for terrorism. V David Whittaker (ur.): *The Terrorism Reader*, 14-25. London in New York: Routledge.
15. Drennan, Shane in Andrew Black (2007): *Jihad online-The changing role of internet*. Dostopno na http://www.janes.com/news/security/terrorism/jir/jir070719_1_n.shtml (28. maj 2008).
16. Dupuy, Trevor Nevitt, Franklin D. Marigiotta, Curt Johnson, James B. Motley in David L. Bongard, ur. (1993): *International Military and Defence Encyclopedia*. Washington, New York: Brassey's.
17. Etienne, Bruno (2000): *Radikalni islamizem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
18. FBI (2008): *Domestic Terrorism Programme*. Dostopno na <http://baltimore.fbi.gov/domter.htm> (6. junij 2008).
19. Finn, Peter (2002): *Hamburg's Cauldron of Terror*. Dostopno na <http://personal.ecu.edu/conradtd/pols2010/Fall023234/FALL023234030.htm> (6. julij 2008).
20. Friedman, Thomas (2006): *The world is flat: A brief history of the globalized world in the twenty-first century*. London: Penguin Books.
21. Fossati, Marco (2005) *Terorizem in teroristi*. Ljubljana: Sophia.
22. Fouda, Yosri in Fielding Nick (2003): *Masterminds of Terror: The Truth behind the most devastating Attack the World has ever seen*. Edinbrugh, London: Mainstream Publishing
23. Guelke, Adrian (1998): *The age of Terrorism and the International Political System*. London, New York: I.B. Tauris Publishers.
24. Gupta, Dipak K. (2005): Exploring roots of terrorism. V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways forward*, 16-32. London in New York: Routledge.

25. Gurr, Ted Robert (2005): Economic factors. V Peter R. Neumann (ur.): *Addressing the Causes of Terrorism. The Club da Madrid Series on Democracy and Terrorism*, 19-26. Madrid: Club de Madrid.
26. Horgan, John (2005a): The social and psychological characteristics of terrorism and terrorists. V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality an Ways forward*, 44-53. London in New York: Routledge
27. Horgan, John (2005b): *The Psychology of Terrorism*. London in New York: Routledge.
28. Jenkins, Brian Michael (2002): *Where I draw the line*. Dostopno na: <http://www.csmonitor.com/specials/terrorism/lite/expert.html> (5. junij 2008).
29. Kelly, Robert J. (1998): Armed Prophets and Extremists: Islamic Fundamentalism. V Harvey W. Kushner (ur.): *Terrorism: Violence in the new Millennium*, 21-32. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
30. Khan, L. Ali (2006): *A Theory of Interantional Terrorism. Understanding Islamic Militancy*. Lieden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
31. Khatib, Lina (2003): Communicating Islamic Fundamentalism as Global Citizenship. *Journal of Communication Inquiry* 27(4), 389-409. Dostopno na <http://jci.sagepub.com/cgi/content/abstract/27/4/389> (6. junij 2008).
32. Kramer, Martin (2007): Fundamentalist Islam at large: the drive for power. V Barry Rubin (ur.): *Political Islam. Critical Concepts in Islamic Studies*, 101-118. London and New York: Routledge.
33. Landau, Paul (2005): *Islamic "Reformism" and Jihad: On the Discourse of Tariq Ramadan*. Dostopno na <http://www.trans-int.com/quarterly/1-islamic-reformism-and-jihad-on-the-discourse-of.html> (7. junij 2008).
34. Laqueur, Walter (2003): *No end to war. Roots of Terrorism?* Dostopno na <http://hnn.us/articles/1616.html> (10.6.2008).
35. Malečková, Jitka (2005): Impoverished terrorists: stereotype or reality? V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality an Ways forward*, 33-43. London in New York: Routledge
36. Masmoud, Radwan A. (2007): What is Liberal Islam? The Silenced Majority. V Barry Rubin (ur.): *Political Islam. Critical Concepts in Islamic Studies*, 282-286. London and New York: Routledge.

37. Merari, Ariel (2005): Social, organizational and psychological factors in suicide terrorism. V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality an Ways forward*, 70-86. London in New York: Routledge.
38. Mohammad, Abdullah Yousef Sahar (2005): Roots of Terrorism in the Middle East. V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality an Ways forward*, 103-118. London in New York: Routledge.
39. Jane's Information Group (2006): *Muslim radicals enlisting US inmates*. Dostopno na <http://www.janes.com/extract/jiaa2006/jiaa5034.html> (28. maj 2008).
40. Jane's Information group (2007): UK Terrorism convictions. *Jane's terrorism and security monitor* 07 (9), 10-13.
41. Nesser, Petter (2007): *Jihad in Europe; recruitment for terrorist cells in Europe*. Dostopno na http://www.mil.no/multimedia/archive/00077/Paths_to_global_jiha_77735a.pdf (3. junij 2008).
42. O'Neill, Sean, Daniel McGrory (2006): *The Suicide Factory. Abu Hamza and the Finsbury Park Mosque*. London: HarperCollins Publishers.
43. Pape, Robert A. (2005): *Dying to Win*. New York: The Random House Publishing Group
44. Paz, Reuven (2007): Islamists and Anti- Americanism. V Barry Rubin (ur.): *Political Islam. Critical Concepts in Islamic Studies*, 175-185. London and New York: Routledge.
45. Peterlin, Lovro (2003): *Pojav državnega terorizma v mednarodnih odnosih*, diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
46. Pettiford, Lloyd, David Harding (2005) *Terorizem-nova svetovna vojna*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
47. Pohly, Michael, Duran Khalid (2001): *Osama bin Laden in mednarodni terorizem*. Tržič: Učila International.
48. Post, Jerrold M. (2005a): The socio-kultural underpinnings of terroist psychology: »When hatred is bred in the bone«. V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality an Ways forward*, 54-69. London in New York: Routledge
49. Post, Jerrold M. (2005b): Psychology. V Peter R. Neumann (ur.): *Addressing the Causes of Terrorism. The Club da Madrid Series on Democracy and Terrorism*, 7-12. Madrid: Club de Madrid.

50. Rabasa, Angel M. (2004): Overview. The Diversity of Fundamentalists. V Angel M. Rabasa et al. (ur.): *The Muslim World after 9/11*, 1-67. Santa Monica, Arlington, Pittsburg: RAND.
51. Radu, Michael (2002): *The Futile Search for Root Causes of Terrorism*. Dostopno na http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2002_07-09/radu_futile/radu_futile.html (6. maj 2008).
52. Rice, Sean P. (2006): *Sun Tzu Ancient Theories for a Strategy Against Islamic Extremism*. Carlisle Barracks: U.S. Army War College. Dostopno na <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/ksil477.pdf> (5. maj 2008).
53. Richardson, Louise (2005): State sponsorship: a root cause of terrorism? V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways forward*, 189-197. London in New York: Routledge
54. Rizman, Polona (2004): Terorizem v dobi globalizacije. *Teorija in praksa* 41(3-4), 616-633.
55. Roy, Oliver (2007): Changing Patterns among radical islamic Movements. V Barry Rubin (ur.): *Political Islam. Critical Concepts in Islamic Studies*, 163-174. London and New York: Routledge.
56. Rubin, Barry (1998): *Islamic radicalism in the middle east: a survey & balance sheet*. Dostopno na <http://meria.idc.ac.il/journal/1998/issue2/jv2n2a3.html> (3. junij 2008).
57. Sageman, Marc (2005): *The normality of global jihadi terrorism*. Dostopno na <http://mason.gmu.edu/~amelmed/PUBP710%20S06/Readings/05Apring%20%20Normality%20of%20Global%20Jihad%20%20Sageman.pdf> (5. maj 2008).
58. Sageman, Marc (2008): *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
59. Sedgwick, Mark (2004): Al Qaeda and the Nature of Religious Terrorism. V Paul Wilkinson (ur.): *Terrorism and Political Violence* 16(4), 795-814.
60. Silber, D. Mitchell in Arvin Bhaat (2007): *Radicalization in the West: The homegrown Threat*. New York: New York City Police Department. Dostopno na http://www.nypdshield.org/public/SiteFiles/documents/NYPD_Report-Radicalization_in_the_West.pdf (25. april 2008).
61. Sinai, Joshua (2005): A conceptual framework for resolving terrorism's causes. V Tore Bjørgo (ur.): *Root Causes of Terrorism. Myths, Reality and Ways forward*, 215-222. London in New York: Routledge

62. Šterbenc, Primož (2005): *Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti*. Ljubljana: FDV.
63. Tankel, Stephen (2008): *Toward a synthesis view*. Dostopno na <http://www.ewi.info/pdf/Attachments131.pdf> (28. maj 2008).
64. Taarnby, Michael (2005): *Recruitment of Islamist Terrorists in Europe. Trends and Perspectives*. Aarhus: Centre for Cultural Research, University of Aarhus .
65. Tzanetti, Thalia (2007): *Violent extremism among muslims in the United Kingdom*. Dostopno na <http://www.ewi.info/pdf/Attachments131.pdf> (28. maj 2008).
66. H.R. 1955: *Violent Radicalization and Homegrown Terrorism Prevention Act of 2007* (24.10.2007). Dostopno na <http://www.govtrack.us/congress/billtext.xpd?bill=h110-1955> (6. junij 2008).
67. US. Army Training and Doctrine Command, Deputy Chief of Staff for Intelligence, Assistant Deputy Chief of Staff for Intelligence-Threats (2005): *A Military Guide to Terrorism in the Twenty-first Century*. Version 3.0. Dostopno na <http://www.fas.org/irp/threat/terrorism/index.html> (5. maj 2008).
68. Weimann, Gabriel (2004): *How modern terrorism uses the internet*. Special report. Washington: United States Institute of Peace. Dostopno na <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr116.pdf> (3. junij 2008).
69. Wikipedia the free encyclopedia (2008): *Mujahideen*. Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Mujahideen> (17. julij 2008).
70. Ye'or, Bat (1996): *The decline of eastern Christianity under Islam*. Cranbury, NJ: Fairleigh Dickinson Univ. Press. Dostopno na <http://www.apsu.edu/oconnort/3400/3400lect04a.htm> (24. maj 2008).
71. Zeidan, David (2007): The Islamic Fundamentalist view of life as a perennial battle. V Barry Rubin (ur.): *Political Islam. Critical Concepts in Islamic Studies*, 63-100. London and New York: Routledge.
72. Žabkar, Anton (1992a): Terorizem in vojaška strategija (1.) Teror-strašen, nam tako domač pojav. *Revija Obramba* 24(5), 10-12.
73. Žabkar, Anton (1992b): Terorizem in vojaška strategija (1.) V "bitki za Jugoslavijo" zrušili tudi norme mednarodnega vojnega prava. *Revija Obramba* 24(6), 14-18.